

ЧАБАН Н. І.

**СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД
ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ**

Навчально-методичний посібник

Херсон, 2021

УДК 342.717: 378.014+351.756 (477)

ББК. 74.58(4Укр)

Рекомендувала до друку вчена рада Херсонського державного університету (протокол № 8 від 24 лютого 2020 р.)

Рецензенти:

Бакум З. П. доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету

Голобородько Є. П. доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради

Ч 12 Чабан Н. І. Соціокультурний підхід до української мовної підготовки іноземних студентів: навч.-метод. посіб. Херсон, 2021. 171 с.

Навчально-методичний посібник присвячено узагальненню досвіду реалізації соціокультурного підходу в процесі української мовної підготовки іноземних студентів на базі Херсонського державного університету. З'ясовано теоретичні засади соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів, вивчено й проаналізовано практичний досвід вітчизняних вишів з української мовної підготовки іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу, схарактеризовано навчально-методичне забезпечення використання краєзнавчих і країнознавчих текстів в українській мовній підготовці іноземних студентів, удосконалено методики організації наукової роботи іноземних студентів у процесі української мовної підготовки на засадах соціокультурного підходу, обґрунтовано дозвіллі форми позааудиторної роботи в українській мовній підготовці іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу.

Видання розраховане на викладачів вітчизняних вишів, які цікавляться питаннями української мовної підготовки іноземних студентів.

ББК. 74.58(4Укр)

© Чабан Н. І., 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Педагогічні передумови реалізації соціокультурного підходу в українській мовній підготовці іноземних студентів	8
1.1. <i>Теоретичні засади соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів</i>	8
1.2. <i>Практичний досвід вітчизняних вишів з української мовної підготовки іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу</i>	33
<i>Висновки до першого розділу</i>	64
РОЗДІЛ 2. Організаційно-методичне забезпечення соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів у Херсонському державному університеті	68
2.1. <i>Використання краєзнавчих і країнознавчих текстів в українській мовній підготовці іноземних студентів</i>	68
2.2. <i>Організація наукової роботи іноземних студентів у процесі української мовної підготовки на засадах соціокультурного підходу</i>	86
2.3. <i>Дозвілєві форми позааудиторної роботи в українській мовній підготовці іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу</i>	115
<i>Висновки до другого розділу</i>	141
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	144
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	149

ВСТУП

Міжнародна інтеграція України у світовий освітній простір актуалізувала проблему професійної освіти іноземних громадян у вітчизняних вишах. Відповідно до законодавчих норм [69-70] нагальними постали питання опанування іноземними студентами української мови, що забезпечує ефективність їх подальшого навчання за обраним фахом.

Проблему навчання іноземців української мови порушено в наукових і педагогічних працях таких учених, як О. В. Антонів, З. П. Бакум, П. С. Вовк, Н. І. Гавдида, І. А. Дирда, В. В. Дубічинський, Ж. В. Колоїз, С. С. Костюк, І. М. Кочан, Р. М. Кривко, Н. О. Лисенко, В. І. Луценко, Л. Т. Назаревич, Л. М. Паучок, В. В. Радченко, Л. І. Рибаченко, Є. І. Світлична, Г. М. Строганова, О. М. Тростинська, Н. І. Ушакова, Т. П. Цапко, О. В. Яцишина. У цих працях розглянуто різні підходи до викладання української мови як іноземної, серед них важливого значення набуває соціокультурний підхід до української мовної підготовки іноземних студентів.

Теоретичним і науково-методичним аспектам реалізації соціокультурного підходу в українській мовній підготовці іноземних юнаків і дівчат присвячено дослідження Б. М. Андрющенка, М. В. Арделян, Л. В. Асоян, О. М. Бакало, О. М. Білик, А. О. Борисової, І. В. Вальченко, О. А. Вихрущ-Олексюк, М. З. Джури, Н. В. Калашнік, О. А. Качали, К. Я. Климової, І. М. Ключковської, О. О. Коротун, Т. В. Мелкумової, В. М. Мізюк, О. М. Палінської, Я. М. Прилуцької, К. М. Слесик, О. В. Туркевич та ін. Вивчення викладеного в роботах матеріалу спонукало до продовження попередніх наукових пошуків у плані узагальнення досвіду

української мовної підготовки іноземних студентів у Херсонському державному університеті. У цьому освітньому закладі з 2011 року українську мовну підготовку проходили і проходять англomовні та франкомовні студенти африканського континенту, студенти з Азербайджану, Узбекистану, Туркменістану, Туреччини, Сирійської Арабської республіки, Вірменії, Російської Федерації, Молдови, тому впровадження соціокультурного підходу в такій підготовці набула особливого значення в межах їхньої ефективної адаптації до іншомовного середовища.

Проблема реалізації соціокультурного підходу в процесі української мовної підготовки іноземних студентів розроблялась загальноуніверситетською кафедрою мовної освіти згідно з науково-дослідною роботою з теми «Теоретико-методичні засади формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів у вищих навчальних закладах» (№ державної реєстрації 0116U005792) [117, 121].

Метою навчально-методичного видання є узагальнення досвіду реалізації соціокультурного підходу в процесі української мовної підготовки іноземних студентів на базі Херсонського державного університету.

Дослідницькі завдання в ході вирішення окресленої педагогічної проблеми спрямовано на:

- з'ясування теоретичних засад соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів;
- вивчення й аналіз практичного досвіду вітчизняних вишів з української мовної підготовки іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу;
- характеристику навчально-методичного забезпечення

використання краєзнавчих і країнознавчих текстів в українській мовній підготовці іноземних студентів;

– удосконалення методик організації наукової роботи іноземних студентів у процесі української мовної підготовки на засадах соціокультурного підходу;

– обґрунтування дозвіллевих форм позааудиторної роботи в українській мовній підготовці іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу.

Основні результати й положення навчально-методичної роботи доповідались і обговорювались на VII Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів «Актуальні питання сучасної науки і права» (м. Суми, 15 квітня 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Роль іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у сучасному освітньо-професійному середовищі» (м. Херсон, 17-18 травня 2016 р.), всеукраїнських науково-практичних конференціях «Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості» (м. Херсон, 11 травня 2017 р., 22 березня 2018 р.), регіональних науково-практичних семінарах «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (м. Херсон, 30 вересня 2016 р., 15 травня 2019 р.), засіданнях регіонального круглого столу «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу» (м. Херсон, 15 травня 2014 р., 16 травня 2015 р., 28 квітня 2017 р., 21 вересня 2017 р.), студентській науковій конференції «Видатні постаті української культури XIX-XX ст.» (м. Херсон, 18 травня 2017 р.), засіданнях науково-методичної ради Херсонського державного університету (19 квітня 2016 р., 19 квітня 2017 р.).

Основні теоретичні положення та висновки дослідження означеної проблеми знайшли відображення у 23 публікаціях (з них 21 одноосібна), серед яких 2 наукові статті у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 2 навчально-методичні посібники, 3 навчальні програми з курсу «Українська мова (для іноземних студентів)».

РОЗДІЛ 1

ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

1.1. Теоретичні засади соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів

Останнє десятиріччя вітчизняної вищої освіти можна характеризувати як період активізації професійної підготовки іноземних громадян у межах міжнародного співробітництва України в освітній галузі. За даними Українського державного центру міжнародної освіти кількість іноземних студентів у вітчизняних вишах на 2018 рік становить 66310 осіб. Серед них на навчання в Україну приїждять юнаки й дівчата з: Індії – 16,4%, Азербайджану – 11,3%, Марокко – 8,8%, Туркменістану – 6,7%, Нігерії – 4,9%, Грузії – 4,2%, Туреччини – 4,1%, Єгипту – 3,8%, Узбекистану – 3,5%, Йорданії – 3,2%, інших країн – 33,1%. Нині навчання іноземців здійснюють 239 українських закладів вищої освіти [132, с. 31].

Невипадково Міністерство освіти і науки України спрямувало увагу на забезпечення системи вищої освіти нормативними документами, що регламентують процес професійної підготовки студентів-іноземців [70-72].

Так, відповідно до статей 75-76 Закону України «Про вищу освіту» серед основних напрямів міжнародного співробітництва й зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних закладів вищої освіти визначено організацію підготовки осіб із числа іноземних громадян до

вступу на навчання; провадження освітньої діяльності, пов'язаної з навчанням іноземних студентів, а також підготовку наукових кадрів для іноземних держав [71, с. 168-169].

Право іноземних громадян на отримання якісних освітніх послуг забезпечується статтею 4 цього Закону, адже іноземці, які постійно проживають і перебувають в Україні на законних підставах, можуть здобувати вищу освіту нарівні з громадянами України за кошти фізичних (юридичних) осіб або державного бюджету в межах квот, визначених Кабінетом Міністрів України. Усі особи, які здобувають вищу освіту в українських закладах освіти, наділяються рівними правами й обов'язками [71, с. 12].

У законодавчих документах зацентровано увагу на українознавчому аспекті педагогічної діяльності закладів освіти, де серед основоположних принципів надання освітніх послуг визначено «нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями» і «виховання поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій» (Стаття 6 Закону України «Про освіту» [72, с. 1].

Нормативні засади вітчизняної професійної підготовки регламентують також мовний аспект навчання іноземних студентів, адже за статтею 7 Закону України «Про освіту» мовою освітнього процесу є державна мова в державних і комунальних закладах освіти. Українські заклади професійної, фахової передвищої і вищої освіти зобов'язуються до створення іноземцям належних умов для вивчення державної мови [72, с. 12]. Вивчення державної мови іноземними громадянами в закладах вищої освіти повинно здійснюватись окремою навчальною дисципліною, про що

йдеться у статті 48 Закону України «Про вищу освіту» [71, с. 123]. Означені законодавчі положення знайшли відображення в наказах Міністерства освіти і науки України від 04.04.2006 р. за № 260 та від 18.08.2016 р. за № 997 щодо забезпечення «вивчення державної мови іноземними студентами та аспірантами в обсязі, необхідному для навчання та/або побутового спілкування відповідно до освітніх програм» [70, с. 1].

Окреслені законодавством завдання навчання іноземних громадян у системі вищої освіти України актуалізують українознавчий аспект їх мовної підготовки. Це знайшло відповідне відображення у пропонуваніх вітчизняними науковцями концептуальних положеннях української мовної підготовки іноземних студентів. На підставі нормативних актів харківськими вченими В. В. Дубічинським, О. М. Тростинською і Н. І. Ушаковою обґрунтовано Концепцію мовної підготовки іноземців у закладах вищої освіти України. Відповідно до поетапного характеру навчально-виховного процесу пропонувано початковий (на підготовчому факультеті), поглиблений (основне навчання на 1-3 курсах) і завершальний (на 4 курсі бакалавріату і 5 курсі магістратури) етапи української мовної підготовки іноземних громадян. У змісті мовної підготовки інокомунікантів ученими виділено три взаємопов'язані складники – мовний, мовленнєвий і соціокультурний. Мовний змістовий складник забезпечує обсяг знань про основні мовні одиниці, поняття, факти й закономірності; в подальшому він складає базову основу для формування мовленнєвих умінь і навичок іноземних студентів. Мовленнєвий змістовий складник пов'язаний із формуванням комунікативної компетентності інокомунікантів. Зміст означеного складника становлять уміння в основних видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, читанні, говорінні, письмі. Соціокультурний

змістовий складник спрямовано на формування соціокультурної компетентності іноземців. Його змістом передбачено ознайомлення іноземних студентів із національними традиціями й особливостями культури українського народу. Автори концепції підкреслюють важливість пізнання української культури, коли міжкультурна комунікація українських та іноземних носіїв культурної інформації у ході «діалогу культур» сприяє оволодінню мовою як засобом спілкування в різних комунікативних ситуаціях [101, с. 1]. У пропонованій харківськими вченими навчальній програмі з української мови для іноземних студентів зацентовано увагу на соціокультурному аспекті як важливій умові реалізації Концепції мовної підготовки іноземців [102].

Такий підхід обумовив необхідність оновлення освітніх стандартів української мовної підготовки іноземних студентів. Міністерство освіти і науки України рекомендувало систему загальноосвітніх стандартів з української мови як іноземної, зміст яких диференційовано залежно від вимог до п'яти рівнів володіння українською мовою: початкового (стандарт А 1), базового (стандарт А 2), першого й другого середніх (стандарты В 1 і В 2 відповідно), професійного (стандарт С 1). Прерогативою в змісті навчального стандарту А 1 є формування в іноземних студентів елементарних комунікативних умінь зі спілкування українською мовою в мінімальному наборі ситуацій, пов'язаних із побутовою, навчальною, соціально-культурною і країнознавчою сферами. Оволодіння змістом стандарту базового рівня А 2 передбачає досягнення початкового рівня комунікативної компетенції, що виявляється в здатності інокомунікантів спілкуватися з носіями мови в побутових, соціально-культурних і навчальних ситуаціях, а також в окремих видах трудової діяльності, які не

потребують професійного рівня володіння українською мовою.

Навчальний зміст стандарту В 1 не лише розширює межі зі спілкування іноземних студентів у соціально-побутовій і соціально-культурній сферах, але й уможливує спрощену професійну діяльність із робочою українською мовою. Складніший на порядок зміст стандарту В 2 задовольняє комунікативні потреби в усіх сферах спілкування, окрім цього іноземні спеціалісти гуманітарного профілю набувають здатності провадити професійну діяльність українською мовою. Спроможність інокомунікантів досягти професійного рівня володіння українською мовою за стандартом С 1 розкриває перспективні можливості успішної праці в українськомовному середовищі за професіями філолога, перекладача, редактора, журналіста, менеджера. Такі комуніканти демонструють систематизовані знання лексико-граматичного матеріалу й навички його використання в мовленнєвій діяльності, уміння здійснювати аналіз функціонально-стилістичних особливостей усної і писемної мови, знання основ аналізу художнього тексту, а також навички анотування і реферування наукових текстів [86].

Аналіз указаних стандартів дає підстави стверджувати, що в їх змісті достатньо презентовано українознавчий аспект мовної підготовки іноземних студентів. Це стосується ситуаційних завдань і тематики для спілкування на заняттях. Обов'язковими вимогами є: актуальність навчальних текстів для соціально-культурної сфери спілкування; відповідність лексичного мінімуму національним особливостям місцевого оточення, де перебувають іноземні студенти під час професійного навчання; забезпечення можливостей мовленнєвого спілкування в межах сучасних національно-культурних традицій українців. У ході засвоєння змістового матеріалу програмних

стандартів пропонується мовленнєве спілкування з тематики щодо історії України, Києва й інших міст, де навчаються інокомуніканти; особливостей географії, економіки й культури українських міст і сіл; природи й природних пам'яток, а також можливостей національного туризму в Україні; системи української освіти в школах, коледжах, інститутах і університетах; важливості вивчення української мови для успішного професійного навчання; біографій і життєвих досягнень відомих діячів науки й культури України; досягнень українців у спорті, образотворчому мистецтві, музиці, хореографії, театрі й кіно.

Таким чином, українське законодавство не лише урівнює права іноземців поряд із вітчизняними студентами щодо фаху та якості професійного навчання, але й актуалізує завдання сприяння їх успішному інтегруванню в сучасний культурно-національний простір України. З огляду на зазначене можна говорити про виокремлення в нормативних документах українознавчого аспекту, що знайшов достатньо чітке обґрунтування в сучасних наукових підходах до української мовної підготовки іноземних студентів.

За поясненням, наведеним у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», термін «підхід» визначається як «сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь; впливу на кого-, що-небудь; ставлення до кого-або чого-небудь [13, с. 969]. Сутність і змістове наповнення дефініції «підхід до навчання» достатньо репрезентовано в наукових дослідженнях українських і зарубіжних учених. Спираючись на отримані науковцями результати, нами здійснено аналіз наведених трактувань із метою узагальнення сутності й змісту терміна «підхід до навчання української мови» в аспекті українськомовної підготовки

іноземних студентів. Про важливість визначення певного підходу в процесі навчання української мови йдеться в дослідженнях З. П. Бакум, Н. Б. Голуб, С. О. Карамана, С. С. Костюк, С. А. Омельчука, М. І. Пентилюк, О. О. Пальчикової, Г. М. Строганової та інших фахівців із лінгводидактики.

Професорка З. П. Бакум дотримується педагогічно обґрунтованого й розповсюдженого в сучасній освіті трактування підходу як основного стратегічного напрямку, що об'єднує всі компоненти системи навчання: мету, завдання, зміст, шляхи й способи досягнення завдань, діяльність викладача й студента, технології навчання, критерії визначення його ефективності, а також систему контролю [6, с. 227].

Авторка розвиває теоретичні положення відомих філологів Є.М. Верещагіна та В.Г. Костомарова [14] про тісну взаємодію мови й культури носіїв. У такій взаємодії простежуються дві тенденції в інтерпретації мови й культури задля дидактичної мети. Тенденція оволодіння змістовим матеріалом у напрямку від фактів мови до фактів культури свідчить про добування культурологічної інформації із самих мовних одиниць. Під час подачі змістового матеріалу від фактів культури до фактів мови викладач намагається довести відображення в одиницях мови особливостей культури й мислення її носіїв.

У наукових викладах вченої знаходимо й посилання на твердження українських лінгвістів Ф. С. Бацевича [7], С. Я. Єрмоленко [29], В. І. Кононенка [40] щодо збереження в людській свідомості інформації про довкілля у формі великої кількості концептів, які умовно об'єднано за трьома аспектами: когнітивним і психолінгвістичним; синкретичним як симбіоз постулатів когнітивного й лінгвокультурологічного підходів; лінгвокультурологічним. Виходячи з цих теоретичних постулатів,

З. П. Бакум акцентує увагу на проблемі формування умінь і навичок взаєморозуміння комунікантів у спільності з соціально-психологічним і національно-культурним вимірами уявлень про світ. Унаслідок у процесі української мовної підготовки іноземних студентів доцільним стає «застосування лінгвістичного аналізу концептосфери української нації з урахуванням її культури, орієнтацією на етнопсихологічні засади (визнання загальнолюдських цінностей, шанобливе ставлення до людей інших національностей, розвиток крос-культурного світогляду, способів толерантної поведінки, забезпечення правильної орієнтації в полікультурному середовищі, створення умов для усвідомлення індивідуальності, специфічності рідної та української мов тощо)» [6, с. 227-229].

За дослідницькими висновками Н. Б. Голуб, підхід до навчання втілює загальну концептуальну позицію відповідно до системної організації і самоорганізації освітнього процесу, визначальної ознаки, ролі, статусу та особливостей взаємодії всіх компонентів залежно від конкретних навчальних і виховних цілей [21-22].

Відома вчена з методики викладання української мови М. І. Пентилук розглядає поняття «підхід» у ракурсі обраного аспекту мовної підготовки, що поєднує багатство виражальних засобів мовлення в різних життєвих ситуаціях. Серед підходів до навчання української мови фіхівчиня акцентує увагу на двох групах. Першій групі (лінгвістичний, педагогічний, психологічний, моральний, естетичний підходи) притаманний комунікативний аспект, що спрямовує особистість на пізнавальну й творчу діяльність в цілях формування позитивного ставлення до мови й моральних якостей. До другої групи віднесено новітні підходи (українськознавчий,

етнопедагогічний, культурологічний, діяльнісноорієнтований, особистісний, комунікативний, функційно-стилістичний, компетентнісний) в аспекті пізнання мовної картини світу й формування комунікативної, мовленнєвої, соціокультурної, діяльнісної компетенції особистості [67, с. 124-127].

Аналогічне судження знаходимо в наукових працях С. О. Карамана, який пише, що система сучасних підходів до лінгводидактичної підготовки студентів передбачає обґрунтування системи стратегій і тактик процесу навчання мови в єдності її цільового, змістового, діяльнісного й результативного компонентів, які регулюються загальнодидактичними й лінгводидактичними принципами. На думку вченого, в «умовах кредитно-модульної системи навчання особливо актуалізуються завдання розробки належного навчально-методичного забезпечення керованого педагогічного процесу, створення умов для самоорганізації освітньої діяльності студентів, оптимізації зворотного зв'язку, а також налагодження наукового, аналітичного і прогностичного супроводу управлінських рішень» [37, с. 187].

На багатозначному трактуванні підходу в педагогічному контексті наголошує фахівчиня з лінгводидактики Г. М. Строганова, яка характеризує його в значенні думки, погляду на об'єкт дослідження, напряму в науці. Вчена підкреслює: «Педагогічний термін підхід до навчання розуміють по-різному: по-перше, його оцінюють як світоглядну категорію, яка пов'язана із суспільними настановами суб'єктів навчання як носіїв певного типу свідомості; по-друге, як системну організацію процесу передавання та засвоєння знань, що об'єднує всіх суб'єктів навчання – викладача і студента» [89, с. 173].

Характеризуючи екстралінгвістичний, системний, комунікативний,

диференційований, функціональний індивідуальний концептуальні підходи до мовної підготовки іноземних студентів, Г. М. Строганова обґрунтовує необхідність дотримання певних вимог у навчанні української мови як іноземної. По-перше, опір на мовний досвід і особливості рідної мови інокомуніканта; по-друге, дотримання певного варіанту системи мови в навчанні; по-третє, прагнення до реалізації усіх функцій мови (читання, говоріння, слухання, письма) для забезпечення рівня вільного володіння нею.

Формування соціокультурної компетенції в інокомунікантів вчена пов'язує з набуттям краєзнавчих і лінгвокраїнознавчих знань у межах культурологічного підходу. Це стосується знань не лише про державу чи територіально-адміністративний устрій України, але й про сучасний життєвий побут і звички українських громадян, їх національні звичаї і традиції, особливості українського національного характеру, національні мисленнєві й поведінкові стереотипи українців [89, с. 174-178].

Під час роботи над дисертацією О. О. Пальчиковою було здійснено аналіз науково-педагогічних дефініцій, що надало можливість стверджувати про широковживаність поняття «підхід» із відсутністю водночас єдиного загальноприйнятого тлумачення. Дослідницею визначено цей термін «як стратегічний напрям навчання, що сприяє формуванню головної мети, завдань і змісту навчального процесу та скеровує їх на досягнення позитивного результату» [66, с. 31].

Дисертаційні виклади розкривають важливу роль упровадження культурологічного підходу (лінгвокраїнознавчого, лінгвокультурологічного, полікультурного, соціокультурного, крос-культурного) у процес української мовної підготовки іноземних студентів. Серед них крос-культурний підхід

до навчання української мови представників іншомовних культур за стратегічним напрямом «охоплює всі компоненти навчання української мови як іноземної (цілі, завдання, зміст, методи, прийоми, система контролю), спрямовані на формування крос-культурної компетентності через зіставлення нетотожних елементів мовної і культурної систем задля подолання непорозумінь, бар'єрів чи конфліктів спілкування між представниками культурних спільнот, які проживають на різних територіях» [66, с. 68].

Важливими в дослідженні підходів до мовної підготовки іноземних студентів уважаємо наукові виклади вітчизняного вченого С. А. Омельчука. У дослідницьких працях автора не лише науково обґрунтовано категорію «підхід до навчання мови», але й схарактеризовано її структурно-змістове наповнення, істотні ознаки й відмінні характеристики порівняно з іншими лінгводидактичними категоріями. Результатом багаторічного дослідження вченого з проблеми навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу стали монографічне видання й лінгводидактичний словник-довідник, де знаходимо пояснення базових категорій у сучасній лінгводидактичній терміносистемі. Так в авторській монографії наведено трактування підходу до навчання мови як методологічної категорії лінгводидактики, «що позначає складне багатовимірне явище, структурними компонентами якого є принципи, технології, методи, прийоми, засоби та форми навчання і якому властиві концептуальність, процесуальність, системність, керованість та дієвість» [63, с. 36].

Структурно-змістове наповнення будь-якого підходу до навчання мови складають стратегічна ідея, концепція і основні категорії, відображені в його поняттєвому апараті. Стратегічну ідею підходу до навчання мови

характеризує і мета отримання певного навчального результату з формування системи компетентностей, мотивів, ціннісних орієнтацій учня, його творчого й пізнавального розвитку. Концепція підходу до навчання мови визначає принципи, тобто вихідні теоретичні положення, за якими будується діяльність суб'єктів навчання. Підхід до навчання української мови оперує основними категоріями, серед яких:

- технології відображають поетапну реалізацію методів навчання на основі відповідних форм роботи;
- методи навчання характеризують певну форму організації діяльності суб'єктів навчання в процесі реалізації відповідного підходу;
- прийоми навчання як елементи конкретного методу втілюють засоби його реалізації, що складаються з окремих пізнавальних актів;
- засоби навчання мусять задовольняти усім дидактичним принципам, виховним і пізнавальним завданням і бути зорієнтованими на відповідний підхід до навчання мови [63, с. 35-36].

Обґрунтована С. А. Омельчуком класифікація основних підходів до навчання української мови поєднує три тематичні групи. Першу групу складають підходи, що розрізняються за способом суб'єктної організації навчальної діяльності (з погляду суб'єкта навчання мови), зокрема, діяльнісний, індивідуальний, компетентнісний, особистісний, особистісно орієнтований, особистісно діяльнісний підходи. До другої групи віднесено підходи, об'єднані за способом організації засвоєння навчального матеріалу з мови. До них належать дедуктивний, диференційований, індуктивний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, системний, системно-лінгвістичний підходи. Третю групу підходів класифіковано за характером добору й подання лексико-граматичного матеріалу. Вона поєднує

професійно спрямований, соціокультурний, текстоцентричнодискурсивний, функційний, функційно-стилістичний підходи. Окремо автором виділено групи підходів за критерієм новизни – традиційні та інноваційні. Серед іноваційних вказано дослідницький, компетентнісний, кроскультурний підходи. Учений звертає увагу й на ті підходи, що набувають поширення в теорії і практиці навчання мови на сучасному етапі. Ці підходи (аксіологічний, інтегрований, синергетичний або системно-синергетичний та інші) потребують розроблення теоретичних засад і практичного інструментарію їх реалізації у навчально-виховному процесі [62, с. 38-39].

У складеному вченим лінгводидактичному словнику-довіднику знаходимо визначення соціокультурного чи українознавчого підходу до навчання мови: «вивчення української мови в контексті оновлення й розширення її функцій, зростання інтересу громадян нашої держави до народознавства, української літератури, усної народної творчості, народних звичаїв, традицій тощо» [62, с. 39].

Вітчизняна вчена І. М. Кочан на підставі аналітичних узагальнень стверджує, що на початку XXI століття увага методистів зосереджується на лінгвокультурологічному підході до вивчення української мови іноземними студентами. За цим підходом методичні засади вивчення фонетики, лексики, граматики української мови логічно поєднано з лінгвоукраїнознавчим аспектом навчальної роботи в іншомовній аудиторії [43, с. 20-22].

У наукових працях К. М. Слесик також знаходимо посилання на провідну роль культурологічного підходу в концептуальних засадах сучасної вітчизняної освіти. Учена доходить логічного висновку, що реалізація такого підходу в навчанні іноземних студентів «... полягає в посиленні у навчальних планах дисциплін тем, які забезпечують підвищення

загальнокультурного рівня, духовного розвитку суб'єкта навчання, його ціннісних орієнтацій, теоретичну і практичну підготовку до культуровідповідної діяльності; використанні в навчальному процесі національних культурних здобутків, збагачення змісту навчання кращими зразками світової культури, оволодіння знаннями, вміннями й навичками, застосування їх у подальшій професійній діяльності; естетизація освітньої діяльності, створення культуротворчого середовища розвитку спеціаліста» [83, с. 95-96].

Наведені теоретичні положення розвиваються українською педагогинєю О. О. Коротун, яка досліджує роль штучно створеного лінгводидактичного середовища в процесі засвоєння української мови іноземними студентами. Авторка висловлює думку, що одним із основних мотивів у виборі країни для отримання вищої освіти іноземцями виступає фактор мовного середовища. Успішне оволодіння українською мовою як іноземною неможливе без вивчення культурних реалій суспільства, адже мова відображає специфіку мислення народу й водночас змінює світогляд особистості, особливості її мислення і поведінки. Тому найефективнішим способом оволодіння українською мовою є занурення в атмосферу культурних аспектів, традицій, звичаїв українського народу. У ході дослідження виявлено взаємозалежність процесу культурної адаптації студентів-іноземців до нового лінгводидактичного середовища й процесу формування їх комунікативної компетентності. Лінгводидактичне середовище має максимально точно відтворювати культурне, історичне й мовне середовище країни навчання інокомунікантів [41, с. 307-310].

Філософсько-педагогічний аналіз діяльності українських і зарубіжних лінгводидактів у площині вивчення української мови як

іноземної підвів вітчизняну вчену К. Я. Климову до висновку щодо важливості ознайомлення іноземців із багатством української культури. Зокрема, вона пише: «Виконуючи всі функції, українська мова є потужним засобом формування лінгвістичної і лінгвокраїнознавчої компетенції комунікантів-іноземців» [38, с. 29].

Дослідження стану української мови в соціокультурному аспекті дозволило науковцям І. В. Бедько, І. А. Дирді, Н. С. Моргуновій Л. І. Рибаченко, О. О. Шаповаловій зацентувати необхідність обміну лінгводидактичним досвідом для забезпечення подальшої інтеграції української мови й української культури у світовий комунікативний простір [8, 26, 57, 76, 132].

Про завдання формування міжкультурної комунікації під час навчання української мови в іншомовній аудиторії ідеться в наукових працях С. С. Костюк. Учена погоджується з думкою інших науковців щодо важливості оволодіння інокомунікантами не лише мовною формою, а й культурним компонентом висловленого. Як полікомпонентний результат засвоєння іноземцями української мови міжкультурна комунікація поєднує стратегічну, мовну (лінгвістичну), мовленнєву, комунікативну, соціокультурну й міжкультурну компетентності. Основною відмінною між соціокультурною і міжкультурною компетентностями є спрямованість на засвоєння культурних цінностей. Якщо набуття соціокультурної компетентності пов'язане із соціально значущими цінностями адекватного функціонування в певній культурі та успішної взаємодії з її представниками, то міжкультурна компетентність утілює цінності рідної культури та інших культур, що обумовлює успішність контактів із представниками цих культур [42, с. 469-471].

Чималий доробок у теоріях українськомовної підготовки іноземних студентів складають вітчизняні дослідження, проблематикою яких окреслено коло питань щодо соціокультурних засад адаптації іноземців до навчання в іншомовному середовищі. Так, наявність соціально-культурного впливу мовної підготовки на адаптацію іноземців у виші обґрунтовано в працях Б. М. Андрюценка і Л. В. Асоян. У процесі адаптації іноземних студентів ученими виокремлено соціально-лінгвістичну й соціально-культурну її складові. Якщо соціально-лінгвістична адаптація враховує генетичні й типологічні особливості рідної мови, то соціально-культурна адаптація взаємопов'язана з використанням мови як засобу пізнання світової і національної культури, а також духовної спадщини народів [2, с. 274-275].

У наукових дослідженнях О. М. Бакало з проблем мовної підготовки іноземних студентів схарактеризовано соціально-комунікативний компонент їх адаптації до навчання у вищих технічних навчальних закладах, пов'язаний із залученням до нової системи соціальних відносин. Невипадково першою педагогічною умовою навчальної адаптації інокомунікантів обґрунтовано необхідність поєднання аудиторної і позааудиторної культурно-дозвіллевої діяльності, що реалізується за допомогою таких її форм, як зустрічі, бесіди, екскурсії, конференції. Логічним продовженням наукового твердження стало трактування другої педагогічної умови адаптації іноземних студентів до навчання у вишах. Це використання тренінгових технологій під час навчання з метою соціокомунікативної адаптації іноземців до інокультурного середовища. Під час занять з «Української мови як іноземної» на підготовчому відділенні доведено ефективність тренінгових вправ, дібраних відповідно до ситуативно-тематичного мінімуму соціально-культурної сфери спілкування [5, с. 7-9].

Актуальність соціокультурної адаптації іноземних студентів обґрунтовано в наукових пошуках Л. В. Богині, А. І. Гелецької, Т. В. Мелкумової, які одним із найважливіших чинників цього процесу визначають цілеспрямоване поєднання навчальної і виховної роботи з формування соціокультурної складової мовної компетенції юнаків і дівчат. Зміна мотивації засвоєння української мови як іноземної потребує дослідження мовної компетенції як складової соціально-культурної компетенції інокомунікантів у процесі адаптації до нових умов проживання в українському соціумі з його культурними й національними особливостями [11, 18, 54].

Монографію викладачів Харківського державного університету харчування та торгівлі В. О. Архипової, О. М. Білик, А. М. Большакової, А. О. Борисової, А. О. Колесник, О. О. Мануєнкової, О. М. Муравйової, Л. А. Подворної присвячено дослідженню процесу міжкультурної адаптації студентів-іноземців у країні навчання. У дослідженні взяли участь іноземні студенти з Азербайджану, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Китаю, Туркменістану, Узбекистану, країн Африки, арабських країн, які навчаються в Харківському державному університеті харчування та торгівлі, Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті, Харківській інженерно-педагогічній академії і Харківській державній академії культури. Дослідники підкреслюють, що іноземці під час навчання в Україні змушені пристосовуватись не лише до умов навчання в конкретному закладі вищої освіти, але й до інокультурного соціального середовища. Важливу роль у цьому процесі відіграють етноспецифічні особистісні ресурси міжкультурної адаптації, вони актуалізуються в умовах міжкультурної взаємодії і обумовлюються етнічними особливостями

людини [90, с. 48]. Серед показників успішності міжкультурної адаптації іноземних студентів виділено сформованість адаптивної та інтерактивної стратегій адаптації, високий рівень суб'єктивної якості життя, помірне переживання культурного шоку, швидкість і якість оволодіння засобами іншомовної комунікації. Продуктивні стратегії міжкультурної адаптації пов'язані з позитивною (збалансованою) етнічною ідентичністю та етнічною толерантністю [90, с. 95].

З метою забезпечення ефективної психологічної і педагогічної підтримки інокомунікантів дослідниками розроблено інтегративну технологію психологічного супроводу освітніх мігрантів у навчальних закладах України. Така допомога сприяє міжкультурній адаптації та розвитку особистісних ресурсів у студентів іноземців шляхом оптимізації змістових особливостей картини світу в іншомовному середовищі. Цілеспрямований вплив на розвиток особистісних ресурсів міжкультурної адаптації забезпечують психолого-педагогічні інтервенції, які реалізуються в трьох формах. У межах аудиторної роботи передбачено спільну діяльність студентів з агентами інтервенції (психологом, куратором студентської групи, працівником підрозділу по роботі з іноземними громадянами) відповідно до змісту навчально-виховного процесу. У ході позааудиторної роботи реалізується спільна діяльність студентів та агентів інтервенцій у соціальному середовищі поза навчальним закладом, що сприяє оволодінню українськомовними комунікативними засобами. Третя форма презентує особливості організації самостійної роботи іноземних студентів. За індивідуальними запитами можуть надаватись індивідуальні консультації психологічного й соціально-побутового змісту [90, с. 147-148].

Наведені теоретичні положення знайшли продовження в

дисертаційній роботі О. М. Білик, присвяченій науковому обґрунтуванню й експериментальній перевірці теоретичних і методичних засад соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу. Вчена пише про залежність якості професійної освіти іноземних студентів в Україні від успішності засвоєння і відтворення ними мови, цінностей, традицій, норм поведінки інокультурного соціуму. Важливим чинником соціалізації іноземних студентів є освітнє середовище вищого навчального закладу, де одним з основних його структурних елементів є крос-культурний як долучення до нової культури. На етапі соціальної індивідуалізації іноземних студентів значення набуває координація виховних впливів освітньо-культурного середовища ВНЗ й українського соціокультурного простору. Ефективність упровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України залежить від ряду чинників, серед яких обґрунтовано необхідність якісного засвоєння української мови, урахування національно-культурних традицій інокомунікантів, їх долучення до українських національно-культурних традицій, використання методів і форм взаємодії освітньо-культурного середовища ВНЗ із представниками соціокультурного простору України (зустрічі, бесіди, екскурсії, фестивалі), а також форм і методів соціокультурної діяльності (віртуальні екскурсії, віртуальні виставки, тренінги, культурні асимілятори, вечори, арт-терапія, віртуальні майстер-класи, соціокультурні проекти тощо) [10, с. 30-33].

Проблема інтеграції іноземних студентів у полікультурне середовище закладу вищої освіти розглядається в дисертації дослідниці О. А. Вихрущ-Олексюк. У ході дослідження з'ясовано комунікативні,

культурні й соціальні бар'єри, а також психофізіологічні, адаптаційні, навчально-пізнавальні, побутові труднощі, яких зазнають іноземні студенти в процесі ідентифікації себе зі своєю та новою культурою [16, с. 70]. Серед них мова відіграє провідну роль у полікультурній взаємодії і суттєво впливає на рівень взаєморозуміння іноземної і української аудиторії. Шляхом емпіричного дослідження виявлено тенденції до спілкування студентів-іноземців своєю рідною мовою у виші з друзями та знайомими. Разом з тим недостатній рівень володіння українською мовою ускладнює і гальмує не лише спілкування інокомунікантів у студентській аудиторії, але й сприйняття, осмислення і відтворення навчального матеріалу. Суттєві труднощі в процесі інтеграції іноземних студентів у полікультурне середовище пов'язані також з низьким рівнем обізнаності про країну, в якій відбувається навчання [16, с. 112].

Аналогічних висновків доходить у своїх дослідженнях і В. М. Мізюк. Аналізуючи труднощі адаптації іноземних студентів до освітнього середовища на базі Івано-Франківського національного медичного університету, дослідниця окремою групою виділила соціокультурні труднощі, обумовлені як освоєнням нового соціального й культурного простору закладу освіти, так і подоланням мовного бар'єру в комунікативних процесах. На підставі отриманих результатів опитування іноземних студентів з'ясовано, що якісний рівень володіння мовними комунікативними засобами в процесі адаптації до нових соціокультурних умов є основним чинником впливу на ефективність освітнього процесу. Ознайомлення з культурними традиціями й регіональними особливостями сприяє формуванню мовних навичок інокомунікантів. Тому однією з найважливіших умов успішної соціокультурної адаптації іноземних

студентів у виші є забезпечення взаємодії і взаєморозуміння не лише між викладачами й студентами, але й між представниками різних культур в студентському середовищі університету [55, с. 82-83].

Уплив соціокультурної складової на успішність адаптації іноземних студентів до навчання в Україні обґрунтовано китайським ученим Ху Жунсі. Результатами дослідження доведено, що етнічні особливості китайської культури суттєво впливають на рівень засвоєння її представниками як української мови, так і соціальних та культурних норм життєдіяльності в українському середовищі [106, с. 39].

Про суб'єктивні чинники соціокультурної адаптації іноземних студентів йдеться і в дослідженнях Д. О. Порох. Основу суб'єктивних чинників становлять культурні цінності особистості, що виявляється в засвоєнні морально-етичних норм соціуму, підсвідомих переконань, схильностей, забобонів. Сформовані під впливом мови, фольклору, художньої творчості, стереотипів поведінки, норм спілкування, традицій, звичок вони суттєво впливають на успішність адаптації інокомуніканта до нового соціокультурного середовища [69, с. 47-48].

У ході з'ясування особливостей освітньо-виховної роботи з іншомовними майбутніми медиками дослідницею Н. В. Калашнік встановлено, що соціокультурна адаптація є одним із найважливіших аспектів соціальної адаптації до умов навчання в українських вишах. Соціокультурна адаптація заснована на взаємодії інокомуніканта з оточенням і його культурним наслідуванням. Гарантом успішності соціокультурної адаптації до навчальної діяльності є створення передумов для кращого засвоєння іноземцями української мови. Унаслідок актуальності набувають пошуки ефективних засобів ознайомлення

іноземних студентів з українською культурою, формування міжкультурної компетентності в процесі навчання української мови, залучення їх до позааудиторної виховної роботи [36, с. 62-63].

Не можна не погодитись із вітчизняною дослідницею Т. І. Довгодько щодо складності й керованості процесу адаптації іноземних студентів до українського освітнього середовища. Серед аспектів, що ускладнюють цю адаптацію, авторка називає незвичні для іноземців кліматичні умови, незнайоме соціокультурне середовище й освітню систему, нову мову спілкування та інтернаціональний характер навчальних груп. За допомогою опитування інокомунікантів підготовчого факультету з'ясовано, що найбільшу проблему в їхньому пристосуванні до навчального процесу становить недостатній рівень комунікативної компетенції, а відтак його негативний вплив на результативність навчання [27, с. 116-117].

Досліджуючи проблему гуманітарної підготовки іноземних студентів у медичних університетах, О. В. Яцишина наголошує на актуальності формування соціокультурної компетентності як сукупності компонентів, що характеризують мотивацію до адаптації в українському соціокультурному середовищі, знань про сучасне українське середовище, українськомовних умінь і навичок та навичок самоосвітньої діяльності [138, с. 79]. Авторкою дослідження актуалізовано національну специфічність соціокультурної підготовки інокомунікантів, яка визначається розумінням особливостей культурного розвитку українського народу, усвідомленням значення суспільно-історичних процесів для розвитку української мови, знанням основних історичних фактів і подій в українському соціумі [138, с. 130].

Значущість соціокультурного рівня адаптації іноземних студентів до навчання в українських вишах обґрунтовано в наукових працях

Т. В. Лугової. Такий рівень простежується в зовнішньому й внутрішньому вимірах. Зовнішній характер адаптації виявляється в інтенсивності залучення іноземних студентів до соціальної і культурної життєдіяльності української спільноти, внутрішній характер відображає духовно-культурне ставлення адаптантів до нового соціокультурного середовища. До елементів соціокультурного середовища дослідницею віднесено мову, традиції, норми й цінності культури українського народу; наявна в сучасній Україні система соціально-культурного обслуговування, яка поєднує засоби переробки й передачі інформації, форми й способи культурно-інформаційного обміну, механізми залучення до соціокультурної взаємодії; спосіб життя різних прошарків українського населення і, в першу чергу, студентства. Тому на успішність адаптації студентів-іноземців до соціокультурного середовища суттєво впливають володіння українською мовою, розширення навчальних і побутових комунікацій, знання цінностей, норм і традицій української молоді [48, с. 77-78].

Підбиваючи підсумок наведених у цьому підрозділі результатів аналізу наукових праць з проблеми української мовної підготовки іноземних студентів, можна дійти таких висновків:

Важливість реалізації українознавчого аспекту в мовній підготовці іноземних громадян актуалізовано в законодавчих документах і нормативних актах, що регламентують процес професійної підготовки студентів у системі вітчизняної вищої освіти.

На ефективність мовної підготовки іноземних студентів суттєво впливає обраний підхід до навчання української мови. Педагогічно обґрунтоване й поширене в сучасній мовній підготовці трактування підходу до навчання української мови позначено багатозначним характером

розгляду його змістових складових. Серед них переважають тлумачення, де підхід розглядається як складне багатовимірне явище, що визначає стратегію і тактику навчання української мови. Стратегічний напрям характеризує загальну концептуальну позицію певного підходу через систему цілей, завдань і принципів навчання мови. Тактичний напрям об'єднує всі компоненти системи навчання (зміст, технології, форми, методи і засоби досягнення завдань).

У навчанні української мови як іноземної поряд із підходами зі спрямування особистості на пізнавальну й творчу діяльність ученими відводиться важлива роль підходам, які забезпечують пізнання мовної картини світу в культурологічному аспекті. Одним із таких основоположних підходів обґрунтовано соціокультурний підхід до української мовної підготовки іноземних студентів, який за характером добору й подання лексико-граматичного матеріалу реалізує українознавчий аспект шляхом ознайомлення інокомунікантів з історією, культурою, звичаями й традиціями українського народу, елементами народознавства, української літератури, усної народної творчості.

Метою реалізації соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів є набуття соціокультурної компетентності шляхом формування соціально значущих цінностей адекватного функціонування в сучасній українській культурі та успішної взаємодії з її представниками.

Серед основних принципів української мовної підготовки іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу вчені виокремили:

- принцип реалізації українознавчого аспекту, який полягає в спрямуванні педагогічної роботи з іноземцями на засвоєння культурних

цінностей українського народу. Цей принцип пов'язує мовну підготовку інокомунікантів із набуттям краєзнавчих і лінгвокраїнознавчих знань про державний і територіально-адміністративний устрій України, життєвий побут і звички сучасних українців, їх духовну спадщину, національні звичаї і традиції, особливості національного характеру й поведінкових стереотипів;

– принцип урахування етноспецифічних особливостей іноземних студентів, обумовлених національно-культурними традиціями батьківщини інокомунікантів, системою панівних релігійних вірувань, засвоєними морально-етичними нормами рідного соціуму, підсвідомими переконаннями й родинними забобонами, сформованими з дитинства поведінковими стереотипами й звичками;

– принцип занурення в атмосферу культурних цінностей українського народу шляхом долучення іноземних студентів до українських національно-культурних традицій і звичаїв за допомогою форм і методів соціокультурної діяльності (екскурсій, виставок, тренінгів, вечорів тощо), використання методів і форм взаємодії освітньо-культурного середовища закладу вищої освіти з представниками соціокультурного простору України (під час зустрічей, бесід, екскурсій, фестивалів);

– принцип поєднання аудиторної і позааудиторної культурно-дозвіллевої роботи вимагає спільної діяльності іноземних студентів, викладачів і кураторів як в аудиторії відповідно до змісту навчально-виховного процесу, так і в позааудиторний час за допомогою культурно-інформаційного обміну в українському соціокультурному середовищі поза освітнім закладом;

– принцип забезпечення взаємодії і взаєморозуміння як між викладачами й іноземними студентами, так і між представниками різних

культур у студентському середовищі закладу вищої освіти. Цей принцип поєднує форми й засоби культурно-інформаційного обміну між студентами-іноземцями та освітньо-культурним середовищем вишу, а також механізми їх залучення до соціокультурної взаємодії в аудиторній і позааудиторній роботі, що сприяє розширенню навчальних і побутових комунікацій.

Практична реалізація соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів за означеними принципами вимагає аналізу й узагальнення досвіду впровадження вітчизняними вишами певних навчально-виховних технологій, форм, методів і засобів педагогічної роботи з інокомунікантами. Цьому аспектові дослідження присвячено наступний підрозділ навчально-методичного видання.

1.2. Практичний досвід вітчизняних вишів з української мовної підготовки іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу

Розглянуті вище теоретичні положення соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів знайшли широке впровадження в роботі вітчизняних закладів вищої освіти. Слід зазначити, що такий підхід реалізується більшою чи меншою мірою майже в усіх українських вишах, які надають освітні послуги іноземним громадянам. Проте в цьому підрозділі посібника здійснено аналіз практичного досвіду української мовної підготовки іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу, результати якого апробовано в науково-дослідній роботі й відображено в публікаціях навчального й науково-методичного характеру.

У процесі викладання української мови як іноземної педагогі

послугуються численними підручниками й навчальними посібниками, зокрема таких авторів, як О. В. Антонів, М. В. Арделян, І. В. Васильченко, П. С. Вовк, Н. І. Гавдида, О. А. Качала, І. М. Ключковська, О. П. Коньок, Р. М. Кривко, Т. М. Крик, Н. О. Лисенко, В. І. Луценко, Л. Т. Назаревич, О. М. Палінська, Л. М. Паучок, Я. М. Прилуцька, В. В. Радченко, Є. І. Світлична, О. В. Туркевич, Т. П. Цапко, де наведено основні теоретичні положення з вивчення української мови й завдання для практичної і самостійної роботи студентів.

Поданий у підручниках і посібниках навчальний матеріал спрямовано на формування основних видів мовленнєвої діяльності студентів, а саме: слухання, говоріння, читання й письма. Окрім цього спостерігається зміщення акцентів на вивчення української мови у взаємозв'язку фонетичного, лексичного й граматичного її розділів. Привертає увагу комунікативна орієнтація змісту видань, де у навчальних текстах і вправах переважає спілкувальна тематика («Україна», «Родина», «Людина», «Професії», «Хобі, спорт», «Сфера послуг», «Продукти та страви», «Одяг», «Житло», «Рослини», «Тварини», «Птахи» тощо). Представленість у текстах різноманітних мовленнєвих ситуацій уможливорює залучення інокомунікантів до читання, переказу, діалогу, бесіди, тобто всіх основних видів мовленнєвої діяльності. Цьому сприяють практичні вправи й завдання, більшість з яких зорієнтовано на активні форми роботи в групі з діалогічного мовлення та обговорення лексичного й граматичного матеріалу.

Широку палітру згаданих навчальних видань відповідно до загальноосвітніх стандартів з української мови як іноземної диференційовано залежно від п'яти рівнів володіння українською мовою.

Так посібник авторів І.В. Вальченко і Я.М. Прилуцької, а також навчальні матеріали укладача О.П. Коньок містять базові відомості з фонетики, граматики й лексики української мови та призначені для іноземців підготовчого відділення і першокурсників. Натомість книги «Автостопом по Україні» й «Мандрівка Україною» колективу львівських педагогів О.А. Качали, І.М. Ключковської, О.М. Палінської, О.В. Туркевич та інших використовують для мовної підготовки іноземних студентів за другим стандартним (В 2) і професійним (С 1) рівнями [12, 51, 64-65, 97].

Слід зазначити, що культурознавчий матеріал більшою чи меншою мірою наявний у всіх призначених для іноземців мовних підручниках і посібниках. Такий матеріал дозволяє ознайомити юнаків і дівчат з українською культурою, творчістю, звичаями, традиціями тощо. За тематикою навчальні тексти розкривають культурні артефакти й події в аспекті історичного розвитку українців, незначною кількістю позначено текстові матеріали зі зразками усної народної творчості й українського фольклору. Попри позитивну культурологічну спрямованість означених текстів слід сказати про деякі труднощі щодо використання окремих із них у підготовці студентів-мусульман. Зокрема, у поширеному підручнику О. В. Антонів і Л. М. Паучок подається текст «Подорожуйте замками та фортецями України», де наведено такий історичний опис Кам'янець-Подільської фортеці: «27 років тут панували навіть турки. ... Турки перетворили костел на мечеть, а потім поляки, повернувшись, знову «пересвятили» мечеть на костел, поставивши Богородицю, яка топче півмісяць на знак перемоги над мусульманами...» [3, с. 255]. Тому важливо в текстах враховувати етичне ставлення до іншомовної культури й уникати історико-культурного протистояння конфесійних релігійних норм.

На жаль, лише в окремих посібниках знаходимо інформацію краєзнавчої спрямованості. Наприклад, авторами практикуму з української мови як іноземної Н.І. Гавгидою і Л.Т. Назаревич [58] поряд із текстами «Традиції України», «Сергій Бубка – чемпіон України», «Тарас Шевченко – український геній», «Червона рута», «Євген Патон – видатний український учений» подано цікавий навчальний матеріал про українського й австро-угорського вченого в галузі фізики та електротехніки Івана Павловича Пулюя. Адже його діяльність із популяризації української історії і культури розпочалася ще в тернопільській гімназії заснуванням молодіжного гуртка «Громада». Як член наукового товариства імені Т. Г. Шевченка учений активно сприяв відкриттю українського університету у Львові, постійно публікував статті на підтримку української мови, разом з Пантелеймоном Кулішем та Іваном Нечуєм-Левицьким брав участь у першому повному перекладі українською мовою Біблії [77].

Значно меншою мірою в підручниках і посібниках презентовано інформацію про видатних діячів навчальних закладів, де здобувають освіту іноземні студенти. Таку інформацію можна знайти у вищезгаданому практикумі, а також у посібниках за авторством М.В. Арделян («Де що знаходиться?», «Студенти і спорт», «Харківський державний університет харчування та торгівлі»), Х. Ш. Бахтіярової, С. С. Лукашевич, І. З. Майданюк, М. П. Сегень і С. В. Петухова («Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця»), І. В. Вальченко і Я. М. Прилуцької («Я їду до академії», «Наш факультет»), В. І. Луценко («Я – студент Національного гірничого університету») тощо [12, 30, 49, 98].

Згідно із завданнями підготовки навчально-методичного видання доречно розглянути досвід створення підручників і посібників колективом

науковців Міжнародного інституту освіти, культури та зав'язків із діаспорою Національного університету «Львівська політехніка». Працівники цього інституту здійснюють активну науково-дослідницьку діяльність за кількома культурно-освітніми проектами відповідно до загальноінститутської наукової тематики «Українська діаспора: освітній, культурологічний, політологічний аспекти». Відповідно до цієї тематики започатковано освітній проєкт «Крок до України» з метою створення науково обґрунтованого сучасного навчально-методичного забезпечення з української мови як іноземної. Оскільки одним із основних напрямів соціокультурної діяльності українських осередків за межами батьківщини є вивчення української мови як іноземної, то розробка методичних матеріалів з української мови як іноземної, з лінгвокраїнознавства та інших суміжних дисциплін набуває особливої значущості для українознавчих закладів різного рівня за кордоном. З цією метою під керівництвом директора інституту І. М. Ключковської обґрунтовано концепцію інтегративного підручника з української мови як іноземної. В означеній концепції конкретизовано вимоги до такого типу підручника з критеріями ефективності його функціонування. У критеріях відображено основні завдання, характеристики, наукову складність, базову роль, дидактичну досконалість, методичне забезпечення і виховний потенціал навчального матеріалу підручника. Концептуальна модель структурування його навчального змісту поєднує теоретичний і практичний блоки [51, 60].

Першим навчальним посібником як підсумком проведених проєктних досліджень стала книга М. З. Джури «Вивчаймо українську мову!». Призначений для англомовних студентів посібник структуровано за тематичними уроками, до кожного з яких додаються вправи з ключами

відповідей. Текстовий матеріал супроводжується українсько-англійським словником і словником мовних термінів, а також диском із записами діалогів [25].

Результатом подальшого розвитку теорії інтегративного підручника стала розробка навчального комплексу з української мови як іноземної «КРОК-1» авторів О. М. Палінської і О. В. Туркевич. Відповідно до рекомендацій Ради Європи щодо мовної освіти комплекс спрямовано на реалізацію елементарного й основного рівнів (А 1-А 2) вивчення іноземцями української мови. Навчально-методичний комплекс складається з посібника для студентів, методичного посібника для викладачів, комплекту карток із вправами, компакт-диска із аудіофайлами. У посібнику для студентів презентовано тексти й діалоги різноманітної тематики (зокрема й культурологічної), лексичні й граматичні вправи, комунікативні завдання для роботи в групі, супровідний пояснювальний матеріал і граматичний довідник, а також завдання для самостійної роботи й контролю набутих знань і умінь. У методичному посібнику викладачі можуть ознайомитись із рекомендаціями щодо організації роботи студентів із вивчення української мови як іноземної. Комплект карток із вправами використовують здебільшого з метою закріплення лексичного й граматичного матеріалу. Записи слів, текстів, діалогів і пісень розміщено на аудіо носіях, їх доповнено міні словником до уроків [65].

У межах проблеми навчально-методичної праці вважаємо цікавими ще два видання колективу дослідників вищезгаданого Міжнародного інституту. Призначена для іноземних студентів аудіо книга О. А. Качали й О. М. Палінської «Автостопом по Україні» надає можливість ознайомитися з відомими пам'ятками української культури. Посібник структуровано за

темами уроків, кожен з яких містить два блоки вправ. Перший блок поєднує дотекстові вправи, що виконуються перед слуханням тематичного тексту з метою полегшення його сприйняття. Другий блок післятекстових вправ розширює лексичний склад мовлення й комунікативні навички студентів-іноземців. Текстовий матеріал дібрано з урахуванням рівня (С 1) професійного володіння українською мовою за Загальноєвропейськими рекомендаціями щодо мовної освіти, тому в ньому наявні територіальні діалекти, зразки суржика й молодіжного сленгу, а також варіанти розмовного стилю українців. Незвичною є жанрова побудова посібника за принципом пригодницької мандрівки містами й селами України з особливостями їхньої культури, побуту й звичаїв [64].

Інший навчальний посібник з української мови як іноземної «Мандрівка Україною» видано для читання іноземними студентами, які оволодівають українською мовою за другим стандартним рівнем В 2. Поданий у посібнику навчальний матеріал позначено лінгвокраїнознавчою спрямованістю різножанрових текстів, що презентують українські культурні пам'ятки світового значення [51].

Ретельному добору художніх текстів у мовній підготовці іноземців приділяють увагу й викладачі кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, про що йдеться в наукових статтях І. Р. Процик і Б. М. Сокола. Розглядаючи художні тексти як джерело краєзнавчої інформації, І. Р. Процик пропонує виконання системи мовних вправ на основі цілеспрямовано дібраних фрагментів, яке реалізується на основному етапі вивчення української мови як іноземної. На прикладі новели «Дитинство» з роману Юрія Яновського «Вершники» схарактеризовано методику застосування дотекстових,

притекстових і післятекстових вправ. Дотекстові вправи допомагають у підготовці іноземних студентів до самостійного читання текстового матеріалу. Ці вправи акцентують студентську роботу на пізнанні особливостей історичної епохи, відображеній у творах, а також фактів із життя і творчості письменника. З метою розуміння країнознавчих понять використовують прийоми коментування з виділенням у тексті лінгвокраїнознавчих об'єктів. Наприклад, студентам пропонувалось згадати період 20-30-х років минулого століття в українській культурі, представників інтелектуальної еліти того часу, особливості творчої спадщини Юрія Яновського, зокрема його роман «Вершники».

Безпосереднє прочитання текстових фрагментів реалізується в ході виконання притекстових завдань. Для іноземних студентів цікавими виявилися завдання, що ознайомлювали з традиціями святкування українцями значущих культурних подій. Зокрема, у фрагменті з роману йдеться про Великдень, коли святити царини, криниці й колодязі, зело й воду, збирали в пляшечку Юрієву росу для зцілення очей; під час розговіння жінка подавала свячений хліб, який господар хати нарізав хрестом і роздавав родині.

Робота над лексичними й граматичними вправами складає основу післятекстових завдань на перевірку розуміння прочитаного матеріалу. Від студентів вимагалось доповнити речення щодо традицій святкування Великодня в українській родині та народних прикмет, на які особливо зважали селяни, а саме: «До великоднього столу в хаті сідали ... На Святого Юрія збирали ... Неврожай буде тоді, коли зозуля закує ... Чередники і чабани постилися для того, щоб ... Святою собакою Святого Юрія вважають ...» [75, с. 64].

Козацькі думи, історичні пісні, легенди й перекази знайшли відображення в текстових матеріалах, що використовувалися в українській мовній підготовці іноземців Б. М. Соколом. Така категорія студентів, здобуваючи вищу освіту на філологічному факультеті, починає вивчати на першому курсі професійно спрямовані дисципліни, зокрема «Фольклор», «Теорія літератури» тощо. Ці дисципліни автором статті обрано за базові в процесі створення книги для українськомовного читання інокомунікантами.

Як приклад серед адаптованих тестів заслуговує на увагу інформаційний матеріал про билини як епічні речитативні пісні про богатирські пригоди і козацькі думи, що прийшли на зміну старовинному епосу за часів козацьких воєн з турками, татарами й поляками. У тексті схарактеризовано дохристиянський, київський, галицько-волинський, казково-новелістичний оповідні цикли; особливості віршованої структури билинних форм; художня образність діючих персонажів; народні традиції і місцеві звичаї старовинних українських міст Галича, Києва, Новгород, Чернігова. Таким чином, у ході ознайомлення з текстом іноземні студенти ненав'язливо отримують цікаву інформацію соціокультурного характеру про життя українського народу.

Пропоновані студентам вправи допомагають зрозуміти значення словосполучень культурологічного змісту, а саме: «податися у віддалені землі», «розвинути традицію героїчного епосу», «билини збереглися у віддалених окраїнах», «геройський Козак» тощо. Важливими є прикінцеві завдання з акцентуванням на обміні культурними здобутками різних країн; наприклад, кожному студентові пропонувалося розказати одну з билин своєї країни. Потім між інокомунікантами здійснювалось обговорення почутої соціокультурної інформації [85].

Окрім вищезгаданих вишів соціокультурний підхід до мовної підготовки іноземних студентів реалізується в інших закладах вищої освіти Західного регіону України. Так викладачами кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького презентовано методичну проблематику українського лінгвокраїнознавства щодо викладання країнознавчого аспекту студентам-іноземцям. У науковій статті О. В. Дробот йдеться про кумулятивну функцію мови в доборі й використанні країнознавчої інформації на заняттях з іноземними студентами. Описані автором методики базуються на теоретичних положеннях зв'язку мови й культури безпосередньо в мовленнєвих формах безеквівалентної і фонові лексики, яка відображає нові для інокомунікантів лінгвокраїнознавчі поняття з накопиченого корінними українцями колективного досвіду вживання слів, фразеологізмів, афоризмів. У статті підкреслено, що основним об'єктом українськомовної підготовки іноземців є не сама країна, а фонові знання носіїв мови, де відображено культурні надбання українського народу. Керуючись завданнями країнознавчої лінгвістики, викладач значну увагу приділяє країнознавчому аспектові навчальних матеріалів для викладання української мови як іноземної. Такі матеріали повинні містити інформацію про українські реалії, що стосуються побуту, історії, традицій, звичаїв сучасних українців. Утілена в цих реаліях різноманітність національних особливостей допомагає іноземним студентам зрозуміти внутрішній лад, економічний і культурний рівень, історію України, традиції і звичаї її народу. Методичні прийоми роботи з дібраним країнознавчим матеріалом на заняттях передбачають як системний коментар практичних вправ рідною мовою студентів чи мовою-посередником, так і комплексний коментар українською

мовою текстів для домашнього читання чи самостійної роботи [28].

Іншим викладачем тієї ж кафедри українознавства Г. М. Стечак зацентовано увагу на впровадженні зразків творів українського фольклору з метою формування культурної грамотності іноземних студентів у процесі мовної підготовки. Кількарічний досвід роботи з іноземними студентами у Львівському національному медичному університеті дозволив авторові дійти висновків щодо майже повної відсутності в іноземних абітурієнтів знань про історію української держави, її видатних представників та їхній внесок до світової науки й культури, а також національно-культурних особливостей і традицій західноукраїнського регіону. Найдоступнішим механізмом належної корекції культурної грамотності інокомунікантів є легенди, балади, байки, казки, притчі тощо. Адже твори усної народної творчості становлять не лише невичерпне джерело національно-етнічної лексики, а й підґрунтя для засвоєння української мови крізь емоційно-образне сприйняття народної культури, звичаїв, історії.

У ході добору навчального матеріалу й системи тренувальних завдань з використання зразків усної народної творчості набуває значущості якісна характеристика етнічного матеріалу, розрізнення країнознавчої і краєзнавчої інформації, урахування культурних особливостей західноукраїнського регіону й етнічно-територіальної приналежності конкретного навчального закладу, а також опертя на соціально-стереотипний досвід етнічної групи, яка має свої культурні традиції та звичаї, відображені у фольклорних формах [88].

На базі вищезгаданого львівського медичного університету та інших трьох вишів – ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України», Одеського національного

медичного університету, ВДНЗУ «Буковинський державний медичний університет» проводилась експериментальна робота з формування соціокультурної компетентності в процесі гуманітарної підготовки майбутніх медиків-іноземців. Інноваційні педагогічні технології такої роботи запропоновано дослідницею О. В. Яцишиною. Серед них найбільш ефективними в ході педагогічного експерименту визначено інтерактивні, ігрові та інформаційні технології проблемного й проектного навчання. Розроблена модель упровадження інноваційних технологій у навчальний процес відображає взаємозалежність між педагогічними умовами гуманітарної підготовки й компонентами соціокультурної компетентності іноземних студентів [138, с. 140].

Методики пізнання іноземними студентами нового культурного середовища у процесі вивчення української мови схарактеризовано старшим викладачем кафедри мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету Н. С. Голод. Авторка поділилася досвідом ознайомлення студентів-іноземців із культурними надбаннями українців шляхом використання на заняттях фразеологізмів, приказок, прислів'їв, афоризмів, крилатих висловів тощо. Важливою умовою такої роботи є використання відповідних словників, наприклад, «Словника фразеологізмів української мови» укладачів В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук, В. Н. Неровня і Т. О. Федоренко за загальною редакцією В. О. Винника, «Словника фразеологічних антонімів української мови» авторів В. С. Калашника і Ж. В. Колоїз, «Словника фразеологічних синонімів» авторів М. П. Коломійця і Є. С. Регушевського, «Фразеологічного словника української мови» авторів В. Д. Ужченка й Д. В. Ужченка [20, 35, 39, 84, 91].

Аудиторні заняття з української мови доповнювались

позааудиторними формами роботи з метою ознайомлення інокомунікантів з історією Івано-Франківщини. Це, у першу чергу, екскурсії до місцевого краєзнавчого музею, музею С. Бандери, музею Небесної Сотні. По закінченні екскурсійних заходів практикувалося закріплення отриманих знань, для чого студенти мусили виконати різні за складністю домашні завдання залежно від курсу навчання й рівня володіння українською мовою. У завданнях пропонувалось написати твір-мініатюру «Цікаві сторінки історії України», скласти невелику за обсягом розповідь про історію архітектурного комплексу «Бастіон», вигадати іронічний діалог з теми «Івано-Франківськ – місто контрастів». Не лишилося поза увагою і залучення іноземних юнаків і дівчат до цікавих календарно-обрядових дійств. Зокрема, коляда, вертепна драма, маланкування, веснянки, гаївки й обжинки сприяють пізнанню особливостей фольклору та культурних звичаїв жителів краю.

Ілюстрація кращих зразків давнього й модерного мистецтва західноукраїнського регіону знайшла практичне впровадження під час відвідування іноземними студентами художнього музею, драматичного театру й філармонії. Після перегляду вистави, фільму чи концерту юнаки й дівчата мусили поділитися набутими враженнями в ході складання рецензії, відгуку чи есе (наприклад, «Оскар, Рожева Пані і я» за мотивами однойменної вистави), написання твору-мініатюри (наприклад, з теми «Музика у моєму житті»), розробки діалогу (наприклад, навколо теми «У театрі»).

Практика української мовної підготовки інокомунікантів на засадах соціокультурного підходу довела важливість використання цілеспрямованих диспутів щодо популяризації національних духовних цінностей українців у світовому культурно-цивілізаційному просторі. У статті Н. С. Голод

наведено приклади таких диспутів з тем: «Росія чи Європа: до проблеми культурологічного вибору українців», «Проблеми і виклики сучасного глобалізованого світу», «Сучасний політичний стан України», «Форми дискримінації та необхідність толеранції в сучасному соціумі». Ураховувався також інтернаціональний характер навчальних груп для іноземних студентів, тому на заняттях з української мови й у позааудиторній роботі знайшли відображення презентації кожною етнічною групою національних традицій і надбань культури [20].

Достатньо уваги соціокультурному підходові до української мовної підготовки іноземних студентів приділяють харківські навчальні заклади вищої освіти. Досвід адаптації іноземних студентів до навчання в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна описано в науковій статті педагогічного колективу кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства. Фахівці кафедри П. А. Вірченко, Л. В. Ключко та К. А. Немець наголошують на важливості залучення іноземних студентів до систематичної соціокультурної роботи. Інокомунікантам пропонується участь у конференціях кафедри, засіданнях дискусійного клубу студентів, аспірантів і молодих науковців, турах вихідного дня з відвідуванням історичних, культурних і туристичних об'єктів інших міст і регіонів України. Зокрема, іноземні студенти відвідали Одесу, Львів, Дніпро, Запоріжжя, Полтаву, Чернівці, Умань, Ужгород, що сприяло не лише кращому пізнанню історії, культури, традицій українців, а й згуртуванню з іншими студентами університету [61, с. 99-101].

Навчальні засоби ознайомлення студентів-іноземців з українською культурою описано викладачем того ж університету Ю. О. Малихіною. Педагогічну роботу побудовано на методично адаптованих до мовних

здібностей інокомунікантів навчальних матеріалах зі зразками українського фольклору. У таких методиках активно використовується порівняльний аналіз українського фольклору з фольклором різних країн, адже усна народна творчість розвивається на національному ґрунті й має аналогії з іншими культурами. Автор наголошує, що образи-символи невід'ємних складових навколишнього світу – води, землі, повітря, вогню знайшли своє відображення у фольклорних творах як українців, так і інших народів. Порівняльний аналіз дозволяє побачити спорідненість у культурах різних країн, що позитивно впливає на готовність студентів-іноземців до міжкультурної комунікації [50, с. 70-72].

Методики використання пізнавальних відеофільмів для ознайомлення іншомовної аудиторії з українською культурою можна знайти в науково-педагогічних працях О. М. Білик, А. О. Борисової, Т. П. Ульянової. Йдеться про вивчення можливостей відео засобів у лінгвокраїнознавчій підготовці іноземних студентів Харківської державної академії культури, Харківського державного університету харчування і торгівлі та Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Дослідниками започатковано створення циклу навчальних відео фільмів етнокультурного змісту «Українська культура очима іноземних студентів» з метою сприяння їх соціокультурній адаптації до української вишівської спільноти. Культурологічний аспект відео матеріалів розкриває логіку народної культури, традиції і звичаї українського народу, етнографічні особливості сучасної життєдіяльності українців. Запропоновано систему педагогічної роботи з мовної підготовки іноземних студентів, де основу складають методики використання фактів української культури в ситуаціях спілкування відповідно до засвоєної інформації [9, с. 172-174].

Вітчизняною вченою К. М. Слесик наведено результати дослідження проблеми формування гуманітарної культури іноземних студентів, які навчаються в Харківському інституті фінансів Київського національного торговельно-економічного університету. У ході педагогічної роботи реалізація міжпредметної інтеграції гуманітарних дисциплін здійснювалася на рівні мети, змісту, методів і форм навчання. Практикувалося вивчення різностильових і різножанрових текстів з історії, філософії, культурології, мовних дисциплін. Обґрунтовано критерії добору навчальних текстів і літератури для аудиторної і самостійної роботи студентів. Серед них підкреслено важливість критеріїв предметного змісту (історичного, психологічного, філософського, культурологічного, мовного) та емоційно-чуттєвої орієнтації, що допомагає зрозуміти духовно-матеріальний світ іншої культури [83, с. 99].

Питання суто мовної підготовки іноземних студентів для подальшого засвоєння професійно орієнтованих дисциплін відображено в наукових працях викладачів Харківського національного автомобільно-дорожнього університету В. Г. Дем'янової і Н. С. Моргунової. Багаторічна практика професійної підготовки іноземних студентів у цьому навчальному закладі дозволила виокремити ряд труднощів, пов'язаних із засвоєнням ними навчального матеріалу. По-перше, недостатньо вільне володіння мовою навчання ускладнює роботу інокомунікантів з лекційним матеріалом. Особливо це стосується здатності відфільтрувати додаткову інформацію й конспектувати лише суть основних понять. По-друге, на лекціях із загальнонаукових і спеціальних дисциплін іноземні студенти переважно сприймають лише звукову мову. Проте швидкий темп викладання лекційного матеріалу ускладнює його розуміння й осмислення. Тому в

позаурочний час юнаки й дівчата змушені самостійно засвоювати незрозумілий матеріал. По-третє, засвоєнню навчального матеріалу значно перешкоджає неадаптованість навчальних посібників до пізнавальних потреб інокомунікантів. Адже вивчення цих потреб у соціокультурній сфері спілкування дозволило виявити їх зацікавлення побутовою культурою, традиціями, звичаями, моральними й духовними цінностями, національними рисами українських громадян [23].

Суттєвою підтримкою в розумінні навчального матеріалу стали адаптовані авторами тексти лекцій, що надавало змогу зіставляти почуте на лекції з побаченим у навчальному тексті. У навчальних матеріалах широко представлено інформацію щодо ментальності, специфіки мовного етикету, звичаїв і традицій сучасних українців. Наприклад, тексти «Культура жива і неповторна», «Вчиться володіти собою», «Прислів'я, приказки і крилаті вирази», «Жести і міміка в мові», «Ми навчаємось у Харкові» поєднують краєзнавчий і узуально-поведінковий аспекти навчальної інформації.

Опис досвіду включення студентів-іноземців до українськомовного професійно-культурного середовища включає педагогічні прийоми, які використовують у своїй роботі викладачі-філологи згаданого вишу. Це моделювання наближених до реальності мовних ситуацій, обговорення актуальних для іноземної студентської аудиторії питань і тем, стимулювання мотиваційної сфери й пізнавальних потреб в оволодінні мовою навчання. Ігрові завдання в «контексті діалогу культур» вимагають проведення аналогій і паралелей між своєрідностями культури представників рідної мови й тієї, що вивчається в українському навчальному закладі. Ігрова діяльність інокомунікантів сприяє як розвиткові навичок говоріння і письма, так і розширенню загальної обізнаності в українській культурі, вихованню

шанобливого ставлення до духовних цінностей українців.

Наведений авторами приклад використання ігрового завдання «Інтерв'ю» за матеріалами теми «Спорт в Україні» містить варіанти питань щодо уподобань іноземних громадян у виборі видів спорту для дозвіллевих занять, набутих спортивних досягнень, улюблених національних і українських спортивних команд. На пост-ігровому етапі іноземні студенти залучаються до інтерв'ю своїх викладачів і українських однокурсників з метою виявлення їх ставлення до професійної праці, патріотизму, способу життя, національних традицій. Подібні ігрові завдання спрямовують іноземних громадян до концептуального осмислення соціокультурної інформації.

Позитивний вплив на адаптацію іноземних студентів до іншомовного професійно-культурного середовища забезпечує також насичене суспільне життя в студентській спільноті, активна участь у загальних університетських заходах, зокрема, підготовці й проведенні спільних свят, наукових конференцій, спортивних змагань, музичних фестивалів тощо. У сценаріях таких заходів обов'язковим аспектом є зорієнтованість на порівняльне країнознавство, коли представникам різних культур пропонується послідовне зіставлення артефактів і явищ рідної та української культур. Це ознайомлення студентської аудиторії з особливостями святкування різноманітних знайомих подій (Нового року, релігійних свят), із сімейними національно-побутовими традиціями, з молодіжними проблемами в тій чи іншій країні, зі зразками фольклору (піснями, прислів'ями, приказками тощо) [23].

Особливостям використання творів художньої літератури під час вивчення української мови як іноземної присвячено статтю викладача

Національного університету цивільного захисту України (м. Харків) А. С. Промської. Авторкою обґрунтовано основні підходи до добору літературних творів з урахуванням національних і релігійних традицій іноземних студентів. Пропоновані інокомунікантам твори українських поетів і письменників Володимира Винниченка, Остапа Вишні, Олесь Гончара, Олександра Довженка, Сергія Жадана, Ліни Костенко, Миколи Куліша, Івана Нечуя-Левицького, Олександра Олесь, Максима Рильського, Василя Симоненка, Володимира Сосюри, Василя Стуса, Павла Тичини, Лесі Українки, Івана Франка, Тараса Шевченка позначено не лише навчальною доцільністю, але й культурологічною цінністю в плані ознайомлення з ментальними характеристиками світогляду українців [74, с. 92-93].

Шляхи впровадження ідей полікультурного виховання в практику позанавчальної роботи з іноземними студентами Вінницького національного технічного університету знайшли достатнє висвітлення у науково-методичних працях І. Є. Зозулі. Серед форм такої роботи викладачі кафедри мовознавства цього навчального закладу широко практикують:

- клубну роботу, зокрема, у вузівських клубах художньої творчості й самодіяльності іноземні студенти залучаються до відвідування театральних вистав і художніх виставок;

- екскурсії історико-культурними місцями України, серед яких мали місце поїздки до Софіївського парку в місті Умань, екскурсії до Країнознавчого музею, музею-садиби ім. Миколи Пирогова, музею М. М. Коцюбинського, Вінницької картинної галереї, планетарію, музично-драматичного театру ім. М. Садовського, музею воїнів-афганців, центрального парку культури й відпочинку ім. М. Горького, подорожі до Києва, Львова, Кам'янець-Подільського тощо;

– відвідування фестивалів різного рівня з метою ознайомлення інокомунікантів з українськими національними костюмами, особливостями національної кухні, традиціями та звичаями сучасних українців, досягненнями музичного й театрального мистецтва;

– залучення юнаків і дівчат до краєзнавчої роботи в музеї-кабінеті етнографії, зібраний студентами українознавчий матеріал використовується на заняттях з української мови, що надає такій роботі особливої привабливості;

– участь іноземних студентів у загальноуніверситетських вечорах, присвячених Дню рідної мови, і тижнях української мови, де вони беруть участь у розробці програми свята, виступають із привітаннями й побажаннями до гостей рідними мовами, читають поезії українських поетів, співають свої народні пісні, найбільшою популярністю користуються вікторини на краще знання іноземцями української мови та літератури;

– залучення до святкування українських традиційних свят, насамперед Різдва з урочистою Месою у Костьолі, читанням і співом хору п'ятьма мовами. Іноземні студенти з нагоди свята готують слайд-розповіді про свої рідні країни, веселі національні пісні й різдвяні колядки іспанською, португальською, французькою і навіть китайською мовами. Часто проводяться Різдвяні зустрічі у Міжнародному центрі «За життя». Серед заходів народознавчого характеру також традицією стало Свято писанки, ілюстроване матеріалом про українські сувеніри, обереги, прикраси;

– проведення культурно-музичних заходів літературної тематики, це «Поезія Лесі Українки», «Філософія серця Г. Сковороди», а також вечори, присвячені видатним українським письменникам Т. Шевченку («Гарас Шевченко – український Кобзар»), М. Коцюбинському, В. Стусу.

Особливого значення надається Шевченківським читанням, під час яких українські та іноземні студенти висловлюють свою пошану Кобзареві. Заповіт Шевченка зазвичай звучить українською, російською, англійською, іспанською, португальською, французькою, арабською, малайзійською, азербайджанською, турецькою мовами;

- відвідування іноземними студентами театральних вистав («Наталка Полтавка», «Маруся Чурай», «Лісова пісня») і художніх виставок («Мій рідний край – Поділля»);

- участь у заходах до Свята Міжнародної солідарності студентів (25 січня) і Дня університету. На них вони розповідають про історію, культуру, природу своїх країн, ознайомлюють гостей з традиціями свого народу;

- залучення до наукових заходів, насамперед під час науково-практичних конференцій іншомовні юнаки та дівчата презентують напрацювання з дослідження особливостей національних традицій своїх країн, їх технічних і економічних інновацій, глобальних проблем людства, культури мовлення молоді.

Таке поєднання навчальних занять і позааудиторних виховних заходів сприяє поглибленню знань іноземних студентів з мови, історії і культури українського народу [32, с. 86-87].

Педагогічною вагомістю позначено практичний досвід викладання української мови для іноземних студентів Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова. Адже за період свого існування в цьому виші здійснено підготовку фахівців для країн Азії, Африки, Латинської Америки та Європи. Описані викладачем кафедри українознавства Н. В. Калашнік ефективні засоби педагогічної роботи з

інокомунікантами передбачають обов'язкову щорічну координацію календарно-тематичних планів їх навчання української мови з планами кафедр профільних дисциплін – біології, анатомії, гістології, мікробіології, нормальної фізіології, загальної хірургії, пропедевтичної терапії. Результати спільної взаємодії кафедр утілено в підготовці й виданні навчальних текстів наукового стилю мовлення, де розміщено інформаційні матеріали з анатомії і нормальної фізіології. Викладачі кафедри українознавства приділяють неабияку увагу диференціації текстових матеріалів для іноземних студентів різних факультетів – медичного, стоматологічного, фармацевтичного.

Дослідниця наголошує, що використання на заняттях з української мови художніх текстів сприяє кращому засвоєнню інокомунікантами лексичних конструкцій літературної і наукової мови. Наявність у цих текстах краєзнавчих фактів сприяє мотивації оволодіння українською мовою. Так, викладачами кафедри складено навчальні тексти на основі фольклорного матеріалу Вінниччини. Практичні вправи з краєзнавчими текстами дозволяють зрозуміти особливості мовних структур, засвоїти змістовий бік лексичних конструкцій, відчутти своєрідність атмосфери українських звичаїв і традицій. Аудиторна робота з іноземними студентами логічно поєднується з позааудиторними заходами, де широко використовуються краєзнавчі екскурсії, залучення інокомунікантів до підготовки й проведення фольклорних свят [36, с. 63-65].

Проблему популяризації культурно-мистецької спадщини України на заняттях з української мови як іноземної порушено в статті доцента кафедри українознавства Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського О. С. Шатілової. В основу методики формування країнознавчої компетенції в іноземних студентів покладено

експериментальні навчальні матеріали, які висвітлюють культурологічні події і мистецькі артефакти історичного минулого й сьогодення українського народу. Різноманітність таких матеріалів презентовано у формі текстів, відеофільмів, аудіо матеріалів, фотографій, малюнків, ілюстрацій з екстралінгвістичною інформацією про різні аспекти життя українців. З метою популяризації культурно-мистецької спадщини України автори Н. П. Матулевська, Т. В. Матулевська й О. С. Шатілова розробили навчальний посібник з українознавства для початківців і студентів-іноземців другого-третього курсів. Серед культурологічної тематики посібника чимало тем присвячено символам і традиціям України, християнським святам, історії Київської Русі тощо [52, 133].

На заняттях з української мови як іноземної активно використовуються цілеспрямовані завдання з формування країнознавчої компетенції юнаків і дівчат. Наведені у статті приклади стосуються вивчення теми «Великдень». Країнознавчий матеріал до цієї теми поєднано з граматичним відповідно до навчальної програми. Текстові передують система вправ, спрямованих на оволодіння новим лексичним матеріалом. Зокрема, студентам пропонується спочатку прочитати слова з префіксом «роз» (розмалювати, розписати, розпочати, роздавати), осмислити їхнє значення, а потім за допомогою словника дібрати до них синоніми (використовувати, оздобити, дарувати). Письмова робота з низкою нових слів (Великдень, писанка, крашанка, діжка, віск, мистецтво, майстерність, оздобити, шкаралупа тощо) допомагає у підготовці до прочитання та осмислення тематичного матеріалу.

У процесі читання тексту інокомуніканти не лише змушені звертатись до попереднього лексичного контексту, але й за допомогою

мовленневої здогадки з'ясовувати значення незнайомих слів. Так одне із завдань вимагає після прочитання тексту віднайти в ньому спільнокореневі слова до іменників: писанка, символ, малюнок, фарба, оберіг. Комплекс цілеспрямованих післятекстових питань (Коли виник звичай наносити візерунки на яйця? Чим писанки відрізняються від крашанок? На яке свято оздоблюють яйця? Що роблять з яйцями на свято й після нього? Де відкрито музей писанки?) сприяє як засвоєнню навчального матеріалу, так і поповненню соціокультурних знань про Україну [52, 133].

Принципи добору художніх текстів для читання в іноземній аудиторії проаналізовано доцентом кафедри української та російської мов як іноземних Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Г. Д. Швець. Створенню збірників художніх творів для іншомовної аудиторії передувало анкетування 70-ти іноземних студентів першого-п'ятого курсів згаданого інституту. Обробка отриманих відповідей дозволила спроектувати узагальнений образ сучасного іноземного студента-перекладача з його мотивами й потребами в читанні. Серед читацьких інтересів цього студентського контингенту дослідницею виокремлено надання переваги сюжетним епічним творам про реалії сучасного життя українців, про традиції і менталітет корінних носіїв української мови, про історичні події їх культурного розвитку. За результатами дослідження сформульовано провідні принципи добору художніх текстів для читання в іноземній аудиторії: урахування рівня читацької компетенції інокомунікантів вимагає як визначення оптимального обсягу текстового матеріалу, так і пізнавальної доступності його лексико-граматичного наповнення; потенціальні можливості використання текстового матеріалу для створення діалогів, монологів, полілогів, рольових ігор, проведення

дискусії з метою розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь юнаків і дівчат; соціокультурний потенціал художніх творів повинен надавати можливість іноземним студентам ознайомитися з традиціями, звичаями, історією культурного розвитку українців; естетична цінність художнього тексту дозволяє презентувати багатство й різноманітність української мови, що сприяє збагаченню активного й пасивного словника іншомовних студентів [134].

Дібрані за наведеними критеріями художні тексти покладено в основу навчальних посібників з української мови для іноземних студентів «Знайомтеся: Київ» і «Читаймо українською». Соціокультурний аспект посібників знайшов достатнє висвітлення в епічних текстах – казках, оповіданнях, притчах, які розповідають про актуальні молодіжні проблеми дружби, вірності, першого кохання тощо. Соціокультурною спрямованістю позначено також як твори відомих українських митців Лесі Українки, Василя Сухомлинського, Григорія Тютюнника, так і менш відомих письменників Івана Керницького й Лесі Храпливої-Щур. Такі художні тексти не лише ознайомлюють із окремими сторінками української історії, народними традиціями та звичаями, але й надають уявлення про особливості національного характеру, способу мислення, системи цінностей українців [135-136].

Сприяючи навчальній адаптації іноземних студентів Національного авіаційного університету, киянка Т. І. Довгодько активно використовує позааудиторні заходи з метою формування їх мовної і соціокультурної компетенції. Серед цих заходів позитивною педагогічною ефективністю було позначено екскурсії до університетського й міських музеїв, виїзні екскурсії культурними й історичними місцями України, тематичні вечори,

спортивні змагання, концерти, наукові конференції, предметні олімпіади тощо [27, с. 118].

Методикам навчання української мови іноземних студентів на крос-культурній основі присвячено дисертаційне дослідження О. О. Пальчикової. У ході експериментальної роботи на базі Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет», Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного авіаційного університету (м. Київ), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Херсонського державного університету доведено позитивний вплив на культурну обізнаність іноземних студентів таких методів навчання української мови як прямий, аудіолінгвальний, читання, свідомо-зіставний, свідомопрактичний. З-поміж прийомів поглиблення культурної компетентності інокомунікантів особливою ефективністю позначено демонстрацію, імітацію, пояснення, аналогію, прогнозування, контрастування, осмислення, аналіз, коментування, смислове членування тексту, співвіднесення смислових частин тексту з планом тощо. Формуванню мовних, мовленнєвих, культурологічних умінь і навичок студентів-іноземців сприяла запропонована дослідницею система комунікативних, умовно-комунікативних і некомунікативних вправ рецептивного, репродуктивного й продуктивного рівнів, завдяки яким забезпечувалося засвоєння відомостей про культурне надбання країни й країнознавчої інформації [66, с. 130-131].

Проблемі оптимізації технологій навчання іноземних студентів української мови присвячено наукові розвідки працівників згаданого Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний

університет». Зокрема, науковцем Т. В. Мелкумовою доведено навчальну ефективність роботи з текстами соціально-культурної тематики на заняттях з української мови як іноземної. Автор докладно характеризує методику такої роботи на прикладі ознайомлення інокомунікантів з національною традицією виготовлення українцями писанок до свята Великодня. Першим кроком цієї методики є прочитання історико-культурної інформації про традицію виготовлення писанок у різних регіонах України, про символіку художньо-кольорового оформлення писанок, про фестивалі свята, що проводяться у різних містах з нагоди цієї пам'ятки народної творчості українців. По закінченні процесу ознайомлення іноземних студентів із культурологічними текстами проводиться словникова робота, що сприяє запам'ятовуванню нових слів шляхом їх перекладу й тлумачення. Після повторного читання тексту інокомуніканти залучаються до бесіди, зорієнтованої на діалог-розпитування про національні свята та звичаї українського народу. Такий діалог є дієвим чинником поглиблення мовних знань і культурного розвитку іноземних студентів [54, с. 447-449].

На важливості міжкультурного діалогу в мовній підготовці іноземців наголошують викладачі Дніпропетровської медичної академії О. С. Запорожець, О. В. Ковтуненко, Л. М. Сербіненко, М. Ю. Сидора, Т. В. Філат. Тривалий досвід колективу кафедри мовної підготовки у викладанні української мови як іноземної дозволив актуалізувати проблему впливу національних, релігійних, культурно-соціальних особливостей інокомунікантів на якість і швидкість адаптаційних процесів у студентському оточенні. Педагоги вбачають позитивність створення інтернаціональних груп з іноземців, що стимулює до використання мови навчання як посередника у з'ясуванні будь-яких нагальних питань. Умовою

успішного навчання та адаптації до життєдіяльності в Україні є організація міжкультурного діалогу іноземних юнаків і дівчат з місцевим студентством, адже взаємодія різних культурних середовищ сприяє виробленню гнучкого підходу до засвоєння інокультурних норм і цінностей у ході оволодіння професійною освітою. Кафедра здійснює систематичну культурно-виховну роботу, в ході якої традиційними стали бесіди морально-етичної тематики з метою формування толерантного ставлення до представників інших націй і народностей, новорічні й весняні свята для ознайомлення з особливостями української національної культури, екскурсії до музеїв і архітектурних пам'яток Дніпропетровщини [56, 103].

Педагоги кафедри української і російської мов інституту підготовки іноземних громадян Одеського національного політехнічного університету І. В. Кудлай і Л. М. Семенюк схарактеризували результати культурно-виховної роботи в межах викладання української мови як іноземної. Системний характер такої роботи забезпечує наступність української мовної підготовки студентів-іноземців на всіх стадіях навчально-виховного процесу, а саме, підготовчому факультеті, основному етапі (1-2 курси), фахово-орієнтованому етапі (3-4 курси) і завершальному етапі (1 курс магістратури). Організація та проведення аудиторних занять і позааудиторних культурно-виховних заходів базується на принципах культивування загальнолюдських цінностей, гуманних і толерантних відносин у контексті діалогу культур, прищеплення правил і норм поведінки в іншомовному соціокультурному середовищі, ознайомлення з цінностями й традиціями українського народу, надання країнознавчого змісту навчальним заняттям і виховним заходам, спрямування на міжкультурну комунікацію [44].

У ході аудиторної роботи активно використовуються різножанрові тексти краєзнавчого характеру, наприклад, «Перлина біля моря», «Одеса театральна», «Одеса – місто багатьох релігій». Не лишилися поза увагою і такі цінні джерела культурологічної інформації, як екскурсії, під час яких інокомуніканти мають можливість чути літературну українську мову, що сприяє не лише розвиткові здатності сприймати інформацію на слух і розуміти почуті повідомлення, але й дізнатись про культурні особливості, традиції, історію розвитку регіону перебування. Тематичне планування екскурсій здійснюється залежно від рівня володіння іноземними студентами мовою навчання. Так, для студентів першого курсу плануються екскурсії для ознайомлення з університетським музеєм, де зібрано експонати з історії навчального закладу, науково-технічною бібліотекою, де розміщено експозиції наукової і технічної літератури, з пам'ятками та історією Одеси. Студентам 2-го курсу пропонується навчально-пізнавальна екскурсія «Одеса – місто різних релігій» з метою ознайомлення з історією національно-культурних громад на території Одеси. У студентів 3-4-го курсів викликає інтерес відвідування Художнього музею. Музейні виставки та експозиції представлено тематикою з історії міста, живопису українських художників, фольклорних зразків народної творчості й декоративно-прикладного мистецтва (вишивки, гончарства, ткацтва).

Позааудиторною роботою з української мовної підготовки іноземних студентів передбачено відвідування Одеського театру опери та балету, а також драматичного й музичного театрів. Перегляду кожної з вистав передусе аудиторна робота з текстами-презентаціями сюжетної лінії вистави. Під час цієї роботи увага акцентується на з'ясуванні режисерської задуми театральної постанови, а також чужорідних засобах вираження авторських

думок. Після перегляду здійснюється аналіз набутих видовищно-звукових вражень, рівня розуміння інокомунікантами розвитку постановочного сюжету, відмінностей української театральної культури. Університетською традицією стали поїздки до Національного дендрологічного парку «Софіївка» у місті Умань і музею-заповідника «Аккерманська фортеця» у місті Білгород-Дністровський, де широко представлено пам'ятки національної архітектури.

Пізнавальним у культурологічному аспекті для іноземних студентів є щорічний «Тиждень української культури», в межах якого проводяться вікторини й конкурси – «Чи знаєш ти Україну?», «Чи знаєш ти місто, в якому навчаєшся?», спрямовані на актуалізацію знань з історії, культури, літератури й сучасних традицій українців. Як логічне продовження цих заходів інокомунікантам пропонується написання творів з тем «Культура моєї країни», «Культура України», «Що спільного в наших культурах і в чому відмінність». В Одеському національному політехнічному університеті організовуються спільні заходи за участю українських та іноземних студентів, наприклад, концерти «Віват, Африка», «Студентська весна», що сприяє покращенню міжнаціональних і міжособистісних відносин. Побудована таким чином педагогічна робота допомагає іноземним студентам успішно інтегруватися в оточуюче соціокультурне середовище [44].

Аналіз практичного досвіду української мовної підготовки іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу дає підстави для висновків, а саме:

Соціокультурний підхід до української мовної підготовки іноземних студентів реалізується більшою чи меншою мірою майже в усіх українських

закладах вищої освіти.

В аудиторній роботі на заняттях з української мови як іноземної активно використовуються спеціально дібрані тексти соціокультурної спрямованості, серед яких можна умовно виділити такі групи:

- навчальні тексти, що містять інформацію про відомі чи менш відомі, здебільшого місцеві культурні пам'ятки українського народу;
- навчальні тексти на основі літературних творів, де відображено звичаї, обряди, традиції і зразки духовної культури українців;
- навчальні тексти фольклорного характеру, побудовані на основі стародавніх казок, легенд, прислів'їв, приказок тощо, які уводять у духовний макросвіт української народності;
- навчальні тексти з інформацією про видатних українських діячів культури, мистецтва, науки, техніки, спорту.

Разом з тим серед навчальних текстів українознавчої інформації про соціокультурні досягнення місцевих і вишівських учених, педагогів, мистецтвознавців, спортсменів, яка створює уявлення про особливості культурно-історичного розвитку місцевих жителів різних регіонів України.

Чимало уваги українські педагоги приділяють позааудиторній роботі з іноземними студентами. Серед основних соціокультурних форм такої роботи мають місце залучення інокомунікантів до організації і проведення народно-фольклорних українських свят, фестивалів, конкурсів, екскурсій, відвідування музеїв, виставок, театрів, де створюються сприятливі умови для пізнання особливостей культурного життя українців. На жаль, серед перелічених форм педагогічної роботи мало практикується перегляд творів українського кіномистецтва з наступним соціокультурним аналізом

пред'явленої видовищної інформації.

У багатьох вишах іноземні студенти мають можливість долучитися до наукової роботи в позааудиторний час, проте як розвідкові, так і описові дослідження здебільшого спрямовано на наукові пошуки в обраній майбутній професійній сфері. Серед студентських досліджень іноземців нефілологічних спеціальностей вкрай мало робіт із соціокультурною спрямованістю наукової діяльності, така спрямованість найчастіше притаманна дослідженням іноземних студентів-філологів. Необхідно наголосити також на методичній важливості мовної підготовчої і презентаційної роботи іноземних пошукувачів у ході науково-дослідницької діяльності.

Висновки до першого розділу

Наведені в першому розділі результати дослідження педагогічних передумов реалізації соціокультурного підходу в українській мовній підготовці іноземних студентів дозволили з'ясувати теоретичні засади й узагальнити практичний досвід вказаної підготовки у вітчизняних вишах.

Важливість соціокультурного підходу до мовної підготовки іноземних громадян актуалізовано законодавчими документами й нормативними актами, що стосуються освітянської діяльності вітчизняних вишів.

У сучасній методології поширене педагогічно обґрунтоване трактування підходу до навчання української мови як складного багатовимірного явища, що визначає стратегічний і тактичний напрями цього процесу. Якщо стратегія характеризує загальну концептуальну

позицію обраного підходу в системі цілей, завдань і принципів навчання мови, то тактика відображає основні компоненти системи навчання, а саме, зміст, технології, форми, методи й засоби досягнення поставлених завдань.

У мовній підготовці іноземних студентів обґрунтовано соціокультурний підхід як один із основоположних підходів у пізнанні культурологічних основ мовної картини світу. Згідно зі стратегічними вимогами цього підходу лексико-граматичний матеріал відрізняється українознавчою спрямованістю, що створює сприятливі умови для ознайомлення іноземних студентів з історією, культурою, звичаями й традиціями українського народу, елементами народознавства, української літератури, усної народної творчості тощо.

Реалізація соціокультурного підходу в українській мовній підготовці іноземних студентів має за основну мету набуття ними соціокультурної компетентності шляхом формування соціально значущих цінностей адекватного функціонування в сучасній українській культурі й успішної взаємодії з її представниками.

Серед основних принципів української мовної підготовки іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу визначено: принцип реалізації українознавчого аспекту, коли увага спрямовується на засвоєння іноземцями культурних цінностей українців; принцип урахування етноспецифічних особливостей іноземних студентів; принцип занурення в атмосферу культурних цінностей українського народу шляхом долучення іноземних студентів до українських національно-культурних традицій і звичаїв; принцип поєднання аудиторної і позааудиторної культурно-дозвілєвої роботи з іноземними студентами; принцип забезпечення взаємодії і взаєморозуміння як між викладачами й іноземними студентами,

так і між представниками різних культур у студентському середовищі конкретного закладу вищої освіти.

Аналіз практичного досвіду української мовної підготовки іноземних студентів дає підстави для твердження, що соціокультурний підхід більшою чи меншою мірою реалізується майже всіма вітчизняними закладами вищої освіти.

Під час аудиторних занять з української мови як іноземної активно використовуються спеціально дібрані тексти, які можна поєднати у декілька груп за соціокультурною спрямованістю навчальної інформації: тексти з інформацією про відомі чи менш відомі, здебільшого місцеві, культурні пам'ятки українського народу; тексти на основі літературних творів, де описано звичаї, обряди, традиції і зразки духовної культури українців; тексти фольклорного характеру з фрагментами стародавніх казок, легенд, прислів'їв, приказок тощо, які вводять у духовний макросвіт української народності; тексти з інформацією про видатних українських діячів культури, мистецтва, науки, техніки, спорту.

Слід підкреслити, що в розглянутих текстах бракує краєзнавчої інформації про соціокультурні досягнення місцевих і вишівських учених, педагогів, мистецтвознавців, спортсменів, яка презентує особливості культурно-історичного розвитку місцевих жителів різних регіонів України.

В українській мовній підготовці іноземних студентів питому вагу займає позааудиторна робота, де використовуються такі її соціокультурні форми, як залучення юнаків і дівчат до організації і проведення народно-фольклорних українських свят, фестивалів, конкурсів, екскурсій, відвідування музеїв, виставок, театрів, що сприяє активному ознайомленню з культурним життям сучасних українців. На жаль, у позааудиторній роботі

з іноземцями недостатньо уваги надається перегляду й соціокультурному аналізу творів українського кіномистецтва.

У багатьох вітчизняних вишах розповсюджено долучення іноземних студентів до наукових досліджень актуальних проблем в обраній професійній сфері. Разом із тим серед дослідницьких робіт іноземних студентів нефілологічних спеціальностей дуже мало тем соціокультурної спрямованості на відміну від тематики досліджень іноземних студентів-філологів. В організації науково-дослідницької діяльності іноземних студентів необхідно підкреслити методичну важливість мовної підготовчої і презентаційної роботи молодих пошукувачів.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ХЕРСОНЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

2.1. Використання краєзнавчих і країнознавчих текстів в українській мовній підготовці іноземних студентів

Попередньо проведене дослідження педагогічних передумов української мовної підготовки іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу дозволило зацентувати її основні принципи. Серед них принцип реалізації українознавчого аспекту втілюється в аудиторній роботі шляхом використання спеціально дібраних текстів країнознавчої і краєзнавчої спрямованості, які містять інформацію про історико-культурні події з життя корінних українців.

За попередні роки українськомовну підготовку в Херсонському державному університеті проходили і проходять: англомовні й франкомовні студенти африканського континенту, студенти з Азербайджану, Узбекистану, Туркменістану, Туреччини, Сирійської Арабської республіки, Вірменії, Російської Федерації, Молдови [121]. На початковому етапі навчання української мови як іноземної пріоритетність опанування основ її фонетичної системи ускладнює ілюстрацію навчального матеріалу художньо-культурними текстами внаслідок недостатності лексичного запасу й мовленнєвої практики іноземних читачів. Досвід викладання української

мови як іноземної на засадах соціокультурного підходу у вказаному виші виявив певну навчальну ефективність використання поетичних творів місцевих письменників з метою сприяння розумінню фонетичних особливостей і звукової організації українського мовлення. Наприклад, поетичні твори М. Ф. Чернявського містять багатий пізнавальний матеріал, пов'язаний з історією і культурою України, зокрема, Херсонщини.

Письменник Микола Чернявський переїхав до Херсона 1903 року, де працював на різних посадах у губернському земстві до 1917 р. Він не залишився байдужим до культурного життя міста: приєднався до місцевого літературного гуртка, куди входили А. Грабенко, Л. Василевська (Дніпрова Чайка), Г. Коваленко-Коломацький; брав участь у створенні в місті автокефальної церкви; видав два літературні альманахи («З потоку життя», «Перша ластівка»); виступив одним із організаторів культурно-просвітницького товариства «Українська хата»; започаткував видання «Вісника товариства «Українська хата» в Херсоні».

Після Лютневої революції 1917 р. М. Чернявський викладав у навчальних закладах Херсона: учительській семінарії, комерційному училищі, сільськогосподарському й кооперативному технікумах, соціально-економічній і технічній профшколах, Інституті народної освіти (згодом — Педагогічний інститут ім. Н.К. Крупської). Цей життєвий період був особливо плідним для письменника, лише 1920 р. в Херсоні було видано поетичну збірку «Молодість» у трьох книгах, 3 прозові й 2 книги мемуарів [19, с. 29-34].

На початковому етапі навчання української мови як іноземної коло лексичних тем обмежено програмними вимогами засвоєння початкового фонетико-граматичного мінімуму. Тематика занять охоплює ті питання, які

сприяють соціокультурній адаптації іноземних юнаків і дівчат у чужому мовному середовищі. Це питання щодо культурно-мовних стандартів сучасних українців; правил знайомства, вітання, прохання та інших формул мовної комунікації; особливостей духовного складу, національного характеру й рис зовнішності місцевих жителів; календарних сезонів і південноукраїнських кліматичних умов; закладів вищої освіти в Україні й конкретного університету, де навчаються іноземці, його бібліотеки й гуртожитку; подорожі містом; окремих фактів і подій з історії і культури України [125-126, 129].

Наведена тематика спрямувала добір доступних для сприймання іноземними студентами віршованих творів М. Ф. Чернявського, а саме, «Рідний край», «Як гарно влітку на Вкраїні...», «Сніг падає з неба... Легкими листами...», «Розпустились верби...», «Весняний випал», «Гроза», «Степ», «Степ і степ, один без краю...», «Орел», «О, як хотів би я тебе вітати, море...», «Мов хвилі в морі, повлягались...», «На південь, до моря, я линув душею...», «В'ється чайка срібнокрила...», «Україні (Три сонети)», «Слов'янський заповіт», «Народ», «Учора день і день сьогодні» [109].

З огляду на пізнавальну компетентність іноземних читачів-початківців у згаданих творах простежується стильова простота й зрозумілість віршованої мови, що відповідає вимогам навчальної доступності для сприйняття художнього матеріалу й дозволяє співвіднести тексти з рівнем мовної компетенції іноземних студентів. Вірші письменника позначено тісним зв'язком із народним фольклором, їм притаманна образність, музикальність, пісенність, барвистість, легкий стиль віршування.

Слід підкреслити культурно-виховні цінності віршів М. Чернявського, які створено в руслі неоромантичних тенденцій, адже поет

розумів і підносив роль рідної мови як «життя духовного основу», відзначав силу й красу рідного слова [131]:

Ні, не умре ніколи мова,
Якою син співає твій,
Якою люд скликав Підкова,
Богдан славетний і Палій,
Якого Січ буйна пишала,
Якого наш Кобзар співав...

Поетичні твори письменника спроможні задовольнити інтерес іноземців до української цивілізації, оскільки ознайомлюють читача з українським суспільством, описують історичні події у розвитку української держави, розповідають про духовний світ українця, розкривають український спосіб життя, зачіпають найважливіші проблеми моралі й гуманізму. Особливо це стосується історичної тематики, художнього зображення подій, присвячених минулому України: козаччині, Хмельниччині, визвольній війні тощо. Це такі поетичні твори як «Козаки», «В огні повстання», «Кримські гості», «Скеля», «Батурицькі руїни», «Богданова інтродукція», «Богданова слава», «Князь Дорошенко» [109, 131].

Наведені характеристики роблять поетичні твори М. Чернявського придатними для використання на заняттях із фонетики в процесі вивчення української мови іноземними студентами. Різноманітність конкретного змісту віршів сприяє активізації лексичного запасу іноземних читачів і розширенню їх мовленнєвої практики, а також створює текстову базу для різноманітних навчальних вправ. Окрім того, зміст наведених віршованих творів відповідає загальноприйнятим нормам історичної і релігійної етики, що забезпечує їх емоційне сприймання іноземними студентами різних

релігійних конфесій.

У процесі навчання іноземних студентів фонетиці української мови нами запропоновано чотири групи навчальних завдань. Перша група завдань стосувалася читання художніх текстів із метою формування фонетичної виразності мовлення інокомунікантів. Ритмізована мова віршів дає змогу відчувати звуковий склад строфи, легше запам'ятовувати нові слова й окремі звороти. У процесі виразного читання віршів ставились вимоги чіткого вимовляння звуків, дотримання рухливості наголосу, акцентування на естетичності й милозвучності звукового ладу. Наприклад, студентам-іноземцям пропонувалось прочитати вірш «Рідний край» [131]:

У всіх людей одна святиня,
куди не глянь, де не спитай,
рідніша їм своя пустиня,
аніж земний в чужині рай.
Їм красить все їх рідний край.
Нема без кореня рослини,
а нас, людей, без батьківщини.

У ході виконання завдання зверталась увага на перші літери кожного рядка, які утворюють назву країни, де вони навчаються.

Друга група завдань практикувалась паралельно з першою і передбачала відтворення звукової форми окремих слів за їх графічною (літерною) моделлю з дотриманням орфоепічних норм. Щоб відтворити звукову форму, дивлячись на букви, якими слово написано, студенти змушені розрізняти звукову структуру слів. Оскільки в попередньому завданні вони чули й читали всі звуки в словах вірша, то в другому завданні аналізували звуковий склад окремих слів. Ця робота супроводжувалась

допомогою з боку викладача, який здійснював якісну характеристику звукового значення букв у кожному конкретному вияві складного звучання. Зокрема, для вправи використано вірш «Учора день і день сьогодні» [131]:

Учора день і день сьогодні.
Учора — сонце і тепло,
На землю небо клало сходні
І весну нам по них вело.
Сьогодні — мряка, дощ і сльота,
В сирих домах лежить земля.
Неначе поминки скорбота
По щасті втрачені справля.

Після його прочитання необхідно було пояснити вимову наголошених і ненаголошених голосних звуків [o], [y], [a], [i], [e], [и], приголосних звуків [б], [п], [в], [м], [ф] в кінці слова чи складу у звуковій формі слів: учора, сьогодні, сонце, тепло, весну, вело, лежить, земля, неначе, поминки, скорбота, втрачені, справля.

У процесі виконання третьої групи завдань ставилась вимога переказу тексту вірша, насиченого порівняннями, метафорами, образними висловами. Так у згаданому вірші «Учора день і день сьогодні» студенти мушили після переказу пояснити метафори «На землю небо клало сходні І весну нам по них вело... В сирих домах лежить земля» і порівняння «Неначе поминки скорбота По щасті втрачені справля». Така робота сприяє засвоєнню прийомів посилення фонетичної виразності мовлення, набуттю вмінь користуватися цими засобами виразності.

Четверту групу завдань присвячено звуковому аналізу усного висловлювання. Аналіз віршованих рядків здійснювався за певним

порядком: досягнення правильного вимовляння звуків у словах; акцентуація кожного звуку в складних словах; називання послідовно звуків у словах і визначення їх кількості; характеристика кожного звуку (голосного, приголосного, голосного наголошеного – ненаголошеного, приголосного твердого – м'якого, парного – непарного, глухого – дзвінкого).

Виконуючи цей аналіз, студенти на прикладі тієї ж поезії «Учора день і день сьогодні», насамперед вимовляли слова: учора, сьогодні, сонце, тепло, весну, вело, лежить, земля, неначе, поминки, скорбота, втрачені, справля. Вслухались у вимову й називали послідовно звуки, що входять до їх складу, потім характеризували голосні (наголошений чи ненаголошений), приголосні (м'який чи твердий, дзвінкий чи глухий). Особлива увага зверталась на вимову неприємного для слуху скупчення звуків, наприклад невдалому збігові приголосних у звукосполученнях «в сирих, втрачені справля». Аналізувалося також чергування у // в, і // й, з // зі // із // ізо, -ся // -сь [109].

У процесі такого аналізу створювались сприятливі можливості для пізнання не лише звукового розмаїття української мови, але і її соціокультурного багатства, що за умови вмілого використання рими в поетичних творах досягає надзвичайно сильних ефонічних ефектів.

Організаційно-методичні особливості практичної роботи іноземних студентів над описаними завданнями пов'язано з різнорівневим володінням українською мовою на початковому етапі навчання в університеті. Вищий рівень знань з української мови демонстрували ті студенти, родичі яких вже кілька років живуть і працюють в Україні як іноземні громадяни. Окрім цього нами враховувалось володіння російською та англійською мовами, які можуть відігравати роль посередника в поясненні навчального матеріалу та

інструктуванні інокомунікантів перед практичною роботою на аудиторних заняттях і самостійному виконанні завдань в позааудиторний час. Зокрема, російську мову добре розуміли студенти – вихідці з пострадянських країн; англійською мовою послуговувались переважно студенти-африканці.

Залежно від цього контингент студентів-іноземців, які вивчали українську мову, ми умовно поділяли на 4 категорії. До першої категорії було віднесено іноземних студентів, які на початку навчання не володіли українською англійською і російською мовами. Другу категорію склали юнаки й дівчата, які на початку навчання добре розуміли англійську мову, проте не розуміли українську чи російську мови. Третя категорія об'єднала інокомунікантів, які розуміли російську мову, проте не володіли ні українською, ні англійською мовами. Четверту категорію презентували іноземні студенти з частковим розумінням української мови.

Попри те, що по закінченні підготовчого курсу стандарти вимагають розподілу студентів за рівнями володіння українською мовою, досвід кількарічного викладання української мови як іноземної переконав у доцільності змішаних груп, до складу яких уходили студенти, що виступали тьюторами у спілкуванні викладача з першою і другою умовними категоріями студентів [110].

Яскравим прикладом організації практичної роботи з навчальними текстами на основі віршованих творів М. Чернявського є порівняння навчальних результатів у змішаній і англomовній групах іноземних студентів. У 2011-2016 рр. у змішаній групі навчалися 6 африканських студентів (серед них юнак і дівчина розуміли російську мову) та 4 азербайджанські студенти (де 1 дівчина володіла початковим рівнем української мови, ще 1 студентка розуміла російську мову). Практична

робота організувалась таким чином, що викладач спочатку інструктувала студентів-тьюторів українською і російською мовами. Тьютори англійською чи азербайджанською мовами пояснювали співвітчизникам сутність практичної роботи й біля дошки виконували пробне завдання для всіх учасників групи з усним двомовним коментарем (українською та азербайджанською чи українською і англійською мовами). Таким чином, студенти в ролі тьюторів працювали над ускладненим варіантом завдань, що значно активізувало їх зацікавленість у навчанні, решта юнаків і дівчат виконували завдання відповідно до навчальних вимог з української мовної підготовки. Перевірка результатів проводилась викладачем у формі індивідуальної бесіди згідно з темпом виконання завдання кожним студентом. У змішаній групі за одне аудиторне заняття студенти встигали виконати

4-5 практичних завдань із повною перевіркою їх результатів.

В англomовній групі африканців у згаданий період навчалися 12 студентів, які володіли лише англійською мовою. Темп роботи в такій групі значно уповільнювався, оскільки викладачеві доводилось здійснювати спочатку групове пояснення зрозумілими інокомунікантам навчальними засобами, потім виконувати завдання біля дошки й надавати кожному студентові індивідуальне пояснення перед початком і в ході практичної роботи над завданням. Унаслідок час виконання завдань суттєво уповільнювався, упродовж однієї пари студенти-іноземці виконували зазвичай два, подеколи три завдання з індивідуальною перевіркою результативності їх виконання.

Досвід використання тьюторської допомоги у практичній роботі з краєзнавчими текстами підтвердив доцільність групових форм організації

виконання завдань. На початку вивчення української мови нами практикувався розподіл юнаків і дівчат у підгрупи по 5-10 чоловік. Зазвичай у групі утворювалось 2-3 підгрупи окремо з англомовних і азербайджанськомовних комунікантів. У кожній підгрупі обирався тьютор із числа студентів, які розуміли російську чи українську мови. Перед кожним завданням тьютори отримували від викладача інструкції щодо змісту й порядку виконання практичних вправ із віршованими текстами. Потім тьютори пояснювали членам своєї підгрупи англійською чи азербайджанською мовами з виконанням фрагментів вправ біля дошки. Слід зазначити, що підгрупам пропонувались рівноцінні завдання з корекцією їх змісту в аспекті врахування національних і релігійних традицій інокомунікантів.

Наприклад, в описах зовнішності людини для африканців незрозумілими виявились фразеологічні звороти й лексика щодо рум'яної шкіри, білявого волосся, блакитного кольору очей тощо. У завданнях для азербайджанців ми намагались уникати релігійних протиріч між традиціями ісламу й християнства. Певні труднощі виникали на підсумковому етапі таких занять, адже фактично оцінювалася робота всієї підгрупи. Проте в спільній роботі швидше засвоювався лексичний досвід саме студентами-початківцями, для яких характерною була відсутність будь-якої обізнаності в українській мові [109-110, 120].

Слід підкреслити, що використання тьюторської допомоги у практичній роботі іноземних студентів із віршованими текстами сприяє не лише формуванню навичок соціально-комунікативної взаємодії, але й розширює можливості опанування соціокультурного матеріалу з краєзнавчою інформацією про сферу повсякденного життя українців,

характерні риси національної комунікативної поведінки, традиції, звичаї, обряди українського народу.

Вивчення практичного досвіду викладання української мови як іноземної у вітчизняних вишах свідчить про активне використання зразків усної народної творчості у формуванні їх лінгвоукраїнознавчої компетенції. Українські народні пісні, думи й кобзарство, казки, прислів'я, приказки й замовляння дають можливість іншомовним комунікантам отримати уявлення про побут, духовні цінності й специфічні мовні особливості мешканців окремих регіонів. Викладачами особлива увага приділялась лексиці української літературної мови та словниковому складу територіального національно-культурного діалекту [111].

Самобутні зразки усної народної творчості знайшли впровадження у змісті навчання української мови іноземних студентів Херсонського державного університету. З метою активізації пізнавальної діяльності юнаків і дівчат нами практикувалось використання прислів'їв і приказок, починаючи з другого року вивчення української мови. Відповідно до змісту навчальної програми викладання української мови іноземним студентам супроводжується лексичними темами, що дозволяють швидше адаптуватися в іншомовному соціокультурному середовищі. Ці теми розкривають літературні й народно-діалектні особливості української мови представників національно-територіальних груп і стосуються соціокультурних особливостей характеру, емоцій, почуттів, звичаїв, обрядів, духовних цінностей українців [111].

З урахуванням програмного змісту курсу обґрунтовано критерії добору прислів'їв і приказок для занять з «Української мови (для іноземних студентів)» з урахуванням мусульманського віросповідання значної

більшості інокомунікантів, які навчаються в Херсонському державному університеті. По-перше, як в українській, так і мусульманській літературі, існує безліч зразків народної творчості, що розкривають дотепність і мудрість у вирішенні загальнолюдських повсякденних проблем, вчать терпляче ставитись до життєвих труднощів, виявляти наполегливість у долатті різноманітних перешкод. Окрім того, перевага надавалась тим прислів'ям і приказкам, які трапляються в усній народній творчості як християнської, так і ісламської культур.

По-друге, під час такого добору враховувався соціокультурний аспект обраного фаху професійного навчання. Відповідно до фаху добирались зразки усної народної творчості, що містять приклади культурно-професійних традицій чи розкривають соціокультурні особливості фахової термінології. Зокрема, приказки «Грошей мало не біда, як є друзів череда» [82, с. 58] та «За що купив, за те й продаю» [82, с. 77] доречними є для мовної підготовки іноземних студентів економічних спеціальностей; прислів'я «Краще горобець у руці, ніж лелека в небі» [82, с. 47], «Любиш яблучко, люби й оскомочку» [82, с. 106], «Котрий віл тягне, того ще й б'ють» [82, с. 99] рясніють біологічними термінами.

По-третє, до зразків усної народної творчості ставилась вимога щодо прикладів відповідального ставлення до праці, працелюбства, дисциплінованості тощо, тобто тих соціальних якостей, які відіграють важливу роль у всіх напрямках професійної діяльності. Наприклад, прислів'я «Більше роби та менше говори», «Краще добре робити, ніж гарно говорити» [82, с. 18] закликають припинити балачки й активізувати роботу. Приказки «Працой до поту, то й поїси в охоту», «Як дбаєш, так і маєш» [82, с. 174] вчать старанно працювати, щоб досягти успіху й добробуту.

За четвертим критерієм у зразках усної народної творчості увага акцентувалась на ціннісно-моральних стосунках між людьми, адже кожен студент у майбутньому потрапить до професійного колективу зі своїми традиціями та правилами поведінки. Так прислів'я і приказки «Слово – срібло, а мовчання – золото», «Треба знати, де що казати», «Хто мовчить, той трьох навчить» [82, с. 196], «Язык мельне, та й у кут, а губу натовчуть», «Язык мій – ворог мій» [82, с. 238] радять добре подумати, перш ніж щось казати, щоб згодом не пошкодувати.

П'ятий критерій було пов'язано з важливістю фахової освіти, набуття професійних знань і умінь. За приклад можна навести приказки й прислів'я, що відображають цінність знань, умінь, навичок, досвіду, майстерності у певній справі: «Битий жук», «Стріляний горобець» [82, с. 202], «Діло майстра хвалить», «Дільника й діло боїться» [82, с. 63], «Знання багато місця не займає» [82, с. 80], «Зуби з'їв» [82, с. 81], «Як узявся за гуж, не кажи що не дуж» [82, с. 241].

Згідно з шостим критерієм перевага надавалась тим зразкам усної народної творчості, які вчать гідно поводитись у складних життєвих ситуаціях. Такі прислів'я і приказки радять рішуче діяти, не гаяти часу («Хапати вола за роги») [82, с. 21], вірити в перемогу справедливості («Засвітить сонце і в наше віконце») [82, с. 23], діяти в залежності від обставин («Буде ранок – буде їжа») [82, с. 24], докладати зусиль і починати з малого у тяжкій справі («З малої іскри великий вогонь») [82, с. 73].

Як бачимо, запропоновані критерії добору зразків усної народної творчості позначено як чіткою професійно-діловою спрямованістю, так і соціокультурними характеристиками, які розкривають духовний світ української професійної спільноти. Такий підхід дозволяє реалізувати

виховний фактор пізнання іноземними студентами української культури.

Дібрані за наведеними критеріями прислів'я і приказки використовувались у практичних завданнях з чотирьох основних видів мовленнєвої діяльності іноземних студентів – слухання, говоріння, читання і письма. Завдання на слухання вимагали усного ознайомлення з невеликими за обсягом українськими текстами, де наведено приклади майбутньої професійної діяльності. До кожного прикладу мусульманські юнаки й дівчата добирали доречні приказку чи прислів'я, що відображали змістово-дієву сутність прослуханого тексту. У завданнях на читання, навпаки, необхідно було спочатку прочитати кілька прислів'їв і приказок, а потім їх розподілити за стисло описаними професійними ситуаціями. Виконуючи вправи на говоріння, студенти змушені були своїми словами пояснити сутність приказки чи прислів'я і навести приклад доречної життєвої ситуації, яка ілюструє зразок усної народної творчості. Письмові вправи ставили за мету лексичний, граматичний аналізи наведених у завданні прислів'їв і приказок [111].

У ході виконання описаних завдань практикувалась ланкова форма організації практичної роботи іноземних студентів. Кожна ланка об'єднувала трьох або чотирьох студентів, ланковими призначались ті іноземці, які краще за інших засвоїли українську мову й спроможні інструктувати ланку щодо виконання заданих вправ. Використання фрагментів усної народної творчості й фольклору сприяло не лише засвоєнню навчального матеріалу з української мови, але й розширювало духовно-культурні взаємовідносини на засадах толерантності й поваги до української культури [120].

Важливою складовою української мовної підготовки іноземних

студентів третього року навчання є формування професійної термінології залежно від обраного фаху майбутньої трудової діяльності. Багатий змістовий матеріал із професійною термінологією містять драматичні твори українських письменників. На прикладі таких творів іноземні студенти мають змогу ознайомитись не лише з лексичними зразками професійних термінів, але й нормами літературної української мови, з традиціями й культурою українського народу, кращими зразками художньої літератури.

Зокрема, у професійному навчанні за природничими спеціальностями суттєва роль відводиться опануванню лексичним матеріалом щодо природних явищ і речей. Відповідно до вимог навчальні програми з української мови як іноземної передбачено розгляд лексичних тем про різноманітні природні явища [126]. З метою формування природничої термінології студентів-іноземців нами було здійснено аналіз драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки. Практика навчання іноземних студентів української мови підтвердила ефективність використання літературних концептів природних явищ у засвоєнні понять про сезонний характер і кліматичні особливості літа, зими, осені, весни, про день, ніч, ранок і вечір як добові ознаки плинності часу, про грім, вогонь, зорі, блискавиці, хмари як космонімічні явища на території України: «Що в тому краю сонце не сідає, місяць не погасає, а ясні зорі по полю ходять, таночки водять» [96, с. 369].

З огляду на навчальні вимоги до словникового запасу майбутніх природознавців цікавими є семантика й лексична структура літературного концепту «сонце» у драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». Завдяки таким лексичним конструкціям як «Уже весняне сонце припікає... Ху, душно як! Прохолодитись треба» [96, с. 351]; «Вітерець повіє, сонечко пригріє, то й

роса спаде!» [96, с. 366] розкривається здатність світила дарувати людям тепло. Благодатне випромінювання тепла посилюється лексемами, пов'язаними з характеристиками такого природного явища як вогонь: «іскри золотисті, ясні та красні вогні променисті, все, що блискуче, — все, що летюче, все безупинного руху жагуче» [96, с. 403]. Як бачимо, властивість сонця випромінювати тепло передається рядом прикметників — блискуче, жагуче, золотисте, красне, променисте, ясне, що фактично мають відношення до властивостей вогню.

У лексичній системі літературного концепту «сонце» знайшла відображення часова плинність упродовж доби: «Заходить сонце... Бач, уже встає на озері туман...» [96, с. 359], «...і на крилах нести на моря багрянні, де багате сонце золото ховає в таємну глибіню» [96, с. 364] (щодо вечора); «Тихі, ніжні зорі спадали з неба — білі, непрозорі — і клалися в намети...» [96, с. 359], «Потім ми заглянем до зорі в віконце, зірка-пряха вділить срібне волоконце» [96, с. 365], «...зірвем з неба зірку, золоту лелітку» [96, с. 364] (щодо ночі). За допомогою концептуальних лексем у драмі-феєрії вдало передаються природні атрибути різних пір року: «А влітку де він? Де тоді гасає, коли жадібне сонце воду п'є із келиха мого, мов гриф неситий» [96, с. 348] чи «Тепер ми восени, тепер, бач, навіть сонце прохололо» [96, с. 403]. Студенти-іноземці також можуть ознайомитися з особливостями перебігу в українським краї космонімічних явищ – грому, блискавиці, хмари тощо: «Де ж блискавиця блакитна?» [96, с. 413], «Линьмо, линьмо в гори! Там мої сестриці, там гірські русалки, вільні Літавиці, будуть танцювати коло по травиці, наче блискавиці!» [96, с. 364], «Потім, на світанні, як біляві хмари стануть покрай неба, мов ясні отари» [96, с. 365], «...сунеться хмарка по небу повільна» [96, с. 413].

Для юнаків і дівчат третього року вивчення української мови ланкова форма організації пізнавальної діяльності ускладнювалась шляхом використання діалогового типу комунікативних завдань. Наприклад, інокомунікантами розігрувались ситуації із повсякденного життя – зустріч у бібліотеці, знайомство в клубі, розповідь про студентське життя родичам, екскурсія до університетського музею тощо. Під час виконання таких завдань вводились ускладнені три-чотирирівневі комунікативні взаємодії, які доповнювались соціокультурним змістом. Тобто, учасники діалогу повинні були додавати доречні приклади з українських драматичних творів як коментарі до рольової ситуації із повсякденного життя, що розігрувалась за умовами комунікативного завдання. Зокрема, студентами використовувались сцени знайомства Мавки й Лукаша, Килини й Лукаша, Мавки й Килини, які добре ілюструють різну змістову тональність почуттів у соціокультурному підтексті наведених прикладів. Позитивним у ланковій формі організації практичної роботи виявилось активне усне й письмове мовлення, адже інокомунікантам доводилось спочатку письмово конструювати схеми спілкування, а потім практично втілювати їх у рольовому виконанні [110, 113, 118, 120].

Підбиваючи підсумок досвіду використання красназавчих і країнознавчих текстів в українській мовній підготовці іноземних студентів у Херсонському державному університеті, можна зазначити, що спеціально дібрані поетичні твори створюють підґрунтя для опанування основ фонетичної системи української мови, розширюють можливості користуватися мовними формами в певному соціокультурному контексті.

Результати вивчення творчості М. Ф. Чернявського виявили спроможність його поезій задовольнити інтерес іноземців до української

культури, оскільки ознайомлюють читача з історією і традиціями української держави, розповідають про духовний світ українців, зачіпають найважливіші проблеми моралі й гуманізму. Поезія М. Ф. Чернявського вирізняється нескладним для сприйняття стилем віршування та особливою милозвучністю, що робить її придатною для використання на заняттях із фонетики в процесі вивчення української мови іноземними студентами.

Позитивні результати навчання іноземних студентів фонетиці української мови в Херсонському державному університеті довели ефективність використання чотирьох груп навчальних завдань, побудованих на основі читання віршів, відтворення звукової форми окремих слів із подальшим аналізом їх звукового складу, переказу текстів віршів і виявлення в них порівнянь, метафор, образних висловів, а також аналізу віршованих рядків за певним порядком із метою пізнання звукового розмаїття української мови, її багатства, фонетичних особливостей поетичної рими.

У змісті навчання української мови іноземних студентів знайшли впровадження самобутні зразки усної народної творчості. Активне використання зразків усної народної творчості створює сприятливі умови для розуміння інокомунікантами духовних цінностей і культурних традицій українців. Зміст українських прислів'їв і приказок перегукується з народною мудрістю зразків чужоземної усної народної творчості, адже містить приклади мудрості в підході до повсякденних життєвих проблем. Важливим є акцентування на професійній спрямованості зразків народної творчості в ході виконання студентами завдань із засвоєння фахової термінології на заняттях з української мови.

На основі використання змістового матеріалу українських

драматичних творів (на прикладі драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки) можна дійти висновку, що лексичні структури наявних у класичній драматургії літературних концептів сприймаються іноземними студентами крізь призму культурологічних уявлень українського народу про життєдайне значення традицій, обрядів, ритуалів для людського благополуччя.

У ході виконання навчальних завдань на основі краєзнавчих і країнознавчих текстів доцільною виявилась тьюторська допомога з метою мовного посередництва в практичній роботі на заняттях. Методика використання тьюторської допомоги передбачала об'єднання студентів із різними початковими рівнями володіння українською, англійською і російською мовами у змішані підгрупи й ланки, попереднє інструктування викладачем студентів-тьюторів українською чи російською мовами, пояснення тьюторами співвітчизникам сутності практичної роботи рідною для них мовою (англійською, азербайджанською) і виконання інструкторами пробного завдання біля дошки з усним двомовним коментарем (українсько-англійським, українсько-азербайджанським тощо).

2.2. Організація наукової роботи іноземних студентів у процесі української мовної підготовки на засадах соціокультурного підходу

Попереднє дослідження принципів практичної реалізації соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів зацентувало увагу на поєднанні аудиторної і позааудиторної форм педагогічної роботи у процесі наукової діяльності юнаків і дівчат на старших курсах. Адже згідно з вимогами навчальних стандартів до професійного рівня володіння українською мовою як іноземною студенти

повинні продемонструвати не лише систематизовані знання лексико-граматичного матеріалу та вміння здійснювати аналіз функціонально-стилістичних особливостей мови, характерних для усної і писемної форм мовлення, але й навички анотування та реферування наукових текстів. У результаті вивчення курсу української мови іноземні студенти набувають знань із основ наукової комунікації та вмінь такої комунікації в обраній ними фаховій діяльності [86, 129].

Досвід викладання української мови як іноземної у Херсонському державному університеті довів позитивний вплив наукової діяльності на культурно-інформаційний обмін між студентами-іноземцями та освітньо-культурним середовищем вишу. Такий обмін здійснювався шляхом організації соціокультурних взаємодій інокомунікантів як в аудиторній, так і позааудиторній роботі. У процесі наукової діяльності студентів-іноземців перевага надавалась анотуванню і реферуванню переважно двох типів наукових досліджень – розвідкових (пошукових) та описових. По-перше, розвідкові (пошукові) дослідження вважаються найбільш простим видом конкретно наукового аналізу, оскільки вирішують дуже обмежені за своїм змістом завдання та використовують просту програму й невеликий обсяг інструментарію. По-друге, описові дослідження, хоча характеризуються як більш складний вид конкретно-наукового аналізу, проте передбачають систематичний якісно-кількісний опис об'єкту й дають відносно цілісне уявлення про нього та його структурні елементи [137, с. 33-34].

З тематики наукових досліджень, доступних для анотування або реферування студентами-іноземцями, вибір здійснювався з урахуванням наукових проблем, що мають, по-перше, відношення до розвитку теорії і практики обраної професійної сфери, по-друге, враховувалась

соціокультурна спрямованість наукового матеріалу (табл. 2.1). Таким чином було виокремлено чотири типи наукових досліджень для ознайомлення іноземних студентів у процесі української мовної підготовки. До першого типу було віднесено наукові дослідження, пов'язані з побудовою сучасних теоретичних положень, підходів і концепцій розробки культурологічного напрямку. Наприклад, для майбутніх юристів пропонувалось дослідження культурно-історичних витоків становлення правового захисту населення певних регіонів України. Наукові дослідження другого типу стосувались розробки системи професійної термінології у галузях науки й суспільного виробництва; соціокультурний аспект такої тематики зацентровував увагу на відображенні професійної термінології у творах української художньої літератури. Зокрема, іноземних студентів-правників зацікавив пошук юридичних термінів, які трапляються у творах Т. Г. Шевченка.

Таблиця 2.1

Проблематика наукових досліджень іноземних студентів

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
Сучасні теоретичні положення, підходи й концепції розробки культурологічного напрямку	Порівняння науково-публіцистичних субстилів української та азербайджанської мов	Меліков Ферід ст. ф-ту економіки і менеджменту	II Всеукр. наук.-практ. конф. «Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості», Херсон, 22 берез. 2018 р.
	Азербайджанська модель мультикультуралізму й толерантності	Меліков Ферід ст. ф-ту економіки і менеджменту	VI регіон. круглий стіл з міжнародною участю «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу»,

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
			Херсон, 21 верес. 2017 р.
	Порівняльний аналіз побутових традицій азербайджанського народу і козаків Запорозької Січі	Наджафов Ібрагім ст. ф-ту економіки і менеджменту	VI регіон. круглий стіл з міжнародною участю «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 21 верес. 2017 р.
	Азербайджан – країна вогнів	Ахмедова Гюнай ст. ф-ту іноземної філології	V загальноуніверситетський круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон – Гола Пристань, 28 квіт. 2017 р.
	Турецькі культурні традиції на теренах Херсонщини	Демір Каан ст. ф-ту економіки і менеджменту	V загальноуніверситетський круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон – Гола Пристань, 28 квіт. 2017 р.
	Інтерпретація кольорів у державній символіці Азербайджану	Ісагадзе Камал ст. ф-ту економіки і менеджменту	V загальноуніверситетський круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу»,

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
			Херсон – Гола Пристань, 28 квіт. 2017 р.
	Роль рослинних орнаментів в архітектурній спадщині Азербайджану	Гаджизаде Первіз ст. юридичного ф-ту, Ісмаїлов Ількін ст. юридичного ф-ту	II виїзний регіон. наук.-практ. семінар «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості», Херсон – Зелені хутори Таврії, 30 верес. 2016 р.
	Культурно-мовне співробітництво між Україною та Азербайджаном	Джаббаров Турал ст. ф-ту природознавства, здоров'я людини і туризму	II виїзний регіон. наук.-практ. семінар «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості», Херсон – Зелені хутори Таврії, 30 верес. 2016 р.
	Національні культурно-мовні стратегії Узбекистану	Содиков Абдурахмонбек ст. ф-ту біології, географії та екології	II виїзний регіон. наук.-практ. семінар «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості», Херсон – Зелені хутори Таврії, 30 верес. 2016 р.
	Залишки зороастризму в сучасному світі	Содиков Абдурахмонбек ст. ф-ту біології,	Регіон. наук.-практ. семінар «Подорож до неосяжних глибин мови та Всесвіту»,

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
		географії та екології	Херсон, 12 квітня 2016 р.
	Культурні та економічні зв'язки України та Азербайджану	Ахундов Ульві ст. ст. ф-ту природознавства, здоров'я людини і туризму	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 15 трав. 2014 р.
	Видатні постаті Азербайджану	Гасанов Ельхан ст. юридичного ф-ту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 15 трав. 2014 р.
	Іслам – державна релігія Азербайджану	Халілов Рузігар ст. факультету природознавства, здоров'я людини і туризму	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 15 трав. 2014 р.
	Туристичні шляхи сучасного Баку	Джаняталі Джейхун ст. факультету природознавства, здоров'я людини і туризму	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 15 трав. 2014 р.
	Гянджа – історична пам'ятка та природні багатства	Зульфигаров Ісмаїл ст. факультету природознавства	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
		ва, здоров'я людини і туризму	Заходу і Сходу», Херсон, 15 трав. 2014 р.
	Інтеграція культурних зв'язків України й Азербайджану	Гусейнов Ільгар ст. юридичного ф-ту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 16 трав. 2015 р.
	Сімейні цінності мусульман	Сафарова Хураман ст. юридичного ф-ту, Бехбудов Джавад ст. юридичного ф-ту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 16 трав. 2015 р.
	Юридична система Азербайджану	Гасанов Орхан ст. юридичного ф-ту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 16 трав. 2015 р.
	Традиції і сучасність у житті мусульман	Мурадов Ніджат ст. ф-ту економіки і менеджменту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 16 трав. 2015 р.
	Принцип калокагатії як домініанта здорового способу	Маммадов Ніязі ст. юридичного ф-	Круглий стіл «Україна – Азербайджан:

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
	життя	ту, Ісмаїлов Ількін ст. юридичного ф-ту	перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 16 трав. 2015 р.
	Роль Т. Г. Шевченка в становленні української літературної мови	Мамедов Орхан ст. юридичного ф-ту	Студ. наук. конф. «Видатні постаті української культури XIX-XX ст.», Херсон, 18 трав. 2017 р.
	Погляди Михайла Грушевського на становлення української мови	Мамадов Ніязі ст. юридичного ф-ту	Студ. наук. конф. «Видатні постаті української культури XIX-XX ст.», Херсон, 18 трав. 2017 р.
Соціокультурний аспект розробки системи професійної термінології у галузях науки й суспільного виробництва	Вивчення юридичної термінології (на матеріалі повісті І. Франка «Основи суспільності»)	Маммедов Орхан, ст. юридичного ф-ту	Всеукр. студ. наук.- практ. конф. «Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості», Херсон, 11 трав. 2017 р.
	Азербайджано-українские литературные связи (поэма Т.Шевченко «Причина» в переводе Самеда Вургуна)	Ахмедова Гюнай ст. ф-ту іноземної філології	VI регіон. круглий стіл з міжнародною участю «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 21 верес. 2017 р.

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
	Культурний аспект професійної термінології у ресторанному бізнесі на теренах Херсонщини	Каан Демір ст. ф-ту економіки і менеджменту	VI регіон. круглий стіл з міжнародною участю «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 21 верес. 2017 р.
	Національне та інтернаціональне в економічній термінології азербайджанської мови	Душдуров Ельнур ст. ф-ту економіки і менеджменту, Наджаров Ібрагім ст. ф-ту економіки і менеджменту	V загальноуніверситетський круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон – Гола Пристань, 28 квіт. 2017 р.
	Інтерпретація терміна «заповіт» в однойменній поезії Т. Шевченка і в юриспруденції (порівняльний аспект)	Мамедов Ніязі ст. юридичного ф-ту	V загальноуніверситетський круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон – Гола Пристань, 28 квіт. 2017 р.

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
	Інтерпретація поняття «свобода» в поемі «Кавказ» Т. Шевченка і в юриспруденції (порівняльний аспект)	Мамедов Орхан ст. юридичного ф-ту	V загальноуніверситетський круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон – Гола Пристань, 28 квіт. 2017 р.
	До питання про трактування термінів «недоторканість» і «недоторканність»	Маммадова Хураман магістрант юридичного ф-ту	II виїзний регіон. наук.-практ. семінар «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості», Херсон – Зелені хутори Таврії, 30 верес. 2016 р.
	Юридичні терміни у творчості Тараса Шевченка (на прикладі збірки «Кобзар»)	Сафарова Хураман ст. юридичного ф-ту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 15 трав. 2014 р.
	Мовно-стилістичні особливості викладу релігійних текстів у Корані	Меліков Ферід ст. ф-ту економіки і менеджменту	IV регіон. наук.-практ. семінар «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості», Херсон, 15 трав. 2019 р.

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
	Міжкультурний діалог у поетичних творах українських і туркменських письменників	Аннаєв Байрам ст. ф-ту економіки і менеджменту	IV регіон. наук.-практ. семінар «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості», Херсон, 15 трав. 2019 р.
	Художні особливості української лірики Михайла Старицького	Альбертов Мурадбек ст. медичного ф-ту	IV регіон. наук.-практ. семінар «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості», Херсон, 15 трав. 2019 р.
	Юридична термінологія в творчості Т.Г. Шевченка	Сафарова Хураман ст. юридичного ф-ту	II регіон. наук.-метод. семінар «Актуальні проблеми викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»», Херсон, 11 берез. 2014 р.

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
	Особливості українського перекладу латинської термінології в юриспруденції	Мамедов Орхан ст. юридичного ф-ту	Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих учених «Роль іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у сучасному освітньо-професійному середовищі», Херсон, 17-18 трав. 2016 р.
	Український переклад англійської термінології з кадрового менеджменту	Степаненко Оксана ст. ф-ту економіки і менеджменту	Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих учених «Роль іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у сучасному освітньо-професійному середовищі», Херсон, 17-18 трав. 2016 р.
	Проблеми українського перекладу в судовому процесі за участю іноземних громадян	Маммадов Ніязі ст. юридичного ф-ту	VII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів «Актуальні питання сучасної науки і права», Суми, 15 квіт. 2016 р.

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
	Іншомовна складова професійного словникового апарату юриста	Мамедов Орхан ст. юридичного ф-ту	VII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів «Актуальні питання сучасної науки і права», Суми, 15 квіт. 2016 р.
Культурно-етичні традиції професіоналів-практиків	Гастрономічні традиції кавказьких народів на теренах Херсонщини	Гулудзаде Айдан магістрант ф-ту природознавства, здоров'я людини і туризму	VI регіон. круглий стіл з міжнародною участю «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 21 верес. 2017 р.
	Особливості охоронної діяльності на теренах Азербайджану й України	Маммадов Рамал ст. юридичного ф-ту	V загальноуніверситетський круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон – Гола Пристань, 28 квіт. 2017 р.
	Узбецькі прислів'я і приказки як вияв народного розуму й гумору	Рустамова Махінур ст. ф-ту економіки і менеджменту	V загальноуніверситетський круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон – Гола Пристань, 28 квіт. 2017 р.

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
	Традиції сватання в Азербайджані	Бехбудов Джавад ст. юридичного ф-ту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 15 трав. 2014 р.
	Національна кухня Азербайджану	Ахметова Самая ст. юридичного ф-ту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 15 трав. 2014 р.
	Чоловічий і жіночий погляди на систему харчування Азербайджану	Ахметова Самая ст. юридичного ф-ту, Адгозеллі Сярхан ст. ф-ту економіки і менеджменту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 16 трав. 2015 р.
	Лезгінка: традиції і новаторство	Абдуллаєв Яшар ст. ф-ту економіки і менеджменту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 16 трав. 2015 р.

<i>Проблематика наукового дослідження</i>	<i>Тема наукової доповіді</i>	<i>Доповідач</i>	<i>Назва наукового заходу</i>
Проблеми професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти України	Особливості нострифікації українського диплома про вищу освіту в Азербайджані	Маммадова Хураман магістр права, Маммадов Рамал ст. юридичного ф-ту	VI регіон. круглий стіл з міжнародною участю «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 21 верес. 2017 р.
	Шляхи формування мовної компетентності майбутнього юриста	Мамедов Орхан ст. юридичного ф-ту	II виїзний регіон. наук.-практ. семінар «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості», Херсон – Зелені хутори Таврії, 30 верес. 2016 р.
	Роль невербальної лексики у доланні мовного бар'єру	Маммадов Рамал ст. юридичного ф-ту	II виїзний регіон. наук.-практ. семінар «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості», Херсон – Зелені хутори Таврії, 30 верес. 2016 р.
	Якість вищої освіти в Україні	Маммедов Орхан ст. юридичного ф-ту	Круглий стіл «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу», Херсон, 16 трав. 2015 р.

Згідно з градацією за третім типом наукові дослідження було присвячено узагальненню досвіду професійної праці відповідно до обраних студентами напрямів фахового навчання; у цих дослідженнях особлива увага зверталась на культурно-етичні традиції професіоналів-практиків. Як приклад можна навести дослідження культурних традицій професійного мовлення працівників сучасних адвокатських і нотаріальних контор. Групу наукових досліджень четвертого типу було спрямовано на проблеми професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти України; з'ясування змісту, форм і методів навчання у вітчизняних вишах доповнювалось вивченням можливостей організації культурного дозвілля іноземних студентів. Інокомунікантів особливо цікавили питання доступності художньо-мистецьких виставок, фестивалів, екскурсій і подорожей, відвідування місцевих культурних закладів (театрів, концертних зал, музеїв, дискотек тощо), участь у народних святах і обрядах [107-108, 112].

Під час практичної роботи з науковими текстами інокомунікантам пропонувалось працювати за алгоритмом, що поступово розкриває загальноприйнятну структуру наукового дослідження – його об'єкт, предмет, мету, завдання, зміст, методи, висновки. Досвід організації практичної роботи іноземних студентів з науковими текстами, що містять соціокультурні відомості, підтвердив доцільність використання трьох груп письмових і усних завдань.

В основу першої групи завдань покладено аналіз структурних елементів досліджень, описаних у наукових статтях. Майбутнім фахівцям пропонувалось прочитати наукову статтю з обраної проблеми й виділити структурні елементи описаного дослідження. Письмові результати

виконання завдання іноземні студенти оформлювали в табличній формі (табл. 2.2).

Кожен студент здійснював аналіз від однієї до трьох наукових статей упродовж аудиторного заняття і ще трьох наукових статей під час самостійної роботи в позааудиторний час.

Таблиця 2.2

Аналіз структурних елементів наукових досліджень

Запис статті як наукового джерела	Предмет описаного дослідження	Мета дослідження	Завдання дослідження	Стислі висновки за результатами дослідження

Друга група завдань передбачала складання стислих анотацій за результатами аналізу структурних елементів досліджень, описаних у наукових статтях. З метою полегшення такої роботи нами розроблено текстовий алгоритм анотації для виконання інокомунікантами:

- Назва статті (відповідно до її запису як наукового джерела).
- У науковій статті йдеться про (записати предмет описаного дослідження).
- Метою проведеного ученим (вказати ким саме) дослідження було (записати мету описаного у статті дослідження).
- Відповідно до поставлених дослідником завдань здійснено (перерахувати завдання дослідження як вже виконані автором).
- Результати наукового дослідження викладені у таких висновках (записати стислі висновки описаного дослідження).

Третя група завдань вимагала письмової та усної роботи інокомунікантів з узагальнення складених анотацій у формі наукової

доповіді. У ході письмової переробки анотацій іноземні студенти оформлювали доповідь про результати аналізу наукових досліджень із певної проблеми. Виконання завдань супроводжувалось використанням допоміжних мовних конструкцій [100, 108, 112] для узагальнення анотацій наукових статей. Для зручності такі конструкції представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Допоміжні мовні конструкції
для складання анотацій наукових статей**

Смислові відношення	Лексичні конструкції
Посилання на автора статті	Автор статті про...; дослідник проблеми...; вітчизняний або зарубіжний учений; науковець
Посилання на наукову статтю	Наукова стаття; наукова праця; дослідження
Передача теми, проблеми, мети дослідження	Статтю присвячено темі, проблемі питанню...; автор статті розповідає про...; у статті йдеться про...;
Опис авторського тексту	У статті викладено питання...; автор розглядає, аналізує, порівнює, з'ясовує, стверджує, доводить...; учений зупиняється на...; дослідник порушує питання про...
Передача авторських висновків	Автор доходить висновку...; дослідник доходить висновку, що...; учений підводить підсумок...;
Закінчення доповіді	На закінчення є підстава стверджувати...; сутність викладеного дає підстави стверджувати...; зі сказаного випливає, що...; у результаті можна дійти висновку, що...

Складена таким чином письмова доповідь є підсумком роботи іноземних студентів із науковими текстами обраної проблематики. По закінченні письмової роботи кожен зі студентів усно доповідав про отримані результати перед аудиторією інокомунікантів (зазвичай це група іноземних студентів). Підготовка іноземних юнаків і дівчат до усних відповідей

здійснювалась за законами риторики й ораторського мистецтва [53, 87, 108, 112, 114, 123].

Важливою є методика індивідуалізації роботи з описаними практичними завданнями, яка базується на взаємодії іноземних студентів у парах. Об'єднання студентів-іноземців у пари здійснювалось за принципом «сильний-слабкий» за кращими чи гіршими результатами засвоєння навчального матеріалу з української мови. Юнаки й дівчата виконували в парі такі функції: «сильний» студент здійснював інструктування, виконував найбільш складні види практичної роботи й контролював хід і результати виконання; «слабкий» студент працював під керівництвом інструктора, йому доручались спрощені завдання. Наприклад, виконуючи завдання з аналізу структурних дослідницьких елементів, описаних у пропонованих викладачем статтях, обидва учасники спочатку мусли прочитати науковий текст із певної проблеми. Потім студент-інструктор пояснював студентів-виконавцю незрозумілі аспекти прочитаної інформації та інструктував щодо необхідності виділити структурні елементи описаного дослідження. Виконавець за допомогою і під контролем з боку інструктора робив запис статті як наукового джерела, характеризував предмет, мету й завдання описаного дослідження, наводив стислі висновки за результатами дослідження. Інструктаж і письмові записи здійснювались українською мовою, у разі необхідності з боку інструктора надавались додаткові пояснення виконавцеві рідною чи посередницькою мовами (англійською, азербайджанською, російською тощо). Кожна пара студентів здійснювала аналіз від однієї до трьох наукових статей упродовж аудиторного заняття і ще трьох наукових статей під час самостійної роботи в позааудиторний час.

По закінченні такого аналізу інокомуніканти склали стислі

анотації з відображенням структурних елементів проаналізованих наукових статей. Подальша практична робота студентських пар полягала в письмовій переробці анотацій у форму наукової доповіді про результати аналізу наукових досліджень із певної фахової проблеми. Досвід виконання таких завдань підтвердив вагомість постійного інструктування і контролю в ході надання допомоги інструктором виконавцю [112, 120, 124].

Необхідно підкреслити, що усні доповіді можуть здійснювати як обидва студенти в парі (тема: «Роль рослинних орнаментів в архітектурній спадщині Азербайджану» студентів 4-го курсу юридичного факультету Гаджизаде Первіза та Ісмаїлова Ількіна), так і інструктори (теми «До питання про трактування термінів «недоторканість» і «недоторканність» магістранта юридичного факультету Маммадової Хураман, «Національні культурно-мовні стратегії Узбекистану» студента 4-го курсу факультету біології, географії та екології Содикова Абдурахмонбека) чи виконавці (теми «Шляхи формування мовної компетентності майбутнього юриста» студента 3-го курсу юридичного факультету Мамедова Орхана, «Культурно-мовне співробітництво між Україною та Азербайджаном» студента 4-го курсу факультету природознавства, здоров'я людини і туризму Джаббарова Турала) [1, 92-95, 130].

Найкращі доповіді із соціокультурним змістом було обговорено під час наукових заходів. Упродовж багатьох років у Херсонському державному університеті систематично проводяться за участю іноземних студентів такі наукові заходи, як усеукраїнські науково-практичні конференції «Роль іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у сучасному освітньо-професійному середовищі» (17-18 травня 2016 р.) [78], «Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості» (11 травня 2017 р.,

22 березня 2018 р.) [79-80], науково-практичні й науково-методичні семінари «Актуальні проблеми викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»» (11 березня 2014 р.), «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (30 вересня 2016 р., 15 травня 2019 р.) [45-46], «Подорож до неосяжних глибин мови та Всесвіту» (12 квітня 2016 р.) [128], засідання круглих столів «Мови українська та англійська: навчальні дисципліни чи засіб спілкування?» (16 травня 2013 р.), «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу й Сходу» (15 травня 2014 р., 16 травня 2015 р., 28 квітня 2017 р., 21 вересня 2017 р.) [92-95] (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Засідання круглого столу «Мови українська та англійська: навчальні дисципліни чи засіб спілкування?» (16 травня 2013 р.).

Багаторічний досвід організації та проведення цих наукових заходів довів доцільність чотирьох етапів їх реалізації: вступної частини, наукових доповідей і виступів, ознайомлення з українськими культурними

традиціями, презентації культурних особливостей життєдіяльності іноземців, заключної частини. Метою вступної частини є полікультурна підготовка учасників до соціальної взаємодії. Практикуючи різні організаційні форми вступної частини наукових заходів, ми дійшли висновку, що з огляду на схильність студентської молоді до патріотичної романтики доцільним є музичний супровід із використанням українського й чужоземних державних гімнів. Такий підхід створює піднесено-емоційний настрій поваги до представників різних національних культур.

У процесі проведення вищезгаданих заходів пропоновано низку організаційних прийомів із реалізації країнознавчої і краєзнавчої інформації у цілях поглиблення українськомовної обізнаності іноземних студентів. По-перше, наукові доповіді іноземних юнаків і дівчат чергувались із виступами українських студентів, де розглядались проблеми генези української культури, давніх і сучасних народних традицій, вірувань, обрядів тощо. Наприклад, у ході роботи круглих столів «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу й Сходу» та науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» в іноземних студентів особливий інтерес викликали виступи Ілони Копилової з теми «Українські традиції та символи» (2014 р.), Катерини Кузнецової з теми «Петриківський розпис» (2014 р.), Альони Федяніної з теми «Пісня – душа народу» (2015 р.), Олени Пономаренко з теми «Лялька-мотанка як сакральний символ давніх українців» (2017 р.), Дарини Запорожець з теми «Роль народних промислів у житті сучасної молоді» (2017 р.), а також виступи Наталії Авраменко з теми «Творчість бандуристів як засіб популяризації культурних традицій українців» (2019 р.), Альони Глімбоцької з теми «Народознавчі традиції у повсякденному побуті

сучасних кримчан» (2019 р.), Марини Поліщук з теми «Фольклорні витoki ліричної поезії Тараса Шевченка» (2019 р.) [15, 46, 92-95] (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Виступ Наталії Авраменко з теми «Творчість бандуристів як засіб популяризації культурних традицій українців» на науково-практичному семінарі «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (16 травня 2019 р.)

По-друге, у доповідях іноземних студентів порушувались питання не лише українського культурного життя, але й соціокультурні аспекти розвитку науки й мистецтва їхньої батьківщини (табл. 2.1). Такий підхід створює сприятливі умови для порівняльного аналізу духовної і матеріальної спадщини різних народів у полікультурному просторі, що дозволяє краще зрозуміти особливості нового культурного середовища. Потре, після студентських доповідей і їх обговорення було організовано низку пізнавально-культурних заходів, які забезпечили прикладну

спрямованість ознайомлення іноземних студентів з атрибутами української культурної спадщини й сьогодення. Це красназавчі екскурсії, майстер-класи з народних промыслів, виставкові експозиції, демонстрація фрагментів народного побуту й традицій, а також художньо-мистецькі виступи української та іноземної молоді.

Зокрема, студентам-іноземцям пропонувались читання фрагментів української класичної поезії: студенти юридичного факультету і факультету економіки й менеджменту Мамедов Орхан, Маммадов Ніязі, Аннаєв Байрам, Демір Каан декламували твори Тараса Шевченка «Кавказ» українською мовою, «Заповіт» азербайджанською, туркменською й турецькою мовами; студент Аннаєв Байрам також презентував поезії Миколи Чернявського «Рідний край» і Олександра Олеся «В дитинстві ще... давно, давно колись»; студенти медичного факультету Альбертов Мурадбек і Бабажанов Кудрат ознайомили учасників наукових заходів із поезіями Михайла Старицького «Ніч яка місячна» і Бориса Олійника «Сива ластівка»; студентка факультету іноземної філології Батірова Гулзода виконала монолог Мавки з драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Студенти Аннаєв Байрам і Альбертов Мурадбек презентують поезії Миколи Чернявського «Рідний край» і Михайла Старицького «Ніч яка місячна».

Поглибленню соціокультурного змісту наукових заходів сприяло також залучення до участі студентів факультету культури і мистецтв. Так, для іноземних студентів цікавими виявились виконання Кецко Анною, Авраменко Наталією, Погорелим Ярославом, Федоренковою Іриною пісень «Не тополю високою», «Журавочка» і «Тихо над річкою» у музичному супроводі бандури, популярі українських і азербайджанських пісень під баян (рис. 2.4). Слід підкреслити, що музичні виражальні засоби сприяли створенню позитивного емоційного середовища в ознайомленні присутніх азербайджанських та українських студентів з культурними традиціями й здобутками обох народів.

Рис. 2.4. Виконання Кецо Анною українських народних пісень під час засідання круглого столу «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу й Сходу» (15 травня 2014 р.).

Добір музичних зразків для презентації культурних особливостей життєдіяльності чужоземців вимагає зважати не лише на національні традиції, але й релігійні особливості їхньої віри. Зокрема, ісламські духовно-культурні закони впливають на всі сфери життєдіяльності азербайджанців, туркменів, турків, узбеків, тому в підготовці наукових заходів набуває важливого значення врахування ісламських історико-культурних традицій і духовних законів. В ісламській ритуальній практиці поширення набули тіляв як речитація Корану, азан як заклик до молитви, дервішські радіння (зікри) як читання релігійних оповідань, здебільшого про життя пророка Мухаммеда, під акомпанемент музичних інструментів [4, 24, 34, 99, 119].

Відповідно до тематики студентських доповідей під час наукових заходів перевага надавалась не основним видам культової музики, а поширеним у побуті мусульман іншим музично-релігійним формам – читанню на розспів духовних віршів класичної поезії, мелодекламації поем релігійного змісту, наспівам під час ісламських свят. Наприклад, у ході реалізації культурної частини заходів презентувались героїчно-ліричні сказання (дастан) і пісні-діалоги (дейишме) азербайджанського ашугського мистецтва Гурбани, Хесте Касума, Аббаса Туфарганли, Алескера. Не лишилось поза увагою і мистецтво виконання мугамів вокально-інструментальними ансамблями у складі співаків-ханенде Зюльфюгара Адигезалова, Меджида Бейбутова, Аліма Гасимова, Джаббара Кар'ягдиоглу, Сеїда Шушинського, Хана Шушинського, а також таристів Курбана Пірімова й засновника сучасної школи гри на тара Садихова Асад огли. Особливо сподобався студентській аудиторії джаз-мугам у виконанні основоположника цього нового музичного жанру Вагіфа Мустафи-заде.

Серед сучасних композиторів найчастіше використовувались музичні твори Фікрета Амірова, Кара Караєва, Ельдара Мансурова, Аріфа Мелікова та пісенні твори популярних співаків Франгіз Ахмедової, Рашида Бейбутова, Лютфіяра Іманова, Мусліма Магомаєва, Шовкет Мамедової, Полада Бюль-Бюль Огли, Вагіфа Нагієва. Близькою за духом для студентської аудиторії виявилася пісенна творчість переможців конкурсів Євробачення – співаків Араша, Айсель Теймурзаде і дуєту Ell і Nikki [24, 34].

У ході ознайомлення з українськими культурними традиціями іноземним студентам було презентовано кращі зразки музично-пісенної народної творчості українців. Це – календарно-обрядові веснянки, щедрівки, колядки, родинно-обрядові коломийки й частівки в супроводі тріоїстої

музики (скрипки, сопілки, бубна), думи та балади під акомпанемент кобзи й бандури. Окрім зразків народної творчості під час наукових заходів лунала сучасна академічна музика українських композиторів, наприклад, симфонії Євгена Станковича у виконанні Національного заслуженого академічного симфонічного оркестру України, твори Бориса Лятошинського у виконанні Національного заслуженого академічного народного хору України імені Григорія Верьовки, фрагменти опери Віталія Кирейка «Лісова пісня» у постановці Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка. Сучасна українська популярна музика від фолку до acid джазу була представлена такими відомими виконавцями як Софія Ротару, Ірина Білик, Ані Лорак, Олександр Пономарьов, Руслана, Джамала, а також ансамблями «Червона Рута», «ВІА Гра», «Океан Ельзи» [99].

У заключній частині описаних наукових заходів проводилось опитування іноземних і вітчизняних студентів з метою виявлення доцільності використання соціокультурного підходу в процесі організації і проведення всеукраїнських науково-практичних конференцій, науково-практичних і науково-методичних семінарів, засідань круглих столів. Його результати довели важливість створення позитивного емоційного середовища в позааудиторній мовній підготовці іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу. Висловлювання азербайджанських, туркменських, турецьких, узбекських і українських студентів виявили підвищення рівня їх полікультурної спрямованості, країнознавчої і краєзнавчої обізнаності внаслідок ознайомлення з кращими зразками національних культур.

Таким чином, на підставі викладених результатів наукової роботи іноземних студентів у процесі української мовної підготовки на засадах

соціокультурного підходу можна дійти висновків:

– У процесі наукової діяльності студентів-іноземців перевага надавалась вибору такої тематики, що забезпечувало можливість анотування й реферування розвідкових та описових наукових досліджень. Було виокремлено чотири типи наукових досліджень соціокультурної тематики, пов'язаних з побудовою сучасних теоретичних положень, підходів і концепцій розробки культурологічного напрямку; розробкою системи професійної термінології у галузях науки й суспільного виробництва; узагальненням досвіду професійної праці відповідно до обраних студентами напрямів фахового навчання; проблемами професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти України.

– Алгоритм практичної роботи іноземних студентів передбачав поступовий аналіз об'єкту, предмету, мети, завдань, змісту, методів і висновків наукових досліджень. Доцільним виявилось використання трьох груп письмових та усних завдань із науковими текстами соціокультурної тематики. Студенти спочатку аналізували структурні елементи досліджень, описаних у наукових статтях; далі складали стислі анотації за результатами такого аналізу; письмова й усна робота завершувалась узагальненням складених анотацій у формі підсумкової наукової доповіді. Запропонована методика виконання практичних завдань вимагала взаємодії студента-інструктора і студента-виконавця в парах, що дозволило індивідуалізувати науково-дослідну роботу.

– З метою обговорення найкращих студентських доповідей із соціокультурним змістом у Херсонському державному університеті запроваджено систематичні наукові заходи, а саме: всеукраїнські науково-практичні конференції і семінари, а також засідання круглих столів.

Багаторічний досвід організації і проведення цих наукових заходів довів доцільність чотирьох етапів їх реалізації: вступної частини, наукових доповідей і виступів, ознайомлення з українськими культурними традиціями, презентації культурних особливостей життєдіяльності іноземців, заключної частини. У процесі проведення наукових заходів запропоновано низку організаційних прийомів із реалізації країнознавчої і краєзнавчої інформації у цілях поглиблення українськомовної обізнаності іноземних студентів: чергування виступів іноземних і українських студентів, порушення в доповідях іноземних студентів питань як української так і чужоземної культури, використання пізнавально-культурних заходів прикладної спрямованості для ознайомлення іноземних студентів з атрибутами української культурної спадщини й сьогодення.

Така методика організації позааудиторної роботи іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу довела важливість створення позитивного емоційного середовища з метою підвищення ефективності української мовної підготовки, про що засвідчила активна участь юнаків і дівчат у підготовці й проведенні наукових заходів.

2.3. Дозвіллєві форми позааудиторної роботи в українській мовній підготовці іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу

У попередньому розділі навчально-методичного посібника доведено значущість дозвіллєвих форм позааудиторної роботи в українській мовній підготовці іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу. Позитивний досвід української мовної підготовки іноземних юнаків і дівчат

у Херсонському державному університеті засвідчив доцільність двох напрямів використання дозвіллевих форм у позааудиторній роботі. Згідно з першим напрямом дозвіллеві форми позааудиторної роботи застосовувались як частина наукових заходів (науково-практичних конференцій, семінарів, засідань круглих столів) з метою ознайомлення інокомунікантів з культурними особливостями й традиціями життя і побуту українського народу. По-друге, такі форми практикувались як самостійні заходи позааудиторної роботи іноземних студентів. Слід підкреслити важливість плідного співробітництва викладачів загальноуніверситетської кафедри мовної освіти й викладацького та студентського колективу факультету культури і мистецтв ХДУ в організації і проведенні означених позааудиторних заходів зі студентами-іноземцями.

За результатами реалізації соціокультурного підходу в українській мовній підготовці іноземних студентів ефективними виявились такі дозвіллеві форми їх позааудиторної діяльності: краєзнавчі екскурсії до культурно-туристичних комплексів, відвідування країнознавчих і краєзнавчих музейних виставок та експозицій, долучення до майстер-класів з виготовлення виробів народних промислів і ремесл, а також українських національних страв, перегляд вистав студентського театру [115-116, 122].

У ході підготовки й проведення виїзних позааудиторних заходів ми послуговувались такими нормативно-правовими документами:

- «Інструкцією щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю», затвердженою наказом МОН від 02.10.2014 за № 1124 [33];

- Наказом МОН «Про поліпшення туристсько-краєзнавчої роботи у навчальних закладах, які перебувають у сфері управління

Міністерства освіти і науки України» від 06.04.2006 за № 286 [73];

- «Положенням про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і навчальних закладах», затвердженого наказом МОН від 01.08.2001 за № 563 [68].

Ознайомлення з нормативно-правовою документацією та досвідом організації дозвіллевих заходів у інших вишах обумовило варіативність методик організації для іноземних студентів пізнавальних екскурсій, відвідування музейних виставок та експозицій, долучення до майстер-класів країнознавчої і краєзнавчої спрямованості, перегляду театральних вистав.

Слід підкреслити, що пізнавальні екскурсії для іноземних студентів проводились і як частина науково-практичних конференцій, семінарів, засідань круглих столів, і як самостійні позааудиторні заходи краєзнавчої спрямованості.

Відповідно до положень нормативно-правових документів щодо підготовки й проведення тематичних екскурсій з учнівською молоддю запроваджувалась поетапна педагогічна робота як з інокомунікантами, так і з представниками екскурсійної бази щодо інформаційного змісту екскурсійних заходів і подальшої пошуково-аналітичної діяльності екскурсантів. Тому організаційні заходи з підготовки краєзнавчих екскурсій до культурно-туристичних комплексів передбачали:

- попереднє ознайомлення педагога-організатора з екскурсійним комплексом, розробку плану й маршруту екскурсії, підготовчі заходи щодо доставки студентів до місця розташування екскурсійного комплексу;

- підготовку службової записки ректорові університету з уточненням теми й мети екскурсії, датою і часом її проведення, списку

студентів-екскурсантів і відповідального педагога-організатора;

– цільовий інструктаж студентів і ознайомлення з «Інструкцією з безпеки життєдіяльності під час проведення екскурсії» згідно з виданим ректором наказом проводились перед виїздом на місце розташування екскурсійного комплексу, що супроводжувалось відповідними записами в журналі реєстрації інструктажів;

– по прибутті на місце екскурсії знайомство з екскурсоводом і правилами поведінки на території комплексу, огляд екскурсійних об'єктів;

– по завершенні екскурсії на засіданні загальноуніверситетської кафедри мовної освіти заслуховувалась інформація керівника групи про її результати [116].

Серед баз для проведення краєзнавчих екскурсій перевагу надано двом туристсько-краєзнавчим комплексам «Зелені хутори Таврії» і «Чайка». Такий вибір обумовлено наявністю на базах багатого експозиційного матеріалу з традиційного побуту й народної творчості населення південного регіону України.

Туристсько-краєзнавчий комплекс «Зелені хутори Таврії» розташовано на території «Дев'ятої козацької паланки» в пониззі Дніпра на межі Голопристанського й Цюрупинського районів Херсонської області. До складу комплексу ввійшли кілька особистих селянських господарств, перебудованих відповідно до вимог сільського зеленого туризму в культурно-просвітницьких, екологічних і розважально-ігрових цілях. Культурно-просвітницькою програмою комплексу передбачено екскурсії маршрутами «Вільховий» і «Квітковий», зміст яких базується на ознайомленні відвідувачів з історією місцевості, її екологічними принадами й здобутками сучасних народних митців Півдня України. Важливою

особливістю пропонованих екскурсійних послуг є проведення умільцями майстер-класів з таких народних ремесл, як гончарство, ковальство, лозоплетіння, лялькарство, миловаріння, виготовлення свічок тощо (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Студентка Ахметова Гюнай під час майстер-класу з виготовлення свічок у процесі роботи науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (30 вересня 2016 р., туристсько-краєзнавчий комплекс «Зелені хутори Таврії»).

Екскурсантів долучають до доступних козацьких розваг з додання перешкод за екстремальних умов, кінного спорту, плавання човнами, стрільби. Під час обіду в традиціях української народної кухні гості можуть поласувати борщем із пампушками, печенею і салом, а також узваром [31] (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Студенти-азербайджанці куштують традиційний український хліб під час науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (30 вересня 2016 р., туристсько-красознавчий комплекс «Зелені хутори Таврії»).

Екскурсійна база садиби «Чайка» розташована також у Херсонській області на березі Дніпрової притоки Чайка в Голій Пристані. Щодо екскурсійних спроможностей ця садиба надає аналогічні попередній базі культурно-просвітницькі послуги, зокрема, екскурсійні поїздки баркасами вздовж екологічно чистих берегів Дніпра, його протоків і Бобрового озера (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Екскурсійна поїздка баркасами під час відвідування іноземними студентами садиби «Чайка» у межах роботи круглого столу «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу й Сходу» (28 квітня 2017 р.).

На території діють етнічний музей і музей-українська хата з експонатами народного побуту. Гостям пропонується детальне ознайомлення з українськими народними костюмами й декоративно-ужитковими виробами народних умільців, а також ряд розважальних заходів – народні ігри й козацькі розваги, катання весловими човнами й рибальство [81] (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Іноземні студенти ознайомлюються з українськими народними костюмами у межах роботи круглого столу «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу й Сходу» на базі садиби «Чайка» (28 квітня 2017 р.).

Досвід відвідування означених туристсько-краєзнавчих баз виявив певні організаційні особливості в підготовці екскурсійних заходів для студентів-іноземців. Це стосується передовсім виходців з мусульманських країн, де життєвий побут зазнає значного впливу релігійних догм та ісламських традицій. Наприклад, для мусульманських дівчат необхідно передбачити постійний супровід педагога жіночої статі, а також уникати попарного й групового об'єднання мусульманських юнаків і дівчат без присутності викладача під час проведення екскурсійно-розважальних заходів. Варто звернути увагу й на ісламські заборони щодо вживання певних страв. Нам доводилось домовлятися з працівниками комплексів про заміну свинини іншими видами м'ясних інгредієнтів в українських стравах і неприпустимість наявності горілчаних виробів на обідніх столах.

Характерною особливістю екскурсійних баз є наявність чисельних артефактів української матеріальної культури й народного побуту. У педагогічній науці ефективним методом їх вивчення вважається наочне спостереження. У позааудиторній роботі іноземних студентів під час екскурсійних заходів за допомогою спостереження було організовано самостійний збір інформації про об'єкти повсякденного побуту, народних традицій і обрядів, а також творчої діяльності українців (рис.2.9).

Рис. 2.9. Спостереження експонатів народного побуту етнічного музею у садибі «Чайка» під час роботи круглого столу «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу й Сходу» (28 квітня 2017 р.).

Такий збір інформації повинен здійснюватись відповідно до вимог методу наочного спостереження, а саме:

– вивчення артефактів народної культури необхідно проводити цілеспрямовано за попередньо визначеним планом спостереження їхніх характеристик і властивостей. Наприклад, під час огляду іноземними студентами української хати зверталась увага на розташування печі, вікон, кута з іконами, столу, лав, скринь, кольорове й образне оздоблення речей, техніку вишитих виробів тощо (рис. 2.10);

Рис. 2.10. Ознайомлення з експонатами народного побуту в українській хаті на базі садиби «Чайка» у межах роботи круглого столу «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу й Сходу» (28 квітня 2017 р.).

– пропонується для спостереження план бажано скласти за принципом послідовності вивчення характеристик і властивостей артефактів народної культури. Зокрема, згідно з попереднім прикладом першорядними характеристиками є розташування речей побутового вжитку в українській хаті, натомість другорядними є їх властивості, пов'язані з повсякденним призначенням, а потім слід звернути увагу на особливості їх регіонального декоративного оздоблення;

– план спостереження може використовуватись як складова протоколу спостереження, що полегшує письмову фіксацію зібраної інформації;

– обов’язковою є фіксація результатів наочного спостереження екскурсійних об’єктів з метою подальшого узагальнення зібраної інформації під час обговорення вражень від екскурсійних заходів, що реалізовувалось на заняттях з української мови (для іноземних студентів).

Для забезпечення ефективної фіксації зібраних відомостей іноземним студентам було запропоновано користуватись електронними носіями інформації. Так, розповідь екскурсоводів за їхньою згодою записувалась на мобільні телефони студентів, а екскурсійні об’єкти знімались відео й фото камерами. Отримана таким чином аудіо й відео інформація оформлювалась у формі протоколів спостережень під час самостійної роботи студентів удома.

Нами було рекомендовано доступну для пізнавальних можливостей студентів-іноземців і тому спрощену табличну форму протоколів спостереження артефактів української культури під час екскурсійних заходів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Протокол спостереження екскурсійних об’єктів

<i>Показники для спостереження</i>	<i>Результати спостереження</i>
1. Розташування об’єктів спостереження	1. В українській хаті піч розташовано
2.	2.

У наведеному протоколі показники для спостереження артефактів української культури фактично виступають у ролі плану спостереження їх характеристик і властивостей. Слід зазначити, що помилкою було надання студентам плану для спостереження на початку культурно-пізнавальних екскурсій. Унаслідок юнаки й дівчата зосереджували увагу переважно на

пунктах отриманого плану, натомість поза увагою залишалась важлива інформація з розповіді екскурсовода, під час огляду екскурсійних об'єктів не було наочно зафіксовано їх значущі характеристики й параметри. Набувши такого негативного досвіду, нами було змінено порядок роботи з протоколами спостережень. План спостереження пропонувався студентам-іноземцям по закінченні екскурсійних заходів, що обумовило можливість заповнення результатів спостереження відповідно до пропонуванних у плані показників на основі зібраних аудіо та відео матеріалів.

У допомогу до складання протоколів спостережень студентам було запропоновано словникові макети певної тематичної спрямованості, зокрема «Гончарне ремесло», «Українська вишивка», «Козацькі забави та стрільби», «Національні страви», «Ковальство», «Лозоплетіння» тощо. Кожен словниковий макет включав біля 30-ти слів і 15-ти словникових конструкцій їх уживання. Загальний зміст словникового макету являв суміш двох блоків лексем – один із блоків стосувався безпосередньо обраної тематики, другий містив слова й речення з інших макетів. Наприклад, у тематичному макеті «Національні страви» перший блок слів та їх традиційних уживань розкривав особливості української національної кухні, другий блок порушував тематику гончарства й ковальства. І, навпаки, перший блок словникового макету «Ковальство» давав уявлення про творчість українських ковалів, у змісті ж другого блоку можна було прочитати про гончарні вироби й козацькі стрільби.

Виконуючи післяекскурсійні завдання, іноземні студенти вибирали зі змістового макету слова й речення попередньо заданої тематики, пригадуючи розповідь екскурсовода про конкретне культурне явище чи об'єкт, у такій роботі особливо корисними були аудіо й відео матеріали.

Обробка результатів самостійної роботи іноземних студентів над протоколами спостережень виявила більш якісне засвоєння краєзнавчої інформації щодо артефактів української культури.

Так без словникових макетів і записаних аудіо та відео матеріалів більшість студентів виявились неспроможними пригадати назви й призначення зразків матеріальної культури внаслідок розсіювання уваги між показниками в плані спостереження й розповіддю екскурсовода (наприклад, розташування печі по відношенню до вікон в українській хаті чи візерункового оздоблення родового дерева на печі). У випадку використання словникових макетів, аудіо та відео матеріалів важливі характеристики й властивості екскурсійних об'єктів було ретельно зафіксовано електронними носіями інформації, що значно поліпшило їхню подальшу самостійну обробку.

Відвідування іноземними студентами культурно-пізнавальної бази Херсонського художнього музею імені О. О. Шовкуненка здійснювалось як у межах роботи науково-практичного семінару, так і у формі окремої краєзнавчої екскурсії. Цей музей цікавий тим, що його було створено на основі унікальних матеріалів образотворчого мистецтва й зібрання книг ленінградської колекціонерки М. І. Корніловської, а також творів народного художника СРСР О. О. Шовкуненка. Нині музейне зібрання містить понад 10000 творів українського й зарубіжного живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, починаючи зі зразків російського іконопису XVII століття й до робіт сучасних херсонських художників. У межах екскурсійних заходів відвідувачам пропонуються постійно діючі виставки іконопису XVII – початку XX століття, російського мистецтва XVIII – початку XX століття, українського мистецтва II половини XIX –

початку XX століття [105].

Під час пізнавальних екскурсій для іноземних студентів було проведено низку заходів з метою організації бесіди з екскурсоводом щодо краєзнавчих аспектів запропонованих до огляду музейних експозицій (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Пізнавальна екскурсія до Херсонського художнього музею імені О. О. Шовкуненка в межах роботи науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (16 травня 2018 р.).

Це стосувалося, зокрема, доповнень і пояснень до інформації про історію створення мистецьких витворів, етико-естетичних концепцій творчості митців, художніх зображальних засобів, творчих особливостей зображення народних традицій, обрядів, побуту в живописних творах.

Організація такої бесіди з екскурсоводом вимагала дотримання

певних принципів, а саме:

- педагог (організатор позааудиторного заходу) повинен попередньо з'ясувати з екскурсоводом (музейним працівником) мету й завдання культурно-пізнавальної екскурсії та зміст пропонованої студентам інформації;

- разом з екскурсоводом слід сформулювати питання, навколо яких може розгортатись культурно-пізнавальна бесіда;

- у формулюванні запитань і відповідей необхідно дотримуватись вимог простоти й доступності їх змісту, адже іноземні студенти не мають відповідної культурологічної підготовки, а лише розпочати вивчати українську мову;

- перед відвідуванням музею необхідно поінструктувати студентів щодо правил поведінки під час екскурсії і бесіди з екскурсоводом (зокрема, юнаки й дівчата повинні уважно вислуховувати розповідь музейного фахівця, задавати запитання по закінченні розповіді);

- з метою полегшення підтримання розмови з екскурсоводом слід заздалегідь обговорити зміст пропонованих для бесіди питань.

Необхідно звернути увагу на ретельність підготовки екскурсійних заходів під час відвідування іноземними студентами музею. Так, наприклад, нами було заплановано огляд зібрань іконної зали, де представлено православні ікони та церковну старовину, що прикрашали українські сільські храми кінця XVII – початку XX століть. Твори іконопису продовжують існувати в народній творчості й відображають елементи фольклорної свідомості українського народу. У соціокультурному аспекті такий краєзнавчий матеріал являє цінність для ознайомлення іноземців з культурним макросвітом українців. Проте нами не було враховано релігійні

забобони студентів з мусульманських країн, які з остраху категорично відмовились навіть заходити до приміщення з православними іконами, внаслідок довелося відмовитись від огляду експозиції з творами іконопису.

По закінченні відвідання музею іноземним студентам було запропоновано виконати кілька завдань як самостійну домашню роботу. Завдання було спрямовано на пошук і аналіз отриманої під час огляду музейних експозицій культурологічної інформації. У ході виконання означених завдань пізнавальні дії юнаків і дівчат було спрямовано на розв'язання конкретних лексичних завдань. На основі почерпнутої в інтернет ресурсах інформації і прослуханої розповіді екскурсовода студенти склали доступний за обсягом лексичний словник. Практика організації пошукової роботи під час самостійної роботи довела доцільність обмеження словника набором з 15-20-ти слів і 5-10-ти простих лексичних конструкцій. Зміст словника стосувався пейзажних характеристик півдня України, української обрядової термінології, побутово-ужиткового начиння і традицій повсякденної життєдіяльності українців, національних традицій святкування важливих родинних подій тощо. Результати самостійної роботи довели, що іноземні юнаки й дівчата після огляду музейних експонатів і бесіди з екскурсоводами краще орієнтувались у пошуковій роботі з інтернет ресурсами, що доводить підвищення рівня їхньої обізнаності з українською лексичною термінологією. Разом з тим було виявлено збільшення обсягу словникового лексичного складу інокомунікантів і підвищення якості запам'ятовування простих лексичних конструкцій.

Відвідування наступної бази позааудиторної роботи іноземних студентів – Херсонського обласного Центру народної творчості практикувалось лише в межах засідань науково-практичного семінару. Слід

підкреслити, що в Центрі працюють висококваліфіковані працівники – клубні працівники, культурологи, майстри декоративно-прикладного мистецтва, методисти, музиканти, режисери, хореографи й інші різножанрові фахівці з народного мистецтва. Їх культурно-просвітницьку діяльність спрямовано на відродження традицій і звичаїв населення півдня України шляхом вивчення й упровадження обрядів, ритуалів, досягнень народних митців у повсякденну життєдіяльність сучасних етнічних груп населення Херсонщини. Проведення традиційно народних свят, а саме: «Великодня», «Івана Купала», «Українського Різдва», фестивалю національних меншин «Таврійська родина» сприяє впровадженню креативних підходів в організацію дозвілля херсонців, це й виставки образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, конкурси художньої самодіяльності, презентації національної кулінарної майстерності, святкування днів міст і сіл, ярмарки й фестивалі народної творчості тощо. Позитивним здобутком працівників Центру народної творчості є створення інформаційного фонду, де представлено сценарні й методичні розробки місцевих освітян за різними напрямками масової культурної діяльності, супровідні матеріали соціокультурної діяльності й творчих проєктів аматорських колективів, а також окремих майстрів народного мистецтва. На базі Центру постійно діють культурно-просвітницькі семінари й творчі лабораторії, у межах яких народні умільці, працівники закладів культури клубного типу й керівники аматорських колективів презентують майстер-класи з інноваційних форм народної творчості (рис. 2.12). З метою ознайомлення жителів Херсонщини з мистецькими надбаннями народних умільців використовується створений на подвір'ї ОЦНТ етно-культурний комплекс «Херсонська Світлиця» [104].

Рис. 2.12. Учасники науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (15 травня 2019 р.), що відбувся на базі Херсонського обласного Центру народної творчості.

Екскурсійні заходи для іноземних студентів на базі Херсонського обласного Центру народної творчості передбачали як відвідування майстер-класів з народних промислів, зокрема гончарства, лозоплетіння, в'язання гачком, розписування воском, так і тематичних виставок української вишиванки, національного одягу, розпису ужиткового посуду й начиння (рис. 2.13, 2.14).

Рис. 2.13. Майстер-клас з розписування воском на базі Херсонського обласного Центру народної творчості в межах науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (15 травня 2019 р.).

Рис. 2.14. Відвідування тематичної виставки з розпису ужиткового посуду й начиння на базі Херсонського обласного Центру народної творчості під час науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (15 травня 2019 р.).

По закінченні екскурсійних заходів пропонувалась самостійна письмова робота юнаків і дівчат із узагальнення складених тематичних лексем. У ході письмової переробки зібраної інформації інокомуніканти оформлювали невелику у 7-10 речень розповідь про українське культурне явище за обраною екскурсійною тематикою. Виконання таких завдань супроводжувалось використанням готових допоміжних конструкцій для об'єднання слів і словосполучень у формі логічної розповіді. Для зручності допоміжні конструкції містили питання, відповіді на які дозволяли студентіві-іноземцю побудувати стислу розповідь про культурне явище.

Зокрема, допоміжна конструкція з теми «Гончарне ремесло» включала серію запитань: «Хто займався гончарним ремеслом в Україні?», «Які гончарні вироби виготовляли майстри?», «З якого матеріалу виготовлялись гончарні вироби?», «Яке обладнання використовували у гончарному ремеслі?», «Якими інструментами користувались майстри?», «Як оздоблювались гончарні вироби?», «Де українці використовували гончарні вироби?». Відповідаючи на поставлені допоміжні запитання, іноземні студенти за допомогою інверсії будували речення в розповідному алгоритмі: «Гончарним ремеслом в Україні займалися ...», «Майстри виготовляли такі гончарні вироби ...», «Гончарні вироби виготовлялись із ...», «У гончарному ремеслі використовували таке обладнання ...», «Майстри користувались такими інструментами ...», «Гончарні вироби оздоблювались за допомогою ...», «Українці використовували гончарні вироби у ...». По закінченні домашньої самостійної роботи на наступному занятті з української мови іноземні студенти усно доповідали про результати виконання навчальних завдань із письмового опрацювання екскурсійного матеріалу за обраною темою. Обробка результатів виконання самостійних завдань виявила підвищення активності та якості формування українськомовного словникового запасу іноземних студентів. Отримана під час екскурсійних заходів соціокультурна інформація сприймалась крізь усвідомлення її цінності для життєдіяльності в місцевому побутовому середовищі [110, 116, 118, 124].

Серед дозвіллевих форм позааудиторної роботи в українській мовній підготовці іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу певною ефективністю позначилось відвідування вистав студентських аматорських колективів. Так, у Херсонському державному університеті з 1998 року під

керівництвом завідувача кафедри культурології Л. І. Лимаренко діє Народний навчальний театр «Студі-Арт». У репертуарі театру представлено класичні й сучасні твори драматургії Лесі Українки «Лісова пісня», С. Васильченка «На першій гулі», В. Соллогуба «Біда від ніжного серця», Л. Корсунського «Клітка», В. Константинова й Б. Рацера «Діоген», Л. Лимаренко «Зоряний політ під новий рік», С. Санько й Л. Лимаренко «Зачароване серце», Р. Рождественського «Балада про зенітниць», Ж.-Б. Мольєра «Пан де Пурсоньяк», «Зоряний хлопчик» за мотивами казок О. Уайльда, О. Олеся «Ніч на полонині», С. Шальтяніса й Л. Яцінявічуса «Казка про Моніку» тощо.

Упродовж багатьох років навчальний театр бере участь у соціокультурних заходах до дня Святого Миколая й Великодня, студентські вистави побачили світ на сценах Академічного музично-драматичного театру ім. М. Куліша, обласного театру ляльок, Херсонського державного університету, Херсонського Таврійського ліцею мистецтв, а також у художньому музеї ім. О. Шовкуненка й школах міста. У постановках навчального театру «Студі-Арт» представлено симбіоз жанрів вітчизняного й світового мистецтв, де вдало поєднуються слово, дія, музика, вокал, хореографія, живопис [59].

Іноземним студентам було рекомендовано самостійний перегляд постановок аматорського колективу, а на заняттях з української мови проводились колективне обговорення і наступний аналіз побаченого на сцені. Серед доступних аспектів колективного обговорення аматорських вистав добре зарекомендували себе життєві колізії, портретні характеристики персонажів, атрибути народного побуту в театральних декораціях, національні обряди й традиції українців у сюжетних лініях

драматичних творів. Зміст аналітичної діяльності інокомунікантів будувався навколо сюжетних ліній театральних постанов і відображення народних традицій, обрядів, культурних артефактів у житті сучасних українців. Наприклад, після перегляду вистави «Як посеред степу вскочив у халепу» режисера-постановника Л. І. Лимаренко (21 березня 2019 р., Херсонський академічний обласний театр ляльок) план бесіди зі студентами-іноземцями під час аудиторного заняття стосувався:

– основних сюжетних ліній твору. Інокомуніканти звернули увагу, що такі життєві події та колізії, як вибір українським хлопцем нареченої, одруження з нею, спільне сімейне життя і протирічні стосунки з батьком хлопця трапляються повсякчас не лише у слов'ян, а й у мусульманських сім'ях;

– виявлення в образах діючих персонажів якостей і вчинків, властивих українцям. Іноземними юнаками й дівчатами було підкреслено у виборі нареченої надання переваги зовнішній красі перед розумом та іншими людськими чеснотами, така зверхність притаманна не лише українським хлопцям, але й переважній більшості чоловіків інших національностей;

– моральних чеснот і духовних цінностей української громади. Студентам-іноземцям особливо сподобалась небайдужість односільчан до долі батька нареченого й моральна підтримка з боку сільської громади;

– представленості в декораціях артефактів української народної культури. Зокрема, у художньо-постановчому оздобленні вистави наявна значна кількість оригінальних рушників південноукраїнського регіону, які символізували побутове хатнє начиння і функціональне втілення обрядових дійств сватання і весілля;

– особливостей костюмованого оснащення постановочного дійства, адже багатство й колорит національного вбрання відображало вікові особливості, соціальні статуси й добробут персонажів вистави.

Активізувати здатність іноземних студентів до спостережливості й об'єктивного аналізу допомогло попереднє ознайомлення їх з основними сюжетними колізіями аматорської постанови, а також акцентування уваги на основних аспектах подальшого обговорення побаченого на сцені під час аудиторного заняття з української мови. Після відвідання вистави та її обговорення нами було виявлено розширення словникового лексичного запасу іноземних юнаків і дівчат, їх здатність до аналізу позитивних і негативних дій персонажів, а також трансляції у реальне життя сучасної молоді.

Таким чином, можна дійти висновків про доцільність двох напрямів використання дозвіллевих форм позааудиторної роботи в українській мовній підготовці іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу. Застосування таких форм під час наукових заходів (науково-практичних конференцій, семінарів, засідань круглих столів) дозволяє доповнити наукову частину соціокультурним змістом у процесі ознайомлення інокомунікантів з культурними особливостями й традиціями життя і побуту українського народу. Дозвіллєві форми як самостійні заходи позааудиторної роботи є важливими в реалізації краєзнавчого та країнознавчого змістових аспектів української мовної підготовки іноземних студентів.

Позитивними педагогічними результатами в українській мовній підготовці іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу позначились такі дозвіллєві форми, як краєзнавчі екскурсії до культурно-туристичних комплексів, відвідування країнознавчих і краєзнавчих

музейних виставок та експозицій, долучення до майстер-класів з виготовлення виробів народних промислів і ремесл, а також українських національних страв, перегляд вистав студентського театру.

Вибір баз для проведення краєзнавчих екскурсій обумовлено наявністю багатого експозиційного матеріалу з народної творчості населення південного регіону України, чисельних артефактів української матеріальної культури й народного побуту.

У позааудиторній роботі іноземних студентів під час екскурсійних заходів організовано самостійний збір краєзнавчої і країнознавчої інформації за допомогою методів наочного спостереження, бесіди з екскурсоводами, відвідування майстер-класів із народних промислів, перегляду постанов аматорських театрів, фіксації зібраних відомостей на електронні носії інформації, колективного обговорення і аналізу побаченого екскурсійного матеріалу.

У закріпленні краєзнавчого й країнознавчого матеріалу важливою є самостійна робота іноземних студентів із виконання післяекскурсійних завдань. Ці завдання передбачали складання протоколів спостережень, обробку лексичних тематичних макетів і узагальнення складених тематичних лексем у формі індивідуальних словників. Тематика аналітичної діяльності іноземних студентів обмежувалась відображенням в екскурсійних матеріалах народних традицій, обрядів, культурних артефактів із життя сучасних українців.

Висновки до другого розділу

Упровадження організаційно-методичного забезпечення соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів у Херсонському державному університеті дозволяє дійти певних висновків.

Важливу роль у реалізації соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів відіграє використання краєзнавчих і країнознавчих текстів у процесі аудиторної і позааудиторної роботи. Адже спеціально дібрані українські драматичні й поетичні твори, а також самотні зразки усної народної творчості створюють підґрунтя для опанування основ фонетичної системи української мови, ознайомлюють з історією і традиціями української держави, розкривають духовний світ українців, формують здатність вільно користуватися мовними формами в певному соціокультурному контексті. У доборі краєзнавчого та країнознавчого матеріалу слід зацентувати увагу на професійній спрямованості текстів, що забезпечує ефективне засвоєння фахової термінології на заняттях з української мови.

Цьому сприяють також спеціально розроблені вправи з фонетичними й лексичними структурами краєзнавчих і країнознавчих текстів. Це вправи з читання художніх текстів, відтворення та аналізу звукової форми окремих слів, переказу текстів із використанням художніх засобів мовлення. У ході виконання таких завдань доцільною виявилась тьюторська допомога з метою мовного посередництва в практичній роботі на заняттях.

У процесі української мовної підготовки на засадах соціокультурного підходу позитивними результатами позначилось

залучення іноземних студентів до наукової роботи. Добір соціокультурної тематики студентських наукових досліджень стосувався сучасних теоретичних положень, підходів і концепцій у розробках культурологічного напрямку, системи професійної термінології і досвіду професійної праці за обраним фахом, професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти України. Пропоновані іноземним студентам письмові й усні завдання з науковими текстами соціокультурної тематики передбачали поступовий аналіз об'єкту, предмету, мети, завдань, змісту, методів і висновків описаних досліджень.

Запроваджені в Херсонському державному університеті систематичні наукові заходи, а саме: всеукраїнські науково-практичні конференції і семінари, а також засідання круглих столів сприяли презентації найкращих результатів студентських досліджень із соціокультурним змістом. Багаторічний досвід організації і проведення цих наукових заходів довів доцільність чотирьох етапів їх реалізації: вступної частини, наукових доповідей і виступів, ознайомлення з українськими культурними традиціями, презентації культурних особливостей життєдіяльності іноземців, заключної частини.

Окрім наукових форм позааудиторної роботи в українській мовній підготовці іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу ефективним виявилось доповнення їх різноманітними дозвіллевими заходами, а саме: краєзнавчими екскурсіями до культурно-туристичних комплексів, відвідуванням країнознавчих і краєзнавчих музейних виставок і експозицій, долученням до майстер-класів із виготовлення виробів народних промислів і ремесл, а також українських національних страв, переглядом вистав студентського театру. Вибір баз для дозвіллевих заходів

здійснювався з урахуванням наявності експозиційного матеріалу з народної творчості населення України, чисельних артефактів української матеріальної культури й народного побуту. Під час дозвіллевих заходів з іноземними студентами доступними в пізнавальному аспекті виявились методи наочного спостереження, бесіди з екскурсоводами, відвідування майстер-класів з народних промислів, перегляд вистав аматорських театрів, фіксація зібраних відомостей на електронні носії інформації, колективне обговорення та аналіз побаченого екскурсійного матеріалу. Самостійну роботу іноземних студентів з виконання післяекскурсійних завдань було спрямовано на закріплення краєзнавчого й країнознавчого матеріалу. Завдання вимагали складання протоколів спостережень, обробку лексичних тематичних макетів і узагальнення складених тематичних лексем у формі індивідуальних словників.

Ефективність запропонованого організаційно-методичного забезпечення соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів у Херсонському державному університеті доведено підвищенням якості аудиторної роботи на заняттях, активністю юнаків і дівчат у проведенні та презентації наукових досліджень, а також під час дозвіллевих заходів, результативністю виконання самостійних завдань у позааудиторний час.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дослідження педагогічних передумов реалізації соціокультурного підходу в українській мовній підготовці іноземних студентів довело важливість з'ясування як теоретичних засад, так і узагальнення практичного досвіду вказаної підготовки у вітчизняних закладах вищої освіти.

У теоріях педагогічної науки підхід до навчання української мови розглядається з позицій складності й багатовимірності його трактування та обумовлює стратегію і тактику цього процесу. У стратегічному напрямі відображено загальну концептуальну позицію обраного підходу в системі цілей, завдань і принципів навчання мови. Тактика реалізації будь-якого стратегічного напрямку розкриває основні компоненти системи навчання (зміст, технології, форми, методи й засоби досягнення поставлених завдань).

Одним з основоположних підходів у мовній підготовці іноземних студентів обґрунтовано соціокультурний підхід, що базується на використанні лексико-граматичного матеріалу українознавчої спрямованості й ознайомленні іноземних студентів з історією, культурою, звичаями й традиціями українського народу, зразками української літератури й народної творчості. Метою реалізації соціокультурного підходу в українській мовній підготовці іноземних студентів визначено набуття соціокультурної компетентності шляхом формування соціально значущих цінностей адекватного функціонування в сучасній українській культурі й успішної взаємодії з її представниками.

Основні принципи української мовної підготовки іноземних студентів на засадах соціокультурного підходу вимагають реалізації українознавчого аспекту в процесі засвоєння культурних цінностей

українського народу, урахування етноспецифічних особливостей інокомунікантів, долучення їх до українських національно-культурних традицій і звичаїв, поєднання аудиторної і позааудиторної культурно-дозвілєвої роботи, забезпечення взаємодії і взаєморозуміння як між викладачами й іноземними студентами, так і між представниками різних культур у студентському середовищі.

Аналіз практичного досвіду української мовної підготовки іноземних студентів дозволяє дійти висновку про певну реалізацію соціокультурного підходу майже всіма вітчизняними вишами. Такий досвід засвідчує активне використання спеціально дібраних текстів соціокультурної спрямованості під час навчальних занять з української мови як іноземної. Разом з тим у таких текстах недостатньо відображено краєзнавчу інформацію щодо соціокультурних досягнень місцевих і вишівських учених, педагогів, мистецтвознавців, спортсменів. У позааудиторній роботі з іноземними студентами знайшли відображення соціокультурні заходи із залучення інокомунікантів до організації і проведення народно-фольклорних українських свят, фестивалів, конкурсів, екскурсій, відвідування музеїв, виставок, театрів з метою ознайомлення з культурним життям сучасних українців. Набуло поширення долучення іноземних студентів до наукових досліджень актуальних проблем в обраній професійній сфері. У тематиці студентських досліджень переважають наукові проблеми обраного фаху професійної діяльності, проте вкрай мала представленість тем соціокультурної спрямованості. Необхідно підкреслити, що мовна підготовча й презентаційна робота інокомунікантів сприяє результативності їх науково-дослідницької діяльності.

Досвід української мовної підготовки іноземних студентів

Херсонського державного університету довів важливість створення й упровадження організаційно-методичного забезпечення соціокультурного підходу в освітній процес. Важливу роль у такому забезпеченні відіграють методики добору й використання краєзнавчих і країнознавчих текстів. Спеціально дібрані українські драматичні й поетичні твори, а також самобутні зразки усної народної творчості сприяють опануванню інокомунікантами основами фонетичної системи української мови, дозволяють ознайомитись із історією і традиціями української держави, пізнати духовні цінності українців, формують здатність вільно послуговуватись мовними формами в соціокультурному середовищі. Ефективне засвоєння фахової термінології на заняттях з української мови забезпечується професійно-фаховим спрямуванням дібраного краєзнавчого та країнознавчого матеріалу. Спеціально розроблені вправи з читання художніх текстів, відтворення та аналізу звукової форми окремих слів, переказу текстів з використанням художніх засобів мовлення закріплюють навички роботи з фонетичними й лексичними мовними структурами. Успішному виконанню завдань сприяє організація серед інокомунікантів тьюторської допомоги з метою мовного посередництва в їхній практичній роботі.

Позитивних результатів долучення іноземних студентів до наукової роботи у процесі української мовної підготовки було досягнуто шляхом ретельного добору соціокультурної тематики студентських наукових досліджень. У такій тематиці знайшли відображення сучасні теоретичні положення, підходи й концепції культурологічного напрямку наукових розробок, система професійної термінології і досвід професійної праці за обраним фахом, а також проблеми професійної підготовки фахівців у

зкладах вищої освіти України. Навчальна робота з науковими текстами соціокультурної тематики передбачала поступовий аналіз об'єкту, предмету, мети, завдань, змісту, методів і висновків описаних досліджень.

Запровадження в Херсонському державному університеті систематичних наукових заходів за участю іноземних студентів (всеукраїнські науково-практичних конференцій і семінарів, засідань круглих столів) сприяло презентації найкращих результатів студентських досліджень із соціокультурним змістом. Поетапна реалізація цих наукових заходів передбачала їх підготовку у вступній частині, наукові доповіді й виступи, ознайомлення з українськими культурними традиціями, презентацію культурних особливостей життєдіяльності іноземців, підбиття підсумків студентами в заключній частині.

Ефективним виявилось доповнення наукових заходів дозвіллевими формами позааудиторної роботи з іноземними студентами. Серед таких форм знайшли упровадження краєзнавчі екскурсії до культурно-туристичних комплексів, відвідування країнознавчих і краєзнавчих музейних виставок і експозицій, долучення до майстер-класів із виготовлення виробів народних промислів і ремесл, а також українських національних страв, перегляд вистав студентського театру. У виборі баз для дозвіллевих заходів перевага надавалась наявності цікавого експозиційного матеріалу з народної творчості населення України й чисельних артефактів української матеріальної культури та народного побуту. У процесі дозвіллевої діяльності позитивно зарекомендували себе доступні для пізнавальних модливостей іноземних студентів методи наочного спостереження, бесіди з екскурсоводами, відвідування майстер-класів з народних промислів, перегляд вистав аматорських театрів, фіксація зібраних

відомостей на електронні носії інформації, колективне обговорення та аналіз побаченого екскурсійного матеріалу. Самостійне виконання інокомунікантами післяекскурсійних завдань стосувалось складання протоколів спостережень, обробки лексичних тематичних макетів і узагальнення складених тематичних лексем у формі індивідуальних словників, що забезпечило належний рівень закріплення краєзнавчого й країнознавчого матеріалу.

Практична реалізація запропонованого організаційно-методичного забезпечення соціокультурного підходу до української мовної підготовки іноземних студентів у Херсонському державному університеті виявила покращення якості пізнавальної діяльності іноземних студентів під час аудиторних занять і самостійної роботи в позааудиторний час, підвищення їх активності в підготовці та проведенні наукових і дозвіллевих заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання сучасної науки і права: програма VII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів (м. Суми, 15 квіт. 2016 р.). Суми: Харківський національний університет внутрішніх справ, Сумська філія, 2016. 24 с.
2. Андрющенко Б. Н., Асоян Л. В. О некоторых педагогических аспектах работы в иностранной аудитории. *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис*. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». 2009. Т. II (14). С. 274-276.
3. Антонів О. В, Паучок Л. М. Українська мова для іноземців. Модульний курс: навч. посіб. Київ: Фірма «Інкос», 2012. 270 с.
4. Ат-Тантауи А. Общее представление об Исламе / перев. с арабского Абдуль-Уаххаб Мадуар. Киев: Ансар Фаундейшн, 2004. 240 с.
5. Бакало О. М. Педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний авіаційний університет. Київ, 2017. 22 с.
6. Бакум З. П. Українська мова як іноземна: лінгводидактичні проблеми. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*: зб. наук. праць. Вип. 5. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2010. С. 226-232.
7. Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси: монографія. Київ: Вид. центр «Академія», 2009. 190 с.
8. Бедько І. В. Питання культури мови в практиці викладання української мови як іноземної. *Мова в професійному вимірі: комунікативно-*

культурний аспект: матеріали міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Харків, 19 жовт. 2017 р.). Харків: НУЦЗУ, 2017. С. 46-47. URL: http://nuczu.edu.ua/img/articles/1794/mova_prof_2017.pdf (дата звернення: 20.02.2019).

9. Білик О., Борисова А., Ульянова Т. Етнографічні навчальні відеофільми як засіб соціокультурної адаптації іноземних студентів. *Актуальні питання організації навчання іноземних студентів у європейському освітньому просторі*: матеріали міжнарод. наук.-метод. конф. (м. Тернопіль, 13-16 трав. 2014 р.). Тернопіль: ТНТУ, 2014. С. 171-174. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/8451> (дата звернення: 09.05.2018).

10. Білик О. М. Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2018. 44 с.

11. Богиня Л. В. Деякі аспекти соціально-культурної адаптації іноземних студентів у процесі вивчення української мови. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*: зб. наук. праць. Львів, 2008. Вип. 3. С. 111-116. URL: http://old.philology.lnu.edu.ua/teoria_praktyka_ukr_mova/vyp_03_2008/19.%20Bogynya.pdf (дата звернення: 20.05.2018).

12. Вальченко І. В., Прилуцька Я. М. Ласкаво просимо!: навч. посіб. з української мови для іноземних студентів: у 2-х ч. Харків: ХНАМГ, 2011. Ч. 1. 386 с. Ч. 2. 305 с.

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь: Перун, 2004. 1440 с.

14. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва: Индрик, 2005. 1038 с.
15. Видатні постаті української культури XIX-XX ст.: програма студ. наук. конф. (м. Херсон, 18 трав. 2017 р.). Херсон: ХДУ, 2017. 8 с. URL: <http://www.kspu.edu/About/GeneralChair/ChairPhilosophy/Conferences.aspx> (дата звернення: 03.08.2019).
16. Вихрущ-Олексюк О. А. Особистісні детермінанти інтеграції в полікультурне середовище: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.05 / ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2016. 247 с.
17. Вовк П. С., Радченко В. В., Крик Т. М. Українська мова для іноземних студентів: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2007. 215 с.
18. Гелецька А. І. Соціально-культурна адаптація іноземних студентів у процесі вивчення української мови. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2015. № 1. С. 59-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apcnim_2015_1_11 (дата звернення 20.05.2018).
19. Голобородько Я. Ю. Духовні пріоритети Миколи Чернявського. *Голобородько Я.Ю. Хронологія слова: письменники українського півдня*: навч. посіб. Херсон: Олді-Плюс, 2001. С. 27-57.
20. Голод Н. Мова як засіб інтеграції іноземних студентів в українське культурне середовище. *Сучасна українська нація: мова, історія, культура*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнародною участю з нагоди 15-річчя кафедри українознавства (Львів, 16 берез. 2016 р.). Львів: Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2016. С. 177-178. URL: http://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_ukrlang/04.Наукова_та_мі

[жнародна діяльність/zbirnyk_suchasna_ukr_natsiya.pdf](#) (дата звернення 18.05.2018).

21. Голуб Н. Підходи до навчання української мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 3. С. 2-10.

22. Голуб Н. Б. Концептуальні засади сучасної методики навчання української мови в загальноосвітній школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 107-118.

23. Демьянова В. Г., Моргунова Н. С. Практична реалізація форм та засобів соціокультурної адаптації туркменських студентів до умов навчання в Україні. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки*. Київ, 2013. Вип. 115. С. 39-46.

24. Джумаев А. Ислам и музыка. *Музыкальная академия*. 1992. № 3. С. 24- 36.

25. Джура М. Вивчаємо українську мову!: навч. посіб. Львів: ЛА «Піраміда», 2007. 219 с. URL: <http://krok.miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/07/LetslearnUkrainian1.pdf> (дата звернення: 31.05.2018).

26. Дирда І. А. Принципи навчання української мови як іноземної: теоретичні проблеми. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. Вип. 46. С. 146-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2015_46_29 (дата звернення: 31.05.2018).

27. Довгодько Т. Адаптація іноземних студентів до освітнього середовища України. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 2. С. 114-120. URL: <http://ena.lp.edu.ua> (дата звернення: 20.05.2018).

28. Дробот О. Країнознавчий аспект у викладанні української мови у

вищих навчальних закладах України. *Сучасна українська нація: мова, історія, культура*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнародною участю з нагоди

15-річчя кафедри українознавства (м. Львів, 16 берез. 2016 р.). Львів: Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2016. С. 179-180. URL: http://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_ukrlang/04.Наукова_та_міжнародна_діяльність/zbirnyk_suchasna_ukr_natsiya.pdf (дата звернення: 01.03.2019).

29. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки національної культури. *Мовознавство*. 2007. №4-5. С. 3-12.

30. Збірник текстів та вправ з української мови для іноземних студентів усіх спеціальностей (I-II курс): метод. реком. для практик. занять та самот. роботи студ. іноземців усіх фак-ів з дисцип. «Українська мова як іноземна» / укл.: М. В. Арделян; Харківський держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків: ХДУХТ, 2015. 74 с. URL: <http://elib.hduht.edu.ua/jspui/handle/123456789/166> (дата звернення: 31.05.2018).

31. Зелені хутори Таврії: офіційний сайт. URL: http://hutora.com.ua/ua/o_nas (дата звернення: 25.07.2019).

32. Зозуля І. Є. Особливості позанавчальної роботи з іноземними студентами ВНТУ. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 39. С. 84-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2013_39_20 (дата звернення: 16.05.2018).

33. Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю: Наказ МОН України від 02.10.

2014 р. №1124 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1341-14> (дата звернення: 12.01.2017) (дата звернення: 04.04.2016).

34. Имамутдинова З. Музыка и культовые формы ислама. *Советская музыка*. 1991. № 11. С. 37-41.

35. Калашник В. С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних антонімів української мови. 3-є вид., допов. Київ: Довіра, 2006. 349 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B4gL7dSktTPlVzB4ZFBTdvRrTHe/view> (дата звернення: 04.05.2018).

36. Калашнік Н. В. Особливості освітньо-виховної роботи з іноземними студентами у вищих медичних навчальних закладах України. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія Педагогічні науки*. 2016. Вип. 1. С. 60-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2016_1_12 (дата звернення: 04.05.2018).

37. Караман С. О. Сучасні підходи до лінгводидактичної підготовки вчителя-словесника. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2010. Вип.29. С. 186-192.

38. Климова К. Міжнародні лінгводидактичні контакти – запорука успішного розвитку сучасних технологій викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*: зб. наук. праць. 2008. Вип. 3. С. 27-34.

39. Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів / за ред. В. О. Винника. Київ: Радянська школа, 1988. 200 с.

40. Кононенко В. І. Мова у контексті культури: монографія. Івано-Франківськ; Київ : Плай, 2008. 390 с.

41. Коротун О. Лінгводидактичне середовище як фактор ефективного

засвоєння української мови іноземними студентами. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2014. № 9. Ч. 2. С. 306-313.

42. Костюк С. С. Навчання студентів-іноземців української мови на компетентнісній основі. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. Вип.16. С. 465-472. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/download/136/126> (дата звернення: 31.05.2018).

43. Кочан І. Становлення і розвиток методики викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*: зб. наук. праць. Львів, 2012. Вип. 7. С. 17-24. URL: file:///C:/Users/ПК/Downloads/Timvum_2012_7_5.pdf (дата звернення: 28.05.2018).

44. Кудлай О., Семенюк Л. Удосконалення вміння міжкультурної комунікації в практиці викладання української мови як іноземної. *Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні* : матеріали тез доповідей IV міжнар. наук.-метод. конф., (м. Тернопіль, 2-4 трав. 2018 р.). Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2018. С. 123-126.

45. Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості: програма II виїзного регіон. наук.-практ. семінару (м. Херсон – Зелені хутори Таврії, 30 верес. 2016 р.). Херсон: ХДУ, 2016. 15 с.

46. Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості: програма IV регіон. наук.-практ. семінару (м. Херсон, 15 трав. 2019 р.). Херсон: ХДУ, 2019. 19 с.

47. Лисенко Н. О., Кривко Р. М., Світлична Є. І., Цапко Т. П. Українська

мова для іноземних студентів: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 240 с.

48. Лугова Т. В. Соціокультурна адаптація іноземних студентів до навчання у ВНЗ України (досвід Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 144. С. 76-81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_144_20 (дата звернення: 20.05.2018).

49. Луценко В. І. Українська мова для іноземних студентів: навч. посіб. у 4-х т. Т. 1. Дніпро: НГУ, 2017. 84 с.

50. Малихіна Ю. О. Знайомство з українською культурою як чинник готовності студентів-іноземців до міжкультурної комунікації. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: Тези XXI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1-2 черв. 2017 р.)*. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 70-72.

51. Мандрівка Україною: навч. посіб. з української мови як іноземної (рівень В 2) / І. Ключковська та ін.; Нац.ун-т «Львівська політехніка». Львів: Дон Боско, 2012. 152 с. URL: <http://krok.miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/07/Mandrivka-zmist1.pdf> (дата звернення: 31.05.2018).

52. Матулевська Н. П., Матулевська Т. В., Шатілова О. С. Навчальний посібник з українознавства (для початківців і студентів-іноземців II, III курсів). Донецьк: ДонНТУ, 2013. 134 с.

53. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2003. 311 с.

54. Мелкумова Т. В. Робота з текстом соціально-культурної тематики на заняттях з української мови як іноземної. *Філологічні студії*: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: зб. наук. праць. Вип. 13. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2015. С. 446-450. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2015_13_65 (дата звернення: 31.05.2018).
55. Мізюк В. М. Адаптація іноземних студентів до освітнього середовища Івано-Франківського національного медичного університету. *Галицький лікарський вісник*. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет», 2014. Т. 21. № 1. С. 82-84. URL: http://medlib.dp.gov.ua/jirbis2/images/fond_publications/galitskij-likarskij-visnik/galitskij-likarskij-visnik_2014_1.pdf (дата звернення: 20.05.2018).
56. Мовна підготовка як невід’ємна складова навчання іноземних студентів / О. В. Ковтуненко та ін.; ДЗ «Дніпропетр. мед. академія МОЗ України». *Актуальні проблеми навчання іноземних студентів*: матеріали 18 міжвуз. наук.-прак. конф. Дніпропетровськ, 2016. Вип. 1. С. 135-141.
57. Моргунова Н. С. Шляхи включення іноземних студентів до іншомовного професійно-культурного середовища ВНЗ України. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2017. Вип. 58. С. 282-290. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2017_58_31 (дата звернення: 04.05.2018).
58. Назаревич Л. Т., Гавдида Н. І. Українська мова для іноземців: практикум. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2017. 188 с.
59. Народний навчальний театр «Студі-Арт»: офіційний сайт Херсонського державного університету. URL:

<http://www.kspu.edu/About/Faculty/FCultureArts/ChairCultural/FolkStudiaArt.aspx> (дата звернення: 24.08.2019).

60. Наукова діяльність Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою. URL: <http://lp.edu.ua/miok/naukova-diyalnist-instytutova> (дата звернення: 31.05.2018).

61. Немець К. А., Вірченко П. А., Ключко Л. В. Актуальні питання адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України (із досвіду роботи кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства). *Проблеми сучасної освіти*: зб. наук.-метод. праць. Вип. 7. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 97-102. URL: <file:///C:/Users/ПК/Downloads/8931-Текст%20статті-17760-1-10-20170727.pdf> (дата звернення: 31.05.2018).

62. Омельчук С. Дослідницький підхід до навчання мови: лінгводидактичний словник-довідник: навчальний посібник. Київ: [б.в.], 2015. 56 с. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/854/1/Словник%20Омельчук.pdf>

63. Омельчук С. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика: монографія. Київ: Генеза, 2014. 368 с.

64. Палінська О., Качала О. Автостопом по Україні. Українська мова як іноземна. Аудіокнига з вправами. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 128 с. URL: <http://krok.miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/07/Avtostop-zmist1.pdf> (дата звернення: 31.05.2018).

65. Палінська О., Туркевич О. КРОК 1. Українська мова як іноземна (рівень А1-А2). Книга для студента. 2-ге вид., виправлене і доповнене / За

заг. ред. І. Ключковської. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 104 с.: кольор. іл. + CD. (March 5, 2011 by Baz Jarockyj) URL: <http://www.ozeukes.com/education/krok-1/> (дата звернення: 31.05.2018).

66. Пальчикова О. О. Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет». Кривий Ріг, 2016. 255 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/14191/1/дисертація_Пальчикова.pdf (дата звернення: 31.05.2018).

67. Пентилюк М. І. Розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні. *Вісник Львівського університету*. 2010. Вип. 50. С. 123-130.

68. Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і навчальних закладах: Наказ МОН України від 01.08.2001 р. № 563. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0969-01> (дата звернення: 12.01.2017).

69. Порох Д. О. Соціокультурна адаптація як складник адаптації іноземних студентів до навчання у вищому закладі освіти. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2010. № 3. С. 47-53.

70. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 04 квітня 2006 року № 260: Наказ МОН України від 18.08.2016 р. №997. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/52124/ (дата звернення: 25.04.2016).

71. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. №156-VII. *Відомості Верховної Ради України*, 2014. № 37-38. URL:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. 199с (дата звернення: 04.03.2016).

72. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2017. № 38-39. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. С.5 (дата звернення: 25.10.2017).

73. Про поліпшення туристсько-краєзнавчої роботи у навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України: Наказ МОН України від 06.04.2006 р. №286. URL: <http://ukrjuntur.org.ua/normativno-pravova-baza/nakazi-listi-mnsterstva-osvti-nauki-molod-ta-sportu-ukrani> (дата звернення: 12.01.2017).

74. Промська А. С. Особливості вивчення української мови як іноземної на матеріалі творів художньої літератури. *Мова в професійному вимірі: комунікативно-культурний аспект*: матеріали міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Харків, 19 жовт. 2017 р.), Харків: НУЦЗУ, 2017. С. 91-93. URL: http://nuczu.edu.ua/img/articles/1794/mova_prof_2017.pdf (дата звернення: 28.05.2018).

75. Процик І. Художні твори як навчальні тексти для читання на заняттях із чужоземцями та система вправ для навчання читання як виду мовленнєвої діяльності (на матеріалі новели «Дитинство» з роману Юрія Яновського «Вершники»). *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*: зб. наук. праць. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. Вип. 5. С. 61-69.

76. Рибаченко Л. І. Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946-2000 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2001. 20 с.

77. Рокіцький О. М. Іван Пулюй у світовій науці й культурі: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.07 / Тернопільський держ. технічний ун-т ім. Івана Пулюя. Київ, 2002. 16 с.
78. Роль іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у сучасному освітньо-професійному середовищі: програма Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих учених (м. Херсон, 17-18 трав. 2016 р.). Херсон: ХДУ, 2016. 16 с.
79. Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості: програма всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 11 трав. 2017 р.). Херсон: ХДУ, 2017. 41 с.
80. Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості: програма II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 22 берез. 2018 р.). Херсон: ХДУ, 2018. 28 с.
81. Садіба «Чайка»: офіційний сайт. URL: http://www.chayka.kherson.ua/ua/pro_nas (дата звернення 26.07.2019).
82. Скарбничка прислів'їв та приказок / уклад. В. В. Борзова. Харків: Юнісофт, 2015. 256 с.: іл.
83. Слесик К. М. Формування гуманітарної культури у іноземних студентів на основі гуманітарно-аксіологічного концептуального підходу до освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. Харків: НТУ «ХПІ», 2018. № 1. С. 92-102. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/35732/1/TIPUSS_2018_1_Slesyk_Formuvannia.pdf (дата звернення: 31.05.2018).
84. Словник фразеологізмів української мови / В. М. Білоноженко та ін.;

Ін-т української мови НАН України; відп. ред. В. О. Винник. Київ: Наукова думка, 2003. 788 с.

85. Сокіл Б. До питання відбору навчального матеріалу для студентів-чужоземців на основному етапі навчання. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*: зб. наук. праць. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. Вип. 4. С. 145-148.

86. Стандарт з української мови як іноземної / Укл. Н. С. Ніколаєва, Н. О. Бондарєва, А. А. Дем'янюк, М. В. Шевченко, В. В. Овдіюк, М. Ю. Якубовська: Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.06.2014 № 750: Початковий рівень (A1). 21 с. Базовий рівень (A2). 27 с. Перший середній рівень (B1). 31 с. Другий середній рівень (B2). 40 с. Професійний рівень (C1). 41 с. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/> (дата звернення: 01.02.2016).

87. Стец В. А., Стец І. І., Костючек М. Ю. Основи ораторського мистецтва: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 1998. 60 с.

88. Стечак Г. Соціально-культурний аспект викладання української мови для іноземних студентів. *Сучасна українська нація: мова, історія, культура*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнародною участю з нагоди 15-річчя кафедри українознавства (м. Львів, 16 берез. 2016 р.). Львів: Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2016. С. 184-185. URL: http://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_ukrlang/04.Наукова_та_міжнародна_діяльність/zbirnyk_suchasna_ukr_natsiya.pdf (дата звернення: 01.03.2019).

89. Строганова Г. М. Концептуальні підходи до засвоєння української мови іноземними студентами. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*: зб. наук. праць. 2008. Вип. 3. С. 173-179. URL:

http://old.philology.lnu.edu.ua/teoria_praktyka_ukr_mova/vyp_03_2008/29.%20Stroganova.pdf (дата звернення: 09.05.2018).

90. Трансформація картини світу у процесі психологічного супроводу міжкультурної адаптації студентів-іноземців у країні навчання: монографія / автор. колектив: А.О. Борисова, А.М. Большакова, О.М. Білик, А.О. Колесник, В.О. Архипова, О.О. Мануєнкова, О.М. Муравйова, Л.А. Подворна. Харків: ЛІДЕР, 2017. 178 с.

91. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.

92. Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу: програма круглого столу (м. Херсон, 15 трав. 2014 р.). Херсон: ХДУ, 2014. 6 с.

93. Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу: програма круглого столу (м. Херсон, 16 трав. 2015 р.). Херсон: ХДУ, 2015. 6 с.

94. Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу: програма V загальноуніверситетського круглого столу (м. Херсон – м. Гола Пристань, 28 квіт. 2017 р.). Херсон: ХДУ, 2017. 14 с.

95. Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу і Сходу: програма VI регіон. круглого столу з міжнародною участю (м. Херсон, 21 верес. 2017 р.). Херсон: ХДУ, 2017. 18 с.

96. Українка Леся. Твори: в 2 т. Т. 2: Драматичні твори / упоряд. і приміт. Н. О. Вишневської; ред. тому І. О. Дзевєрін. Київ: Наук. думка, 1986-1987. 728 с.

97. Українська мова: навчальні матеріали для студентів-іноземців 1-го курсу / Укладач О. П. Коньок. Суми: Вид-во СумДУ, 2009. 103 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/950/1/Konjok.doc> (дата

звернення: 17.02.2013).

98. Українська мова. Практичний курс для іноземців: Посібник для слухачів підготовчих відділень і факультетів / Х. Ш. Бахтіярова та ін.; Центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України; відп. ред. Г. О. Золотухін. Тернопіль: Укрмедкнига, 1999.

99. Українська музика: музична енциклопедія. URL: http://enc-dic.com/enc_music/Ukrainskaja-Muzyka-7331.html (дата звернення: 01.03.2019).

100. Учїться висловлюватися / П. І. Білоусенко та ін. Київ: Рад. школа, 1990. 126 с.

101. Ушакова Н. І., Дубічинський В. В., Тростинська О. М. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*: зб. наук. пр. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2011. Вип. 19. С. 136-146. URL: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vestnik/1.php?aut=%D0> (дата звернення: 04.05.2018).

102. Ушакова Н. І., Тростинська О. М. Соціально-культурний аспект навчальної програми з української мови для іноземних студентів. *Мова і культура*. Т. VII. Вип. 11. Київ: Видавн. дїм Дмитра Бураго, 2009. С. 268-275.

103. Фїлат Т. В., Сербїненко Л. М., Сидора М. Ю., Запорожець О. С. Особливості національного характеру як визначальний чинник у методицї навчання мови. *Методологїя та практика лїнгвїстичної пїдготовки іноземних студентїв*: збїрник матерїалїв всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 квітня 2017 р.). Харків: ХНМУ, 2017. С. 299-304. URL:

<http://uapryal.com.ua/wp-content/uploads/2017/05/sbornik-2017.pdf> (дата звернення: 04.05.2018).

104. Херсонський обласний Центр народної творчості: офіційний сайт. URL: <https://ocnt.pro.kherson.ua/page/pro-centr.html> (дата звернення: 26.07.2019).

105. Херсонський художній музей імені Олексія Шовкуненка: матеріал з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Херсонський_художній_музей_імені_Олексія_Шовкуненка (дата звернення: 25.07.2019).

106. Ху Жунсі. Соціокультурні особливості адаптації китайських студентів до навчання в університетах України. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія Педагогіка і психологія*. 2013. №1(5). С. 36-41.

107. Чабан Н. И. Организация поисково-аналитической работы студентов на занятиях по дисциплине «Украинский язык (профессиональной направленности)». *Актуальные вопросы профессионально-личностного развития студента как компетентно*: сб. материалов междун. науч.-практ. конф., посвящ. году Студента в ПГУ им. Т. Г. Шевченко (г. Тирасполь, 28 февр. 2017 г.). Тирасполь: Изд-во Приднестр. ун-та, 2017. С. 72-77.

108. Чабан Н. І. Активізація пізнавальної діяльності іноземних студентів в українській мовній підготовці. *Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів*: тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 6-7 жовт. 2016 р.). Харків: ХНАДУ, 2016. С. 385-388.

109. Чабан Н. І. Вивчення поетичної спадщини Миколи Чернявського у процесі викладання української мови іноземним студентам. *Духовна*

культура української молоді: реальний стан та перспективи розвитку: зб. матеріалів регіон. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 10-11 черв. 2015 р.). Херсон: ХДУ, 2015. С. 36-43.

110. Чабан Н. І. Досвід організації практичної роботи з української мови для іноземних студентів. *Філологічні студії: Науковий вісник ДВНЗ «Криворізький національний університет»*: зб. наук. праць / ред. кол.: Ж. В. Колоїз, П. І. Білоусенко, А. З. Брацкі та ін.; відп. ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг, 2017. № 16. С. 487-496.

111. Чабан Н. І. Духовно-культурні засади української мовної підготовки іноземних студентів. *Духовна культура в сучасній Україні: філософські та психолого-педагогічні виміри*: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 27 жовт. 2016 р.) / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон: ХДУ, 2016. С. 115-122. URL:

<http://www.kspu.edu/About/GeneralChair/ChairPhilosophy/Publications.aspx>

(дата звернення: 31.05.2018).

112. Чабан Н. І. Методика роботи іноземних студентів з науковими фаховими текстами у процесі українськомовної підготовки. *Лінгвістика наукового тексту: теорія і практика*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 17-18 берез. 2016 р.) / за заг. ред. В. І. Грицини. Херсон: ХДУ, 2016. С. 126-131. URL:

<http://www.kspu.edu/PublisherReader.aspx?newsId=5850> (дата звернення:

01.06.2016).

113. Чабан Н. І. Методичні особливості викладання української мови як іноземної. *Роль іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у сучасному освітньо-професійному середовищі*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих учених

(м. Херсон, 17-18 трав. 2016 р.) / за заг. ред. В. І. Грицини, Т. В. Мунтян.
Херсон: ХДУ, 2016. С. 115-122. URL:
<http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/2927/1/7.pdf> (дата звернення:
21.09.2016).

114. Чабан Н. І. Навчально-методичний посібник з риторики Херсон:
ХЮІ ХНУВС, 2007. 101 с.

115. Чабан Н. І. Нормативно-правове забезпечення українськомовної
підготовки іноземних студентів. *Актуальні проблеми правової науки і
державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*: матеріали
ХІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 18-19 трав. 2018 р.). Суми:
Видавничий дім «Ельдорадо», 2018. С. 127-129.

116. Чабан Н. І. Організація екскурсій з вивчення української мови
іноземними студентами. *Актуальные научные исследования в современном
мире*: сб. научных трудов. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 3(23), ч. 1.
С. 84-89.

117. Чабан Н. І. Перспективи дослідження проблеми формування мовної
компетентності в майбутніх фахівців-нефілологів. *Роль мови в
інтелектуальному формуванні особистості*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-
практ. конф. (Херсон, 22 берез. 2018 р.) / за заг. ред. Н. І. Чабан,
А. В. Воробйової. Херсон, 2018. С. 103-113. URL:
<http://www.kspu.edu/About/GeneralChair/ChairLinguisticEdu.aspx> (дата
звернення: 31.05.2018).

118. Чабан Н. І. Практикум з української мови (для іноземних студентів)
для економічних спеціальностей. Ч. 1. Херсон: Айлант, 2013. 57 с.

119. Чабан Н. І. Роль музичного супроводу в українській мовній

підготовці іноземних студентів. *Актуальні проблеми музичної освіти: історія, сьогодення і майбутнє*: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Херсон, 27 трав. 2017 р.) / за ред.: А. В. Козир, К. О. Щедролоосевої, І. М. Марцинковської, Н. А. Старюченко. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2017. С. 74-77.

120. Чабан Н. І. Роль тьюторства в українській мовній підготовці іноземних студентів. *Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу й Сходу*: матеріали VI регіон. круглого столу з міжнародною участю. (м. Херсон, 21 верес. 2017 р.) / за заг. ред. Н. І. Чабан. Херсон: ХДУ, 2017. С. 80-92. URL: <https://drive.google.com/file/d/14oSmmYlrf9LP-IYxGQYI0EVc5-hUe001/view?amp;ts=5a246d27> (дата звернення: 31.05.2018).

121. Чабан Н. І. Стан і перспективи української мовної підготовки іноземних студентів у Херсонському державному університеті. *Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості*: матеріали всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 11 трав. 2016 р.) / за заг. ред. О. Ф. Свиридова, Н. І. Чабан. Херсон: ХДУ, 2017. С. 293-300. URL: <http://www.kspu.edu/About/GeneralChair/ChairLinguisticEdu.aspx> (дата звернення: 31.05.2018).

122. Чабан Н. І. Україномовна адаптація іноземних студентів до навчання на юридичному факультеті. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку*: зб. матеріалів VI міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Суми, 18- 19 трав. 2013 р.). Суми: Друкар. дім «Папірус», 2013. С. 588-590.

123. Чабан Н. І. Україномовна підготовка іноземних студентів юридичних спеціальностей засобами риторики. *Інноваційні процеси у сучасному просторі юридичної освіти: реалії, тенденції, перспективи*: матеріали наук.-

практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 11 квіт. 2014 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ, 2014. С. 103-105.

124. Чабан Н. І. Українська мова (для іноземних студентів економічних спеціальностей): навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Херсон: Айлант, 2014. 95 с.

125. Чабан Н. І. Українська мова (для іноземних студентів): програма державного іспиту підготовки бакалавра напрямів 6.030401 Правознавство (Foreign students), 6.030504 Економіка підприємства (Foreign students), 6.140103 Туризм (Foreign students). Херсон: Star, 2016. 11 с.

126. Чабан Н. І. Українська мова (для іноземних студентів): програма навчальної дисципліни освітньо-професійної підготовки бакалавра напрямів 6.030401 Правознавство (Foreign students), 6.030504 Економіка підприємства (Foreign students), 6.030501 Економічна теорія (Foreign students), 6.030601 Менеджмент (Foreign students). Херсон: Айлант, 2013. 14 с.

127. Чабан Н. І. Формування побутового словникового запасу іноземних студентів у процесі адаптації до україномовного середовища. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Вип. LXIV. Херсон: ХДУ, 2013. С. 352-355.

128. Чабан Н. І. Формування українськомовної професійної термінології у іноземних студентів природничих спеціальностей засобами драматургії. *Творчість Миколи Куліша у світовому історико-літературному контексті*: матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 100-річчю Херсонського державного університету (м. Херсон, 10-11 лист. 2017 р.) / ред.-упоряд.: Л. Бондаренко, Г. Немченко, І. Немченко. Херсон: Айлант, 2017. С. 74-76.

129. Чабан Н. І., Олексенко В. П. Українська мова (для іноземних студентів): програма вступного випробування для здобуття освітньо-

кваліфікаційного рівня спеціаліста, ступеня магістра на основі базової або повної вищої освіти (денна, заочна форми навчання) (за всіма спеціальностями). Херсон: Star, 2016. 11 с.

130. Чабан Н. І., Сафарова Х. Юридична термінологія в творчості Т. Г. Шевченка. Актуальні проблеми викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»: матеріали II регіон. наук.-метод. семінару (м. Херсон, 11 берез. 2014 р.). Херсон: Айлант, 2014. С. 64-68.

131. Чернявський М. Поезії / упоряд., вступ. ст., приміт. О. Бабишкіна. Київ: Рад. письменник, 1959. 477 с.

132. Шаповалова О. Іноземні студенти та питання інтернаціоналізації вищої школи в Україні. *Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні* : матеріали тез доповідей IV Міжнар. наук.-метод. конф., (м. Тернопіль, 2-4 трав. 2018 р.). Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2018. С. 31-34.

133. Шатілова О. Популяризація культурно-мистецької спадщини України на заняттях з української мови як іноземної. *Сучасна українська нація: мова, історія, культура*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнародною участю з нагоди 15-річчя кафедри українознавства (м. Львів, 16 берез. 2016 р.). Львів: Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2016. С. 188-191.
URL:

http://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_ukrlang/04.Наукова_та_міжнародна_діяльність/zbirnyk_suchasna_ukr_natsiya.pdf (дата звернення: 01.03.2019).

134. Швець Г. Д. Добір художніх текстів для читання в іноземній аудиторії. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. Київ, 2015. Випуск 26. С. 160-169.

135. Швець Г. Д. Знайомтеся: Київ: навч. посіб. з української мови для студентів-іноземців. Київ: Видавець Федоров О.М., 2011. 240 с.
136. Швець Г.Д., Торчинська Ю.О., Літвінчук А.О. Читаймо українською: навч. посіб. з української мови для іноземних студентів Київ: Фенікс, 2012. 112 с.
137. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підруч. 5-те вид-ня стер. Київ: Знання, 2006. 307 с.
138. Яцишина О. В. Гуманітарна підготовка іноземних студентів у медичних університетах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2016. 234 с. URL: http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-04/dis_Yatsyshyna%20O.V..pdf (дата звернення: 09.05.2018).